

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

SOSIAALITYÖN YHTEISKUNNALLISEN ASEMAN TARKASTELUA SOTE-UUDISTUKSEN KYNNYKSELLÄ

Hallintotiede

Pro gradu - tutkielma

Huhtikuu 2018

Ohjaaja: Jan-Erik Johanson

Pauliina Henttinen

TAMPEREEN YLIOPISTO, Johtamiskorkeakoulu, Hallintotiede

HENTTINEN, PAULIINA: Sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman tarkastelua sote-uudistuksen kynnyksellä

Pro gradu - tutkielma, 93 sivua, 6 liitettä (10 sivua)

Tutkielman ohjaaja: Jan-Erik Johanson

Huhtikuu 2018

Avainsanat: Sosiaalityö, terveyssosiaalityö, yhteiskunnallinen asema

Tutkielma keskittyy sosiaalityön ja tarkempaan esimerkkinä terveyssosiaalityön yhteiskunnallisen aseman tarkasteluun. Virikkeitä tutkielman aiheelle antoivat erityisesti meillä oleva sote-uudistus, tutkimuksen puute aiheesta sekä mielenkiinto yhteiskunnan työnjakoa kohtaan. Tutkielman tieteenfilosofiset lähtökohdat kumpuavat fenomenologiasta, sosiaalisesta konstruktionismista sekä hermeneutiikasta.

Tutkielman aineistona ovat 14 sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön opiskelijan kirjoitelmat sosiaalityön ja terveyssosiaalityön yhteiskunnallisista asemista. Kirjoitelmat on analysoitu narratiivisella otteella kirjoitelmien sisältöjä jäsentäen. Narratiivisuus näkyy niin aineistossa, sen analysoinnissa kuin myös tulosten esittelyssä.

Aineiston perusteella sosiaalityön ja terveyssosiaalityön yhteiskunnalliset asemat eivät ole hyvät, vaikka yksittäisiä valonpilkkuja asemien ja niiden parantumisen osalta on nähtävissä. Tutkielman tulosten mukaan heikko yhteiskunnallinen asema rakentuu monista eri tekijöistä; vallitsevasta ympäröivän yhteiskunnan tilanteesta ja ilmiöistä, sosiaalityön tuntemattomuudesta, sen vähäisestä esillä olost, profession heikkouksista, sosiaalihuollon suhteesta terveydenhuoltoon, arvostuksesta ja suhtautumisesta sosiaalityöhön, työntekijöiden passiivisuudesta, heikosta joukkovoimasta ja alan sisällä käytävän keskustelun riittämättömyydestä, heikoista työoloista ja siitä, ettei sosiaalityön merkityksiä ja mahdollisuuksia nähdä. Tutkielman tulosten kautta tuli esille monia kehittämisen kohteita, joihin tarttumalla sosiaalityö voisi parantaa yhteiskunnallista asemaansa. Sosiaalityön tulisi esimerkiksi olla enemmän esillä, jotta siitä tulisi tunnetumpi ammatti. Lisäksi sosiaalityön tulisi vahvistua professiona erityisesti koulutuksen ja tutkimuksen osalta. Tutkielman tuloksena syntyi myös hahmotelmaa siitä, mitä ammatin yhteiskunnallinen asema käsitteenä ylipäättään tarkoittaa ja pitää sisällään.

Tutkielman tekemisen myötä kehkeytyi myös jatkotutkimusaiheita. Sosiaalityön ja koko sosiaalihuollon asemasta olisi mielenkiintoista tehdä enemmän tutkimusta erilaisista valan ja vallankäytön näkökulmista käsin.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman lähtökohdat, tavoitteet ja rakenne.....	1
1.2 Tutkielman taustalla vaikuttavat tieteenfilosofiat.....	4
2 ASEMAN RAKENTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ.....	6
2.1 Yhteiskunnallisen aseman perustat.....	6
2.2 Professiot	11
2.3 Eliittien merkitys	20
3 SOSIAALITYÖN ASEMA ERILAISSA KONTEKSTEISSA	22
3.1 Sosiaalityön aseman kehitys Suomessa politiikan ja julkisen hallinnon kautta tarkasteltuna...	22
3.2 Sosiaalityö-ammatin, koulutuksen ja tutkimuksen kehitys	39
4 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄ.....	49
5 HEIKOISTA ASEMISTA KOHTI UUSIA MAHDOLLISUUKSIA?	52
5.1 Asemat ja niitä rakentavat tekijät	52
5.2 Keskustelua sosiaalityön mahdollisuuksista.....	78
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	82
LÄHTEET.....	86
LIITTEET	94
Liite 1. Sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut.....	94
Liite 2: Aulikki Kananojan kehitysehdotukset.....	96
Liite 3: Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmän kehitysehdotukset	98
Liite 4. Sosiaalityön neuvottelukunnan asettamat tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalityön vahvistamiseksi	99
Liite 5: Kirjoitelmien aiheet.....	101
Liite 6: Aineistosta nousseet kehittämissuhteet aseman parantamiselle	102

TAULUKOT

Taulukko 1: Julkisen sektorin uudistamisen tavoitteet Mikko Niemelän mukaan.....	25
Taulukko 2: Terveysthuollon kehittämisen vaiheet ja volyymi Niemelän ja Saarisen mukaan.....	27
Taulukko 3: Henkilöstömäärät tiettyjen ammattien osalta sosiaali- ja terveyspalveluissa.....	38

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman lähtökohdat, tavoitteet ja rakenne

Tutkielma keskittyy selvittämään, millaisia ovat tällä hetkellä sosiaalityön ja tarkempana esimerkkinä terveyssosiaalityön yhteiskunnalliset asemat. Päädyin tarkastelemaan asemaa yhteiskunnalliselta tasolta, koska se tuntui olevan ajankohtaisin näkökulma tutkielman aloittamisen aikoihin. Meneillään olleessa sote-uudistuksessa näkyi sosiaalihuollon jääminen muutoksessa selvästi terveydenhuollon varjoon ja eri tahot ottivatkin kantaa siihen, että uudistuksen valmistelussa ja keskusteluissa sosiaaliala jää usein taustalle. Sosiaalihuollosta saatikka sosiaalityöstä on puhuttu uudistukseen liittyen varsin vähän ja konkreettiset muutokset sosiaalihuollon osalta ovat jääneet etenkin sen alkumetreillä varsin hämäräksi. (esim. Hiilamo 2015, 33-43; Talentia 2017a.) Näkyvillä ollut kehitys herätti myös kysymyksen siitä, miksi sosiaalihuolto, ja sen sisällä sosiaalityö, jää lähes näkymättömäksi osaksi muutosta, vaikka sosiaalihuolto on sektorina yhtä suuri kuin terveydenhuoltokin. Sote-uudistuksessa näkyvillä olleen sosiaalihuollon tilanteen, sekä sosiaalityöntekijänä vuosien varrella tekemiäni muiden havaintojen, myötä oletin myös sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman olevan heikohko.

Sen lisäksi, että sosiaalityön aseman tutkiminen on ajankohtaista sote-uudistuksen myötä, myös tutkimustiedon vähäisyyden vuoksi näen aiheen tärkeäksi. Sosiaalityön asemaa on tutkittu eri vuosikymmeninä eri näkökulmista ja eri tasoilta, mutta määrällisesti tutkimusta on hyvin vähän. Sosiaalityön asemaa koskeva tarkastelu näyttää tulevan tutkimuksissa tai muissa lähteissä esiin usein lähinnä vain sivujuonteena, pistemäisesti tai tulkinnan kautta (ks. esim. Virtanen 1994; Piironen 2005; Muuri 2008). Esimerkiksi Pauli Niemelä (1985) ja Jaana Tulppo (1991) ovat tutkineet sosiaalityön asemaa organisaatiotasolla, tarkemmin sanoen sairaaloissa. Marjo Vuorikosken (1999) ja Marcus Ingmarsson Weckströmin (2012) tutkimukset keskittyvät puolestaan tutkimaan asemaa professionaalisista näkökulmista. Palaan suurimpaan osaan näistä tutkimuksista tarkemmin tutkielman analyysiosuudessa. Sosiaalityön asemaa yhteiskunnalliselta tasolta on tutkittu vielä vähemmän riippuen siitä, miten yhteiskunnallinen asema yleensäkin käsitteenä ymmärretään. Toisin sanoen, en löytänyt olleenkaan sellaisia tutkimuksia, jotka hahmottelisivat minkään ammatin yhteiskunnallista asemaa. Tämä tuotti omat ongelmansa tutkielman tekemiselle, mutta tarjosi toisaalta mielenkiintoisen haasteen, jonka myötä tutkielmassa päädyttiin lopulta hahmottamaan myös sitä, mitä ammattien yhteiskunnallinen asema kokonaisuudessaan pitääkään sisällään.

Sosiaalityö on toimintaa, jolla on niin yksilö, yhteisö- kuin yhteiskuntatasonkin tavoitteita ihmisten hyvinvointiin liittyen ja nähdäkseni asemalla on merkitystä näiden tavoitteiden saavuttamiselle. Tutkielman eräänä lähtöoletuksena on, että mikäli ammatin asema yhteiskunnassa on hyvä, on sen vaikutusvalta yleiseen, tai ainakin omaan toimintaympäristöönsä, suuri. Mikäli ammatin asema on puolestaan heikko, on sen kovin vaikea saavuttaa erilaisia ulkoisia ja sisäisiä tavoitteitaan. Siten erityisesti sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman tarkastelu on hyvinkin kiinnostavaa ja toisaalta tarpeellista. Aiheeseen sisältyy kuitenkin myös ristiriitaa, sillä ammatin aseman parantuminen saattaa johtaa myös työstä saatavien omien etujen parantumiseen, mikä ei puolestaan välttämättä sovi sosiaalityön yhteiskunnallisten tavoitteiden rinnalle – ainakaan uusweberiläisittäin ajateltuna.

Tutkielman taustalla ovat ajatukset yhteiskunnan institutionalisoitumisesta. Berger ja Luckmann (1994) ovat tuoneet esitelleen aikoinaan instituutioitumisen teorian. Instituutioitumisen taustalla on ihmisen tarve luoda vakaa toimintaympäristö ihmisorganismien synnynnäisen epävakauden vuoksi. Tässä kehityksessä ihminen erikoistuu ja suuntaa viettejään. Instituutioitumisen alkuperä on heidän mukaansa totunnaisuudessa eli toistuvan toiminnan vakiintumisessa. Siitä on kyse silloin, kun eri toimijatyyppit osallistuvat vastavuoroiseen totunneistuneen toiminnan tyypittelyyn eli esimerkiksi työnjakoon. Instituutioita ei voi ymmärtää ilman sen tuottanutta historiallista kehitystä, sillä instituutio on aina oman historiansa tuotos. Instituutiot muun muassa säätelevät inhimillistä käyttäytymistä. (Mt., 65-67.) Tutkielmassa ammattien yhteiskunnalliset asemat nähdään eräänlaisina institutionalisoitumisen, kuten esimerkiksi työnjaon, myötä syntyneinä suht vakiintuneina toimintamalleina. Institutionalisoitumisesta huolimatta esimerkiksi työnjako voi muuttua.

Tutkielman aiheen valinnassa näkyy myös kiinnostukseni yhteiskunnallista erilaistumista ja sen tuottamia ilmiöitä, kuten eriarvoistumista, kohtaan. Sosiologiassa on Erik Allardtin (1964) mukaan erotettu ainakin kolme yhteiskunnallista erilaistumisen muotoa. Näitä ovat funktionaalinen erilaistuminen (erikoistuminen tehtävien mukaan), yhteiskunnallinen kerrostuneisuus (erikoistuminen sosiaalisen aseman mukaan) sekä yhteiskunnan luokkajako (erikoistuminen vallan mukaan). Funktionaalinen erilaistuminen on yhteiskunnallista työnjakoa ja sitä osoittaa muun muassa erilaisten ammattien lukumäärä. Yhteiskunnan kerrostuneisuus puolestaan syntyy siitä, että yhteiskunnalliset tehtävät on arvotettu sen perusteella, mikä merkitys tehtävällä on yhteiskunnan kannalta. Tärkeämmistä tehtävistä palkitaan vähemmän tärkeitä paremmin. Tällaisessa arvottamisessa voi käydä Allardtin mukaan lopulta niin, että pelkästään tehtävästä saatu palkinto määrittää saatavaa sosiaalista asemaa, eikä niin-

kään enää tehtävän suorittaminen. Yhteiskunnallisen luokkajaon tarkastelu kytkeytyy vallan käsitteeseen ja vallan analyysin lähtökohtana on ollut ajatus siitä, että tietyt yksilöt voivat yhteiskunnallisen asemansa nojalla muotoilla sosiaalisia normeja ja valvoa normien noudattamista. (Mt., 15-17.) Tutkielmassa tällaisia yksilöitä ovat esimerkiksi vahvojen professioiden edustajat sekä erilaisiin eliitteihin kuuluvat ihmiset. Professioihin ja eliitteihin liittyvät käsitemaailmat ja teoriat muodostavatkin merkittävän osan tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä.

Tutkielman kohteiksi on valittu sekä sosiaalityö että terveyssosiaalityö, koska tutkielmassa halutaan hahmottaa sekä yleisesti sosiaalityön, mutta myös tarkemmin jonkun tietyn sosiaalityön osa-alueen, asemaa. Yhteiskunnallinen asema saatetaan käsitteenä nähdä liittyväksi erityisesti professioihin, mutta tutkielmassa professionaalisuus ja sen eri osatekijät muodostavat vain osan aseman ulottuvuuksista. Teoriaosuus koostuu ammatin yhteiskunnallisen aseman käsitteen kokonaisvaltaisemmasta hahmottamisesta ja teoreettinen lähestymistapa onkin siten laaja. Ammatin yhteiskunnallista asemaa on siinä hahmoteltu pohtimalla käsitteen taustalla olevia tekijöitä, kuten arvoja, valtaa, vallankäyttöä sekä professioiden ja eliittien merkitystä asemalle. Myös aineiston odotetaan tuottavan oman antinsa kyseisen käsitteen määrittelyyn. Teoria- sekä aineistolähtöisyys muodostavatkin lopulta teoriasidonaisuutta, jossa teoria ja aineisto keskustelevat keskenään.

Tutkielman tutkimuskysymyksinä ovat:

- Millaisia ovat sosiaalityön ja terveyssosiaalityön nykyiset yhteiskunnalliset asemat?
- Mistä tekijöistä yhteiskunnallinen asema rakentuu?

Tutkielmalla on myös kehittämiseen tähtäävä tavoite, sillä kolmantena tutkimuskysymyksenä on:

- Mitä sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman osalta pitäisi tehdä?

Tutkielman aineistona ovat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden kirjoitelmat aiheesta. Aineisto on kerätty talven 2016 ja kevään 2017 välisenä aikana ja se on analysoitu narratiivisen analyysin ja sisällönanalyysin ideoita yhdistelevän menetelmän avulla. Koska aiheesta on tehty varsin vähän tutkimusta, pyrin taustoittamaan aihetta eri näkökulmista kirjallisuuden kautta. Näkökulmina ovat sosiaalityö politiikan ja julkisen hallinnon kautta tarkasteltuna sekä sosiaalityön ja sen aseman kehitys omassa kontekstissaan. Tarkastelu pitää sisällään historiallista näkökulmaa, sillä sosiaalityön asema tulee esille muun muassa sosiaalihuollon historiallista kehitystä tarkastelemalla. Tutkielman

tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, minkälainen sosiaalityön tämän hetkinen yhteiskunnallinen asema Suomessa on ja ammentaa kehitysehdotuksia siihen, mitä sosiaalityön asemalle voisi tehdä. Lisäksi tutkielman erääksi tavoitteeksi muodostui hahmottaa sitä, mitä ammatin yhteiskunnallinen asema lopulta käsitteenä pitää sisällään. Tutkielma tuo myös esille sitä, mikä sosiaalihuollon ja siellä sosiaalityön asema on suhteessa terveydenhuoltoon.

Seuraavassa alaluvussa tuon esille vielä tutkielman taustalla vaikuttavat tieteenfilosofiat. Tutkielman toisessa luvussa, johdannon jälkeen, teen teoreettista hahmotelmaa siitä, mitä ammatin yhteiskunnallinen asema käsitteenä pitää sisällään. Kolmannessa luvussa avataan sosiaalityön erilaisia konteksteja niin politiikan, julkisen hallinnon kuin sosiaalityön sisäistenkin kontekstien kautta. Tutkielman neljännessä luvussa esitellään tutkielman aineisto ja menetelmä. Viidennessä luvussa esitellään analyysin myötä syntyneet tulokset. Tutkielman lopuksi, kuudennessa luvussa, on tehty yhteenvetoa tutkielmasta ja tuotu esiin merkittävimmät johtopäätökset sekä jatkotutkimuksen aiheet.

1.2 Tutkielman taustalla vaikuttavat tieteenfilosofiat

Tutkielma perustuu tieteenfilosofialtaan vahvimmin fenomenologian, sosiaalisen konstruktionismin sekä hermeneutiikan ajatuksiin. Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia ja nimenomaan ihmisten todellisuutta heidän kokemustensa kautta. Fenomenologiassa eläminen nähdään kehollisena toimintana, havainnointina ja koetun ymmärtävänä jäsentämisenä. Yksilön suhde toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä ilmenee hänen kokemuksissaan, joilla on kaikilla jokin merkitys. Juuri merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. (Laine 2010, 28-29.) Fenomenologinen tieteenfilosofia sopii tutkielman ajatuksiin, kun tutkitaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja niiden kautta syntyneitä merkityksiä sosiaalityön yhteiskunnallisesta asemasta.

Sosiaalinen konstruktionismi voidaan puolestaan nähdä esimerkiksi liikkeenä tai suuntauksena. Sen alaisuuteen voidaan lukea monia tutkimusperinteen edustajia ja se onkin varsin laaja-alainen tieteenfilosofia. Yhteistä sosiaalisen konstruktionismin ajattelutavoille on näkemys kielen ja sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta sekä kulttuurin ja historiallisuuden merkityksen korostaminen. Sosiologiassa perinteen nähdään kehittyneen Alfred Schutzin sekä Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin ajatusten myötä, kun taas psykologian puolella perinteen katsotaan syntyneen Vygotskin, Volosinovin sekä Wittgensteinin erilaisten ajatusten pohjalta. (Kuusela 2002, 49-51.) Tarkastelussa keskitytään lähinnä Bergerin ja Luckmannin (1994) ajatuksiin. Heidän mukaansa todellisuus on sosiaa-

lisesti rakentunutta ja tiedonsosiologien tehtävänä on tutkia tätä rakentumisprosessia. Tiedonsosiologin tehtävänä on pyrkiä ymmärtämään mekanismeja, joiden myötä itsestään selvä ”todellisuus” jäähmettyy maallikon tajuntaan. (Mt., 11-13.) Todellisuus rakentuu heidän mukaansa jokapäiväisestä elämästä (joka on ihmisten tulkitsema subjektiivinen yhtenäinen maailma), sosiaalisesta vuorovaikutuksesta tässä elämismailmassa ja kielen sekä tiedon merkityksestä siinä (mt., 29-57). Berger ja Luckmann kirjoittavat, että kielen avulla voidaan säilyttää ja välittää subjektiivisia merkityksiä, jotka ovat syntyneet objektivoitumisen kautta. Tämä subjektiivisten merkitysten objektivoituminen tarkoittaa esimerkiksi juuri kieltä. Kielestä tulee objektivoitumisen kautta ylisukupolvinen merkitysten ja kokemusten varasto. (Mt., 45-48.) Konstruktionismin mukaan kieli on siis todellisuuden tulkintaa eli kieli piirtää kuvaa todellisuudesta. Konstruktionistisessa lähestymistavassa kielen katsotaan olevan väline, jolla perustellaan, oikeutetaan ja tuotetaan asioita. (Kuusela 2002, 60.) Kieleen ja sen käyttöön liittyy siten myös valtaa. Vesa Heikkisen (2007) mukaan kieli on valitsemista ja ihmisillä on tätä kautta mahdollisuus hallita merkityksiä, joita kielen avulla luodaan ja välitetään. Lisäksi tavoiteltuihin päämääriin päästäkseen ihmisen on toimittava kielellisesti tietynlaisia valintoja tehden. Heikkinen nostaa esiin kriittisyyden, joka hänen mukaansa on nimenomaan avoimuutta siitä, minkälaisia kielellisiä valintoja teemme ja miksi. (Mt., 10-12.)

Kieli ja kriittinen ajattelu kuuluvat myös hermeneutiikan ajatuksiin, joihin tutkielma osaltaan perustuu (Gadamer 2004, 67, 74). Kielen ja keskustelun avulla syntyy ihmisten välinen kyky ymmärtää (mt., 207). Hermeneutiikassa sääntönä on, että kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta (mt., 29). Tutkielmassa pyritään saavuttamaan jonkinlainen kokonaisnäkemys sosiaalityön asemasta ja sen kehityksestä yksittäisten tekijöiden kautta ja toisaalta päinvastoin kokonaisnäkemysten odotetaan antavan vihjeitä sosiaalityön piirissä valloillaan olevista, asemaan liittyvistä, yksittäisistä ilmiöistä. Gadamerin mukaan hermeneutiikan tehtävänä on ollut korjata vajavaista tai häiriintynyttä yhteisymmärrystä (mt., 30) ja tutkielman eräänä lähtöoletuksena onkin, ettei sosiaalityön asemasta ole riittävästi tietoa. Hermeneutiikassa on kyse julistamisen, tulkkauksen, selittämisen sekä tulkinnan taidoista (mt., 40). Tutkielmassa korostuu pyrkimys selittää sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa sosiaalityöntekijöiden sosiaaliselle todellisuudelleen antamien merkitysten ja niiden kautta syntyneiden kertomusten avulla. Tulkintaa puolestaan käytetään aineiston analysoinnissa.

2 ASEMAN RAKENTUMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

2.1 Yhteiskunnallisen aseman perustat

Yhteiskunnallinen asema on käsitteenä varsin abstrakti ja moniulotteinen. Täysin absoluuttisesti jonkin ammatin yhteiskunnallista asemaa on mahdoton tavoittaa, mutta tämän tutkielman oletuksena kuitenkin on, että jonkinlainen käsitys siitä on saavutettavissa. Luvussa olen pyrkinyt kokoamaan yhteen yhteiskunnallisen aseman eri ulottuvuuksia, joiden oletan olevan olennaisia tekijöitä juuri ammatin yhteiskunnallista asemaa tutkittaessa. Tutkielman tekemistä aloittaessani ajattelin, että jonkinlainen valmis teoreettinen malli on olemassa ammatin yhteiskunnallisen aseman osalta. Sellaista ei kuitenkaan löytynyt, joten jouduin haastavan työn eteen, kun minun piti pohtia ja hahmotella, mitä kaikkea ammatin yhteiskunnallisen aseman tutkimisessa tulee teoreettisesti ottaa huomioon. Teoreettisen viitekehyksen lähtökohtana onkin ajatus, että ammatin yhteiskunnallinen asema on käsite, jota pystytään selittämään vain monen eri näkökulman kautta ja siten käsitettä tarkastellaan teoreettisesti melko laajasti.

Arvot, asenteet, tarpeet, normit, merkitykset ja uskomukset

Tutkielman johdannossa mainittuun yhteiskunnalliseen erilaistumiseen kytkeytyy arvonantoa ja vallankäyttöä (ks. esim. Allardt 1964, 15-17), joten lähdän teoreettisessa viitekehyksessä tarkastelemaan näitä käsitteitä sekä niiden lähikäsitteitä. Oletan arvojen ja vallankäytön olevan ammatin yhteiskunnallisen aseman rakentumisen taustalla vaikuttavat, ehkä merkittävimmät, tekijät. Klaus Helkaman (2015) mukaan arvokäsitteen sisältö laajeni, kun arvoista alettiin puhua myös ihmisten psykologisina ominaisuuksina asioiden ja esineiden ominaisuuksien lisäksi. Muutos tapahtui 1800-luvun lopulla ja käsitteen sisällöllisen laajenemisen myötä syntyi myös arvo-käsitteen yhteiskuntatieteellinen merkitys. (Mt., 8) Hofstede (1984) pitää arvoja ihmisten yksilöllisinä piirteinä. Hän on määritellyt arvot selkeäksi taipumukseksi pitää tiettyjä asioita parempana muihin verrattuna. Hofsteden mukaan arvot ohjelmoituvat ihmisen elämän varhaisvaiheissa ja ovat siksi epärationaalisia. Arvot liittyvät toisiinsa ja muodostavat systeemejä sekä hierarkioita, mutta nämä systeemit eivät välttämättä ole tasapainoisessa tilassa. Ihmisen arvot voivatkin olla ristiriidassa keskenään. Arvo-käsitettä käytetään yleisesti yhteiskuntatieteiden piirissä ja se on siten hyvin poikkitieteellinen termi. Hofsteden mukaan melkeinpä kaikki muut ihmisen ”psykykkiset ohjelmat”, kuten asenteet ja uskomukset, sisältävät arvo-komponentin. Hofstede erottaa toisistaan arvojen osalta sen, mitä ihmiset haluavat tai toivovat ja mitä heidän mielestään pitäisi haluta tai toivoa. Ihmisten halut ja toiveet kertovat Hofsteden mukaan enemmän käytännönläheisistä asioista, kun taas ajatukset haluttavista tai toivottavista asioista kertovat

puolestaan vallitsevasta ideologiasta. (Mt., 18-19.) Erik Allardt (1983) kirjoittaa sosiaalisista arvoista, joilla hänen mukaansa tarkoitetaan ympäristöstä opittuja, yleisiä, pysyviä, tavoitteita koskevia ja valintataipumuksia. Arvot ovat ihmisen symboliympäristön keskeisiä aineksia. (Mt., 51). Pertti Suhonen (1988) avaa arvo-käsitteen määrittelyjä ja hänen mukaansa kyseistä käsitettä on määritelty 1900-luvun puolella monella eri tavalla ja monesta eri näkökulmasta. Hän on näiden erilaisten määrittelyjen pohjalta tiivistänyt ”yhteiskunnallinen arvo”- käsitteen seuraavasti:

”Yhteiskunnalliset arvot ovat ihmisten ajattelussa ja yhteiskunnan kulttuurissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisistä päämääristä. Ne ovat siis käsityksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä maailmasta. Tarkoitettaessa arvoilla ihmisten ajattelun yhtä puolta voidaan puhua myös arvostuksista. Rajallisen perusarvojen joukon alapuolella hierarkisessa järjestelmässä on rajaton määrä välinearvoja, jotka ovat osa- tai välitavoitteita perusarvojen saavuttamiseksi.” (Mt., 17-32.)

Helkama (2015) puolestaan tuo esiin kyseisen käsitteen määritelmän enemmän yksilön kuin yhteiskunnan näkökulmasta, vaikkakin määritelmä muistuttaa Suhosen määritelmää. Helkaman mukaan yhteiskuntatieteessä ja sosiaalipsykologiassa ”arvo” käsite määritellään nykyisin seuraavalla tavalla:

”Arvot ovat ihmisen toiminnan abstrakteja, yleisluontoisia, toivottavia päämääriä, jotka ohjaavat hänen valintojaan ja havaitsemistaan.”

Arvot ovat tietoisemmin valittuja kuin esimerkiksi persoonallisuuden piirteet ja ne voivat muuttua läpi elämän. Arvot kuvastavat ja perustelevat normeja, joiden mukaan toimimme. (Mt., 8-10.) Kun sosiaaliset arvot palasivat yhteiskuntatieteellisen keskustelun keskeiseksi käsitteeksi, niitä tarkasteltiin tuolloin yleisesti muutoksen näkökulmasta. Yhteiskunnan arvoilmaston muuttuminen näkyy selvimmin julkisuudessa, kun joukkotiedotus, mainonta ja esimerkiksi taiteet nostavat esille arvoja tai painottavat niitä aina vain uudelleen. Tällaisen prosessin myötä voi syntyä voimakas kuva yhteiskunnassa tapahtuneesta arvojen muutoksesta. Syntynyttä kuvaa voivat vahvistaa vielä muutkin toimijat, kuten tutkijat ja toimittajat. Tätä myöten syntynyt kuva kansalaisten arvoista ja niiden muutoksista voi kuitenkin olla liioiteltu. Yhteiskunnan arvojen muuttuminen on kuitenkin myös todellista, sillä julkisuus on osa yhteiskunnan todellisuutta. Merkittävää on, että julkisuus ja sen luoma kuva voivat vaikuttaa myös poliittisiin päätöksiin ja arvot sekä niiden muuttuminen voivat joidenkin näkemysten mukaan olla myös yhteiskunnallisten muutosten vetureja. (Suhonen 1988, 115-118.)

Suhonen (1988) on kiinnittänyt tarkemmin huomiota myös juuri arvojen ja politiikan välisiin yhteyksiin. Suhonen viittaa Erik Ahlmaniin (1925), joka korostaa symbolitekojen merkitystä arvojen toteutumiselle. Ahlmanin mukaan symboliteot ilmentävät arvojärjestelmää. Hänen mukaansa ihmisille on luonteenomaista arvojen symbolisen tunnustamisen ja niiden toteuttamisen välinen ristiriita (mt., 104-107) ja siten myös esimerkiksi poliitikkojen puhe voi olla ristiriidassa heidän tekojensa kanssa. Eräs symboliteon muoto on myös äänestämisen ja se kuvastaakin yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Symbolitekoihin liittyviä arvoja saattavat välittää myös esimerkiksi mielipiteet. (Mt., 166.) Suhosen (1988) mukaan Suomen poliittiselle kulttuurille oli vuosisadan alussa luonteenomaista yhteiskunnan luokkajakoon perustuva puoluejärjestelmä, mutta luokkapoliitiikan edellytysten heikkeneminen on tehnyt tilaa arvorationaalille politiikalle (mt., 153-159). Siten äänestyskäyttäytymisen ja nykyisen politiikan olettaisi yhä enenevässä määrin ja entistä voimakkaammin kuvastavan yhteiskunnassa vallitsevia arvoja.

Suhonen (1988) on teoksessaan arvioinut arvojen muutosta vuoteen 2000 saakka. Hänen mukaansa arvojen perusulottuvuudet muodostuvat yksilöllisyyden ja minäkeskeisten arvojen sekä kollektiivisten ja yliyksilöllisten arvojen ulottuvuuksista, joiden suunnissa keskeiset muutokset tapahtuvat. Suhosen mukaan 60-lukua leimasi kollektiivinen arvomaailma, kun taas 80-luku oli minäkeskeisten arvojen aikaa. Tämän arvojen aaltoliikkeen perusteella Suhonen on todennut, että 90-luvun pitäisi jälleen olla yliyksilöllisten arvojen aikaa, mutta teoksen empiiristen tarkastelun pohjalta hän on arvellut, että minäkeskeiset arvot tulevat vain korostumaan tulevaisuudessa. Suhonen kuitenkin rauhoitellen toteaa, että minäkeskeisten arvojen rinnalle on mahdollisesti tulossa vastakkaisiakin arvosuuntauksia. (Mt., 183-184.) Helkama (2015) tuo puolestaan esiin, että World Values –arvokartoituksen perusteella, minäkeskeiset arvot nousivat Suomessa vuosina 1984-2005 ja olivat tuolloin ”asettuneet individualistisempaan asentoon”. Helkama ihmettelee tätä arvojen jämähtämistä etenkin talouslaman, globalisaation ja eu-jäsenyyden luomien muutospaineiden vuoksi. (Mt., 222-223)

Suhonen (1988) katsoo, että arvo -käsitteen lähikäsitteitä ovat lisäksi asenteet, tarpeet, normit ja merkitykset. Suhosen mukaan näitä käsitteitä käytetään ihmisten toiminnan ennustamiseen, selittämiseen ja ymmärtämiseen. Asenteet ovat taipumuksia reagoida jollain lailla johonkin asiaan. (Mt., 26-31.) Allardtin (1983) mukaan asenteet merkitsevät aina taipumusta reagoida hyväksyvästi tai hylkäävästi johonkin asiaan (mt., 55) Tarpeet ovat puolestaan ihmisen fyysisiä, henkisiä ja kulttuurisidonnaisia ominaisuuksia, joista seuraa tiettyjä vaatimuksia hengissä pysymiseksi tai ihmisarvoisen elämän saavuttamiseksi. Normit ovat yhteisön säännöt. Merkitys -käsite puolestaan voidaan ymmärtää neutraalisti merkityssisältöinä tai siten, että jokin asia on merkittävä ja siten arvolutautuneesti tärkeä. (Suhonen 1983, 26-31.) Allardtin (1983) mukaan sosiaaliset normit eli käyttäytymissäännöt ovat läheisesti

yhteydessä sosiaalisiin arvoihin. Normit ovat keinoja, joilla saadaan aikaan arvojen edellyttämiä valintoja. (Mt, 58.) Suhonen lisää lähikäsitteeksi vielä uskomuksen, josta esimerkiksi Yrjö Ahmavaara (1976) on kirjoittanut teoksessaan Yhteiskuntakybernetiikka. Ahmavaaran mukaan uskomukset tunnistaa siitä, että ne eivät perustu yksilön havaintoihin eivätkä empiiriseen tietoon (mt., 64).

Valta ja vallankäyttö

Kuten jo totesin, yhteiskunnalliseen institutionalisoitumiseen, erilaistumiseen ja niiden kautta syntyvään ammattien yhteiskunnallisiin asemiin kytkeytyy myös valtaa ja vallankäyttöä. Yhteiskuntatieteissä käsitettä valta on hahmoteltu eri tavoin. Steven Lukes (1974) määrittelee vallan olevan A:n vaikutus B:hen, vastoin B:n intressejä (mt., 34). Lukesin valtamäärittely liittyy vahvasti politiikkaan ja päätöksentekoon siellä. Hän on myös tuonut esiin kolme vallan lähestymistapaa, joiden kautta käsitys vallasta näyttäytyy hieman eri tavalla ja tasoilla. Yksiulotteinen näkemys vallasta keskittyy poliittisten toimijoiden päätöksentekoon käyttäytymisen näkökulmasta ja jättää havainnoimatta tavat, joilla poliittiset agendat ovat kontrolloituja. Kaksiulotteisessa näkemyksessä keskeisellä sijalla on juuri kontrollin tutkiminen, mutta sen ulkopuolelle jää kuitenkin yhteiskunnan piilevät konfliktit. Kolmas ulottuvuus pitää sisällään nimenomaan mahdollisten valtasuhteiden syvempäänkin, eli piilevien konfliktien, analyysiin. (Mt., 57.) Näiden kolmen eri lähestymistavan hahmottamisen myötä syntyy käsitys, että näkemys vallasta ja vallan käsitteestä on laajentunut.

Michel Foucault'n teokset ovat eräitä tunnetuimpia modernia valtaa ja hallintaa käsittelevistä teoksista. Kantolan (2002) mukaan Foucault tuotti erilaisia tekstejä ja tulkintoja vallan käsitteestä ja niiden pohjalta voi puolestaan tehdä erilaisia tulkintoja siitä, miten Foucault yleensäkin ymmärsi kyseisen käsitteen (mt., 41). Länsimaisessa vallantutkimuksessa voidaan Tuula Variksen (1989, 4) mukaan erottaa individualistinen ja strukturalistinen lähestymistapa. Individualistisessa lähestymistavassa valta nähdään yksilön tai ryhmän valtana suhteessa toiseen toimijaan, kun taas strukturalistisessa lähestymistavassa valta on yhteiskunnan rakenteiden valtaa suhteessa ihmiseen. Vallantutkijat ovat perinteisesti jakautuneet selkeästi näihin pääsuuntiin, mutta on myös tutkijoita, jotka ovat pyrkineet tämän kahtiajaon ylittämiseen. Eräs heistä on juuri Foucault, vaikka hänet toisaalta voidaan tuotantonsa perusteella määritellä myös individualistiksi, strukturalistiksi, arkkikonservatiiviksi tai vasemmostoradikaaliksi. (Mt., 4-5, 105.) Varis korostaa tiettyjä Foucault'n vallan analyysien elementtejä, jotka hänen mielestään tarjoavat uusia tarkastelukulmia perinteiselle valtatutkimukselle:

- 1) Tiedon ja vallan suhde: Ajatus tiedon ja totuuden relativistisuudesta sekä niiden tutkimisen ja ymmärtämisen kulttuurille ja tietylle ajalle spesifeinä järjen muotoina, joihin sisältyy aina myös valtaa ja päinvastoin valtaan sisältyy aina tietoa.
- 2) Valta hallintana: Vallan tarkastelu tuottavana ja positiivisena, vapauden ja dominaation jatkuvana strategisena vuorovaikutuksena, jolla on suora yhteys tiedon muodostamiseen ja käyttöön,
- 3) Valta strategisena ilmiönä: Vallan tarkastelu ottaen huomioon niin sosiaalinen todellisuus, sitä muokkaava subjekti, yhteiskunnallisen rakenteet ja niiden vaikutus kyseiseen subjektiin,
- 4) Valta osana kaikkea sosiaalista olemista: Vallan tarkastelu moninaisissa ajallisissa ja paikallisissa tilanteissa ja vuorovaikutussuhteissa sekä näkemys vallan toimimisesta monin eri tavoin, monissa eri muodoissa. (Mt., 105-107)

Foucault'n näkemys vallasta on hyvin laaja ja monien hänen seuraajiensa käsitys vallasta muistuttaa-kin osaltaan näitä ajatuksia. Dennis H. Wrongin (1980) mukaan ”valtaa” pidetään synonyymina käsitteille kapasiteetti, taito tai kyky. Valta voidaan ymmärtää myös hallintana tai määräysvaltana. Wrong tarkastelee valtaa eritoten sosiaalisina suhteina; joidenkin ihmisten kapasiteettina tuottaa tarkoituksellisia ja ennakoivia vaikutuksia toisiin ihmisiin. (Mt., 1-2.) Hän jakaa vallan vaikutuksen tarkoitukselliseen ja tahattomaan. Tarkoituksellinen valta pitää sisällään voimakeinot, manipulaation, suostuttelun sekä auktoriteettivallan. Auktoriteettivallan, joka voidaan ymmärtää esimerkiksi viranomais-, asiantuntija-, arvo- tai käskyvaltana, Wrong jakaa vielä pakotukseen, taivutteluun, legitimaatioon, pätevyyteen ja persoonaan perustuvaan valtaan. (Mt., 24.)

Anthony Giddens (1984) on todennut, että valta voidaan suhteuttaa vuorovaikutukseen kaksitahoisesti: Vuorovaikutusprosessien institutionaalisena piirteenä ja strategisen käyttäytymisen keinona tulosten saavuttamiseksi. Hänen mukaansa kaikki vuorovaikutusta sisältävät kohtaamiset ilmentävät yhteiskunnallisia järjestelmiä hallintarakenteina. Strategisessa käyttäytymisessä valta ja toiminta puolestaan suhteutuvat keskenään siten, että toiminta on puuttumista tapahtumiin ja määrättyjen seurausten tuottamista. Valta on siten kyky, jolla toimija saa aikaan muutoksia. Giddensin mukaan valtaa itseään ei kuitenkaan voi pitää keinona tai voimavarana ja tässä kohtaa hän ottaakin esiin vallankäytön käsitteen. Vallankäyttö on hänen mukaansa ilmiö, joka ilmenee kaiken toiminnan yhteydessä. Keinot ja voimavarat ovat tekijöitä, joiden kautta valtaa käytetään ja hallintarakenteita uusinnetaan. Näkemys, että tilanteessa on toisin toimimisen vaihtoehtoja, on Giddensin mukaan valtateorian oleellinen osa. (Mt., 145-152.)

Petteri Pietikäinen (2010) kirjoittaa teoksessa *Valta Suomessa*, että valta nähdään nykyisin laajempaan ilmiönä kuin aiemmin. Valtaa katsotaan käytettävän kaikkialla, missä on sosiaalista toimintaa. Tämän vuoksi vallan tutkiminenkin nähdään nykyisin vaikeammaksi. (Mt., 8.) Pertti Haapala (2010) kirjoittaa samassa teoksessa vallankäytön mekanismien olevan monimutkaisia. Vallankäyttäjät ja sen kohteet eivät aina ole edes tietoisia valtasuhteestaan, koska vallankäytön mekanismit voivat olla myös piilossa. Kun valta on näkyvää eli, kun se ilmenee pysyvästi tai havaittavasti, on sen rakenteista helppompaa puhua. Haapala katsoo vallan rakenteiden olevan ihmisten toimintaa ja tekoja sekä toteaa näiden rakenteiden olevan vallankäyttöä, joilla on aina jokin tavoite. Haapalan mukaan yhteiskuntatieteen tehtävä on tehdä näkyväksi näitä vallankäytön mekanismeja. (Mt., 21.) Muun muassa Tuula Lehtinen (2000) on lisensiaatintutkimuksessaan tunnistanut valtaverkostoa, jossa sosiaalityöntekijä työskentelee. Verkoston osia ovat hänen mukaansa sosiaalihuollon ja kunnallishallinnon lainsäädäntö, kunnallishallinto, yhteistyökumppanit ja erilaiset mielipidevaikuttajat. Lehtinen kirjoittaa, että kunnallisen itsehallinnon vahvistamisen myötä sosiaalityö on tullut entistä enemmän kunnallishallinnosta riippuvaisemmaksi ja sen autonominen asema on siten heikentynyt. (Mt., 145-149.) Valtaa ja vallankäyttöä sisältyy myös professio-ilmiöön sekä eliitteihin ja heidän toimintaansa, joita käsitteinä tarkastellaan seuraavaksi.

2.2 Professiot

Professioteorioista

Yhteiskunnallinen institutionalisoituminen, erilaistuminen, arvot ja vallankäyttö nähdään tässä tutkielmassa eräinä professiokehityksen mahdollistavina voimina. Voisi sanoa, että professiot ovat näiden tekijöiden eräitä ilmentymiä yhteiskunnassa. Keith M. Macdonald (1995) kirjoittaa professioiden kehittymisen liittyvän vankasti yhteiskunnan moderniin kehitykseen. Hänen mukaansa nykyiset professiot saavuttivat muotonsa juuri modernin kapitalistisen teollisuusyhteiskunnan kehittymisen myötä. Kun moderni yhteiskunta oli tietoon perustuvaa, professiot tietoon perustuvina ammatteina olivat kiinteä osa modernia yhteiskunnallista muodostelmaa. (Mt., 36.) Professiokeskustelulle on tavanomaista pohtia sitä, mihin erilaiset, erityisesti yliopistokoulutuksen omaavat, ammatit sijoittuvat asemansa osalta suhteessa toisiin ammatteihin. Konttinen (1997) on todennut, että professionaalisen järjestelmän näkökulma antaa perustan professioiden keskinäisten statusasemien tarkasteluun ja myös kentällä kulkevien rintamalinjojen tunnistamiseen ja jäsentämiseen (mt., 264). Toisaalta Myk-

känen ja Koskinen (1998) toteavat, että professioiden historia on monien tekijöiden summa ja esimerkiksi yksiselitteistä tulkintaa professioiden asemasta on vaikea antaa. He myös tuovat esiin, että professioammattien määrä on kasvamassa. (Mt., 21-22.)

Professioteorioiden ja tutkimuksen historia voidaan karkeasti jakaa funktionalistiseen ja uusweberiläiseen suuntaukseen. Koskisen ja Mykkäsen (1998) mukaan funktionalistisen suuntauksen vahvoja ja ensimmäisiä edustajia ovat olleet Talcott Parsons ja William Gooden. Uusweberiläistä suuntausta ja ajatuksia herätteli puolestaan aikoinaan Eliot Freidson. (Mt., 2.) Kyseiset suuntaukset näkyvät myös professioiden määrittelyissä. Professionia on määriteltä niin piirre- kuin suhdemääritelmienkin kautta. Piirreteoreettisissa määritelmissä professionia on pyritty kuvaamaan tiettyjen piirteiden avulla. Piirremääritelmät voivat olla typologisia ja graduaalisia. (Helander 1993, 36-39.) Eräs tunnettu typologinen jaottelu tulee Geoffrey Millersonilta (1964), joka oman tutkimuksensa kautta havaitsi kuusi ominaisuutta määrittelemään professionia:

- 1) Profession pohjautuu teoreettiseen tietoon,
- 2) erityinen koulutus ja ammattikäytäntö on järjestetty,
- 3) professioammattiin vaaditaan jonkinlainen pätevyystesti,
- 4) ammatin harjoittamista ohjaa eettinen koodi eli normisto,
- 5) profession harjoittamista leimaa tietty altruistisuus
- 6) profession harjoittajilla on oma organisaationsa (mt., 5)

Graduaaliset määritelmät kuvaavat puolestaan ammattien professionaalistumisastetta. Piirremääritelmät pohjautuvat enemmän funktionaaliseen teoriaperinteeseen, kun taas puolestaan suhdemääritelmät uusweberiläiseen. Ominaisuuksiin, professionaalisuusasteeseen sekä eri professioiden välisiin suhteisiin perustuvien määrittelyjen ohella professionia on kuvattu myös esimerkiksi niiden nauttiman arvostuksen ja kontekstin pohjalta (vapaat ja organisaatioon sidotut professionit) sekä sen mukaan perustuuko niiden tietopohja ihmisiin ja elämään vai asioihin. (Helander 1993, 44-53.)

Esa Konttinen (1991) on kuvannut tarkemmin professionitutkimuksen teorian historiaa teoksessa Perinteisesti moderniin: Professionien yhteiskunnallinen synty Suomessa. Hänen mukaansa aiemmin tutkimusalaa hallitsi luonnonhistoriallinen käsitys, jota leimasi näkemys professionien kehitymisestä täysin puhtaiksi ja kehittyneiksi professioneiksi tiettyjen vaiheiden myötä. Näitä kehityskulkuja kuvasivat juuri erilaiset vaiheteoriat. Tässä funktionalistisessa suuntauksessa korostuivat tietyt käsitykset

profession yhteiskunnan integraatiota edistävästä tekijöistä, kuten tieteeseen perustuva puolueettomuus, omistautuminen epäitsekkäästi muiden palveluun, ammatinharjoittajien yhteistoiminta sekä ammattitoiminnan informaalisen kontrollin ensisijaisuus. Funktionalistisen näkemyksen syrjäytti uusweberiläinen (jota kutsutaan myös kriittiseksi professiotutkimukseksi) suuntaus, jossa tarkastellaan professioiden kehitystä niiden reaalihistorian kautta. Tämä suuntaus hylkäsi käsitykset profession puhtaasta tyypistä ja määritteli profession ammatillisen ryhmän itse aikaansaamaksi ammatilliseksi monopoliksi. Suuntaus on nimenomaan keskittynyt kohdistamaan huomionsa taktiikoihin ja strategioihin, joilla ryhmä saavuttaa ja ylläpitää etuoikeutetun asemansa erikoistuneiden palveluiden markkinoilla. (Mt. 1991, 12-14.) Kun funktionalistisessa suuntauksessa ammatit ja ammattikunnat nähtiin yhteiskuntaelämää harmonisoivina myönteisinä asioina, uusweberiläisessä suuntauksessa ne nähtiin puolestaan omien etujensa ajajina. Uusweberiläisessä suuntauksessa keskityttiin tutkimaan muun muassa ammatinharjoittajien valtaa suhteessa asiakkaisiin (Konttinen 1993, 8-10). Keskeisellä sijalla uusweberiläisessä suuntauksessa on alun perin ollut Max Weberin ideoista löydetty sosiaalisen sulkemisen teoria. Teorian mukaan sosiaalisen sulkemisen, ryhmämuodostuksen ja liittoutumisen myötä pyritään saavuttamaan etuja (Konttinen 1991, 12-14).

Luonnonhistoriallisia piirteitä omannut funktionalistinen suuntaus oli Konttisen (1993) mukaan vallalla 1970-luvulle saakka. Se johti kapea-alaiseen professioiden tunnusmerkkien selvittelyyn, jota ohjasi käsitys profession ideaalityypistä ja mikä päätyi mittaamaan ammattikuntien professioastetta. Funktionalistisen ja uusweberiläisen suuntausten jälkeen 1980-luvulla otettiin professioteorian osalta merkittäviä askelia, jotka johtivat yhteiskuntakohtaisuuden merkityksen korostamiseen professioiden kehityksessä. Siinä erotettiin kaksi linjaa eli professioiden kilpailu markkinoilla ilman valtion merkittävää puuttumista ja valtiokeskeinen kehityssuuntaus. Ensin mainittu on ollut yleistä Yhdysvalloissa ja Englannissa, kun taas jälkimmäinen on enemmän manner-Eurooppalainen kehityslinja. (Mt., 8-10.) Koskinen ja Mykkänen (1998) tuovat esiin joukon vielä uudempia tutkimusotteita, joita edustavat muun muassa Andrew Abbottin sekä Steve Brintin näkemykset. He kutsuvat Abbottin teoreettista hahmotusta professionaalisen järjestelmän näkökulmaksi ja Brintin ajatuksia käsitykseksi professioista uuden keskiluokan mahdollisena osana. (Mt., 4.)

Abbott (1988) on kuvannut teoksessaan ilmiöitä, joita ammattien professionaalistumiskehitykseen liittyy. Hänen mukaansa erilaisten professioiden kehitys kulkee moninaisia teitä ja kehitys sekä professioiden välinen kilpailu on jatkuvaa. Abbottin mukaan abstraktiot eli ei-materiaaliset teoria- ja tietosysteemit sekä kyky käsitteellistää vanhat ongelmat uudella tavalla ovat merkittäviä tekijöitä selviämässä professioiden välisessä kilpailussa. Professionaalinen kehitys on kiinni tehtäviin sidotusta

toimivallasta ja kilpailevien professioiden voittamisesta. (Mt., 30.) Abbott toteaa professioiden muodostavan vuorovaikutteisen systeemin eli ekologian, jossa ne kilpailevat keskenään. Tähän systeemiin vaikuttavat niin kilpailijoiden tilanne, systeemin rakenne kuin professioiden omatkin ponnistelut. Professioiden kehitykseen vaikuttavat niin pienemmät kuin isommatkin ulkoiset voimat. (Mt., 33.) Tällaisia voimia ovat esimerkiksi teknologia ja politiikka, jotka jakavat ja ryhmittelevät tehtäviä uudelleen (mt., 35) Näitä Abbott kutsuu professioiden tehtävien objektiivisiksi perustoiksi. Puolestaan subjektiivisia perustoja ovat professioiden tekemät ongelmien määrittelyt, niillä argumentointi ja pohdinta sekä niiden pohjalta toteutettava toiminta eli diagnoosi, johtopäätösten teko ja hoito. Abbottin mukaan subjektiiviset perustat ovat alttiita toisten professioiden alan valtaamiselle, kun taas objektiivisiin perustoihin vaikuttavat ulkoiset yhteiskunnalliset voimat, kuten teknologinen kehitys sekä poliittiset päätökset. (Mt., 39-40.) Professioneilla on myös oman profession sisällä kilpailua. Niillä on sisäisiä eri tavoin arvotettuja ammatillisia kerrostumia, jotka eivät välttämättä näy ulospäin. (Mt., 118-121.)

Steve Brint (1994) on puolestaan tutkinut professioiden sijoittumista yhteiskunnassa ja niiden vaikutuksia yhteiskuntaan. Hänen mukaansa professiot eivät enää ole yhteiskunnallisten arvojen kannattajia, eikä niitä siten arvosteta arvojensa myötä. Nykyään professioiden etuoikeuksia perustellaan työn monimutkaisuuden ja vaativuuden kautta. Brintin mukaan professioita ei voida nähdä enää yhtenä luokkana ja professioista on tullut nuorempia, naisistuneempia ja muuttuvia. Brintin mielestä professioilla ei ole poikkeuksellisen paljon valtaa yhteiskunnassa, paitsi sen osalta, mikä asema niillä on omalla yhteiskunnallisella alueella ja sektorilla. Brintin näkemyksen mukaan jatkossa professiotutkimuksen tulisi keskittyä enemmän professioiden asemaan työmarkkinoilla ja organisaatioissa kuin työnjaon tutkimiseen. (Brint 1994; Koskinen & Mykkänen 1998, 7-9.)

Professioilmiön muutoksia sekä tulevaisuuden visioita

Kuten jo todettua Abbottin (1988) mukaan ammatit ovat jatkuvassa liikkeessä ja siten professioiden kenttä on koko ajan muutoksessa. Tähän näkemykseen liittyen on ajan kuluessa tehty erilaisia arvioita professioiden tulevaisuudesta. Suomessa perinteiset professiot ovat saavuttaneet asemaansa eri aikoina erilaisten asioiden myötä. Yhteys aatelissäätöön ja johtaviin byrokraatteihin, luokkarakenteiden muutokset, koulutuksen ja ammatillisuuden vahvistuminen ja esimerkiksi ammattiliittojen perustaminen ovat olleet eräitä isoja kehityskulkuja, joiden myötä esimerkiksi lakimiehet ja lääkärit ovat saavuttaneet vahvan profession aseman. Useat ammattialat ovat olleet tiukasti sukupuolisidonnaisia, professioiden järjestöt ovat vahvistuneet, oma erikoisalue on määrittänyt professioita yhä vahvemmin

ja erityiskoulutuksella on ollut iso merkitys aseman turvaamiseksi. Konttinen mainitsee myös koulutuksen murroksen (1960-1970 –luvuilla) sekä hallinnollisen kontrollin voimakkuuden merkityksellisinä kehityskulkuina professioiden kehitykselle 1900-luvun lopulla. Konttinen näki 1990-luvulla tieteen ja teknisen kehityksen, talouden heilahtelujen, uusien ammattiryhmien syntyminen, kansainvälisen liikkuvuuden ja muiden yhteiskunnallisten muutosten vaikuttavan ammattien, ja niiden vakiintuneiden rajojen, joutumiseen kamppailun kohteeksi, jossa statusasemat tai hierarkiset suhteet eivät ole enää itsestään selviä. Vahvojen professioiden vaikutusvalta itseään koskevassa yhteiskuntapolitiikassa ja etujen saavuttamisessa on Konttisen mielestä suuri ja ne onnistuvat säilyttämään asemansa tässä kehityksessä. (Konttinen 1991, 267-272; Koskinen & Mykkänen 1998, 12-20.)

Synnöve Karvinen (1996) on todennut, että työnjaon ja organisoitumisen muutokset vaikuttavat professioiden kehitykseen ja asiantuntijuuden merkitykseen yhteiskunnassa. Hänen mukaansa valtasuhteet professioiden, professionaalista ja tieteellistä asiantuntemusta tuottavien koulutus- ja tutkimusinstituutioiden, työnantaja ja –rahoittajatahojen sekä valtionhallinnon instituutioiden välillä ovat muuttumassa. Perinteinen asiantuntijuus sekä sen oikeutus horjuu tilanteessa, jossa ammattikunnat määrittelevät uudelleen keskinäisiä ja sisäisiä hierarkia- ja valtasuhteita sekä legitimitettiin ja uskottavuutta. Tässä tilanteessa myös sosiaalisen asiantuntemuksesta ja siten sosiaalityön pätevyysalueesta kilpaillaan ja sitä määritetään uudestaan. (Mt., 34-35.) Karvinen viittaa Raija Julkuseen (1994), jonka mukaan suomalaisessa keskustelussa erottuu kolme professionaalisen asiantuntemuksen muutosta kuvaavaa paradigmaa:

- 1) Pekka Sulkusen visio, jossa kilpailuun ja sulkemiseen perustuva professionaalinen projekti vahvistuu markkinaistuvassa yhteiskunnassa,
- 2) Risto Eräsaaren visio, jossa ammattikunnat kuolevat ja uusi asiantuntijuus nousee postmodernin kehityksen myötä ja
- 3) hyvinvoinnin professioiden oma muutosstrategia, joka perustuu kansalaislähtöisyyteen rakentuvaan reflektiivisyyteen. (Mt., 200-213.)

Karvinen (1996) on pohtinut näiden kehityssuuntien merkitystä myös sosiaalityön nyky- ja tulevaisuusnäkymille. Hän viittaa Sulkusen vision osalta moniin eri kirjoittajiin, jotka kuvaavat Isossa-Britanniassa tapahtunutta valtasuhteiden muutoskehitystä. Lyhyesti sanoen kyse on siellä ollut työmarkkinoiden, talouselämän sekä asiantuntijoiden suhteiden muutoksesta sekä julkista sektoria koskevasta kulttuurivallankumouksesta, johon sisältyy tuotteistamis- ja tulosvastuuideologia. Sosiaalityön osalta tämä on merkinnyt itsenäisen ammatillisen aseman murentumista sekä pätevyyyteen, koulutukseen ja

käytännön työn organisoimiseen kohdistuvaa voimakasta ulkoista kontrollia. Eräsaaren visiosta Karvinen puolestaan toteaa, että tämän postmodernin keskustelun tulo tuntuu helpottavalta sosiaalityön osalta, koska siinä ammattikunnan ei tarvitse rakentaa yhtenäistä oppia tai teoriaa, integroitua toimintamalleja, organisatorisia professionaalisia linnakkeita tai tieto- ja ammattimonopolia. Karvinen tiivistää, että hyvinvointivaltion ammattikunnat ovat joutuneet sovittamaan omaa asiantuntemustaan muuttuvaan ja monimutkaistuvaan asiantuntijuuksien ja työnjaon kokonaisuuteen. Tässä postmodernissa yhteiskunnassa kansalaisten ja asiantuntijoiden suhde rakentuu uudelleenlaiseksi. Hänen mukaansa ”oikea ammatillisuus” ei ole enää kenenkään hallussa, vaan sitä luodaan muutoksessa ja muuttuvissa moniammatillisissa yhteistyösuhteissa. Tällaista kehitystä leimaa epävarmuus, monimuotoisuus sekä tulkinnallisuus ja reflektiivisyyttä tavoitteleva ammatillisuus on vastaus muutospaineisiin. Karvinen toteaa vielä lopuksi, ettei perinteisen professionalistiseen uskoon ole enää paluuta, vaan ammatilta edellytetään kansalaislähtöisyyteen perustuvaa oman toiminnan kriittistä arviointia. (Mt., 38-45.)

Esa Konttinen (1997) määrittelee kirjoituksessaan professiot edelleen ammattikunniksi, joiden edustajat soveltavat erikoistunutta tieteellistä tietoa työtehtäviinsä. Lisäksi hänen mukaansa professioiden määrittäminen ammattikunniksi perustuu siihen, että ammatinharjoittajat ovat järjestäytyneet tietyn ammattikunnan järjestön ympärille. Näiden järjestöjen tehtävänä on hänen mukaansa järjestää erityisalueensa koulutusta, valvoa jäsentensä ammattityötä, yrittää turvata yksinoikeuden jäsenilleen tiettyyn tehtäväjoukkoon sekä yrittää vaikuttaa päättäjiin ammattikuntansa aseman turvaamiseksi. (Mt., 48.) Tässä kohtaa onkin syytä huomauttaa, ettei sosiaalityöntekijöillä ole omaa ammattijärjestöä, vaan järjestö on yhteinen kaikkien sosiaalialan korkeakoulutettujen, eli myös ammattikorkeakouluista valmistuvien sosiaalialan työntekijöiden kesken. Konttisen (1997) mukaan professionaalisen työn tunnusmerkistöjä ovat olleet teoksen kirjoittamisen aikoihin:

1. Työn kohteena on kompleksinen tilanne, jossa on runsaasti ainutkertaisia, hankalasti selvitettäviä tekijöitä. Ongelmaa ei voida käsitellä rutiininomaisin menetelmin.
2. Työn perustana on teoreettinen, systemaattinen, abstrakti tieto erikoistuneelta alueelta.
3. Työ on toimintana ongelman itsenäistä määrittelyä erikoistuneen tiedon avulla, tietoon perustuvaa työskentelyä ongelman kanssa ja näistä seuraavia toimenpiteitä.
4. Mikäli työ halutaan organisoida tehokkaasti, se edellyttää laajaa itsenäisyyttä ammattikunnalle. Tiukat ohjeet ja normit aiheuttavat helposti tehottomuutta. Myös yhteistyö oman ja toisten alojen kollegioiden kanssa on tärkeää. (Mt., 51.)

Konttinen (1997) kuitenkin myös toteaa, että tätä mallia ollaan haastamassa monelta eri suunnalta. Erääksi professionalismin esteeksi Konttinen tunnistaa muun muassa organisaatiot byrokraattisine käytäntöineen ja tehokkuusvaatimuksineen. Kontrollin tiukentaminen, määrällisten tulostavoitteiden ja normien asettaminen sekä toimintojen muuttaminen rutiininomaisiksi standardeiksi ovat merkkejä tehostamisesta. Tällaisessa työn organisoimisessa ei Konttisen mukaan oteta huomioon professionaalisen työn kompleksisuutta, jossa tuloksellisuus ymmärretään työn vaikutusten pysyvyydeksi pitkällä aikavälillä. Haasteiksi professioille Konttinen näkee myös pitkään vakiintuneina pysyneiden rakenteiden muuttumisen sekä uusien joustavampien ja muuntumiskykyisten rakenteiden syntyminen. Sosiologit puhuvat siirtymisestä myöhäismoderniin, toiseen moderniin tai jälkimoderniin. Kahdella ensimmäisellä termillä on tarkoitettu, että modernin yhteiskunnan tunnuspiirteet korostuvat ja tiivistyvät. Tätä tiivistymistä kuvataan refleksiivisen modernin käsitteellä, joka tarkoittaa yhteiskunnan prosessien liikkuvuutta ja keskinäisen riippuvuuden lisääntymistä, mikä johtaa tarpeeseen suuntautua kohteeseensa entistä kokonaisvaltaisemmin asiantuntijoiden toimesta. Tässä kehityksessä myös eri asiantuntijoiden yhteistyön tarve korostuu. (Mt., 52-56.)

Konttinen (1997) kirjoittaa lisäksi professioiden kansainvälistymisestä, mutta toisaalta myös paikallisuuden korostumisesta. Professionaalisen asiantuntijuuden kansainväliset määrittelyt yleistyvät ja kamppailua työtehtävävaltuuksista tullaan tekemään enemmän kansainvälisten järjestöjen puitteissa. Toisaalta paikallistuminen johtaa paikallisten asiantuntijaverkostojen kehittymiseen ja muodollisen pätevyyden lisäksi vaaditaan paikallistuntemusta. (Mt., 57.) Individualisaation myötä Konttinen arvioi myös huomion kohdistumista professionaalisten asiantuntijoiden yksilöllisiin ominaisuuksiin ja osa erikoistuneesta sekä tieteellisestä asiantuntijatyöstä voi irrota kokonaan muodollisista pätevyyksistä yksilöllisten tekijöiden hyväksi. Konttinen ei kuitenkaan usko erityisesti vanhojen ja jäsenkunniltaan laajojen ammattikuntien professionaalisen organisoitumisen tulleen tiensä päähän, koska hänen mukaansa ne pystyvät tehokkaasti kamppailemaan muutoksia vastaan ja myös sopeutumaan tarvittaessa. Toisaalta Konttinen kuitenkin muistuttaa, että professioiden selkeärajaisuus tulee heikkenemään ja esimerkiksi maallikkouden sekä asiantuntijuuden keskinäinen suhde tulee kokemaan muutoksia. Hänen mukaansa näyttää todennäköiseltä, että muutokset vaikuttavat eri tavoin eri ammattikuntiin ja professioilla tulee olemaan monta erilaista tulevaisuutta. (Mt., 59-60.)

Sosiaalityö professiona

Ulla Mutkan (1998) mukaan sosiaalityö ei täytä perinteisen asiantuntija-ammatin tunnusmerkkejä, vaikka itsenäisen asiantuntija-aseman tavoittelu on ollut sosiaalityön kehittäjien pitkäaikainen tavoite. Sosiaalityön tietopohja on useissa lähteissä todettu ristiriitaiseksi, metodit kehittymättömiksi ja

työ on ulkoisten reunaehtoien rajaamaa. (Mt., 40.) Toisaalta Koskinen ja Mykkänen (1998) puhuvat sosiaalityöstä nimenomaan professiona, jonka tietopohja perustuu käytäntöä mukailevaan tietoon (mt., 2, ks. myös Konttinen 1997, 48) ja joka Steven Brintin mukaan kuuluu ”inhimillisten palvelujen”-ammattiryhmään. Tähän ryhmään kuuluu hänen mukaansa joukko erilaisia ammatteja yksityissairaaloien kirurgeista julkisen sektorin alipalkattuihin sosiaalityöntekijöihin. (Mt., 21-22.) Koskinen, Mykkäsen, Brintin ja Konttisen näkemysten myötä voisi tulkita, että sosiaalityö nähdään ainakin joidenkin kirjoittajien mukaan professiona. Professiona kutsuminen ei kuitenkaan vielä riitä tietynlaisen aseman saavuttamiseen, sillä professiot asettuvat hierarkisiin asemiin keskenään. Amitai Etzioni (1969) on tarjonnut teoksessa *The semi-professions and their organisations* professioiden aseman tarkastelulle semi-profession käsitteen. Hänen mukaansa Semi-professiot ovat uusia ammattiryhmiä, jotka eivät vielä ole saavuttaneet samanlaista professionaalista statusta kuin esimerkiksi lakimiehet ja lääkärit. Semi-professioilla on professioihin nähden:

- 1) Lyhyempi koulutus,
- 2) status ei ole yhtä legitiimi,
- 3) oikeus etuoikeutettuun keskusteluun ei ole yhtä vakiintunut,
- 4) erikoistunutta tietoa on vähemmän ja
- 5) autonomiaa ohjauksen ja sosiaalisen kontrollin osalta on vähemmän.

Sosiaalityö mielletään juuri semi-professioksi statusprofessioiden nähden. (Mt., 5.) Statusprofessioiksi kutsutaan vanhoja professioammattiteja, kuten juristien, lääkäreiden, pappien sekä upseerien ammatteja (ks. Koskinen & Mykkänen 1998, 1-2)

Hänninen (1990) on arvioinut Teoksessa suomalainen sosiaalityö, miten hänen tulkitsemansa yleinen professionalismin voimistuminen näkyy sosiaalityön ammattikunnan osalta mahdollisesti tulevaisuudessa. Hänen mukaansa asiantuntija-ammattien vaikutusvalta, mutta myös professionaalinen kilpailu lisääntyvät yhteiskunnassa. Lisäksi professiot joutuvat jatkuvasti määrittämään suhdetta kansalaisten, asiakkuuden, amatööriyden ja toistensa suhteen. Tieteellistyneemmät metodioppaat valtaavat alaa ja Hännisen kuvailemat terapia-aallot laineilevat hyvinvointivaltion yli. Metodien ja metodioppien tuotanto- ja kokeilulaitoksia eli niin kutsuttuja psykososiaalisia klinikoita perustetaan ja niiden palveluja tarjotaan niin maksaville kuin niihin määräyksin ja pakkotoimin ohjautuville asiakkaille. Hänninen visioi, että kun terapeuttisesta asenteesta tulee hyve ja terapeuttisesta työotteesta syntyy kysyntää sekä julkiselle että yksityiselle puolelle. Lisäksi yhteiskunnassa vallitsee kouluttautumisen ihanne, mikä

johtaa ammattien sisäisten hierarkioiden syntymiseen. Myös manageroituminen saavuttaa sosiaalialan tarkoittaen sitä, että liikemaailman periaatteet sekä toimintatavat tulevat tutuksi myös sosiaalialalle. (Mt., 129-130.)

Vaikuttaisi siltä, että sosiaalityö on tällä hetkellä professio lukuisten muiden professioiden joukossa. Onko mahdollista, että professioammattien lisääntyessä ne myös lopulta menettävät merkityksensä suhteessa ei-professioammatteihin. Myös vanhat perinteiset professio-ammattit kenties saattavat joutua luopumaan etuisuuksistaan pikkuhiljaa esimerkiksi digitalisaation tuomien mahdollisuuksien ja uudenlaisen työnjaon myötä. Pohdin, onko professio käsitteenä ja ilmiönä lopulta katoamassa, kun esimerkiksi Pekkola (2014) on todennut professio-käsitteen ja tutkimuksen rinnalle nousseen asiantuntija-ammattin käsitteen ja tutkimuksen (Pekkola 2014, 57). Kuvastavatko professio-ilmiön keskuudessa nähtävissä olevat nykyiset kehityskulut lopulta osaa postmodernista kehityksestä, jossa Zygmund Baumanin (1992) mukaan muun muassa erilaiset yhteiskunnan valtarakenteet heikentyvät ja moninaistuvat? Postmoderni on hänen mukaansa kritiikkiä modernista, jossa pyritään järjestykseen ja hallintaan. Postmodernien näkemysten mukaan täydelliseen järjestykseen ja hallintaan on kuitenkin mahdoton päästä, sillä maailma on jatkuvasti muuttuva ja järjestykseen pyrkimisestä huolimatta silti epäjärjestyksessä. (Mt., 42-46.) Kenties professiotkin ovat, modernin järjestykseen ja hallintaan pyrkimisen myötä syntyneitä, arvo- ja valtajärjestelmiä, joissa tavoitteena on jonkinlainen ammattien marssijärjestys, ja joka Eräsaaren vision mukaan olisi murtumassa uuden asiantuntijuuden tieltä.

Professio-käsitteen tarkastelun lopuksi on mielenkiintoista ottaa myös esille, että uudempien onnellisuustutkimusten mukaan yhteiskunnallinen, eriarvoisuudesta aiheutuva, statusvertailu vähentää onnellisuutta. Ilmiöön puuttuminen edellyttää Juho Saaren mielestä sosioekonomisten ryhmien välisten elintasoerojen supistamista muun muassa verottamalla ylenmääräistä kulutusta sekä ihmisten välisen statuskilpailun hillitsemistä. (Saari 2011, 42.) Tätä näkökulmaa tulkiten, professioiden ja ammattien eriarvoisuus eivät hyödytä yhteiskuntaa, vaan päinvastoin lisäävät pahoinvointia. Yhteiskunnan arvomaailman muuttuminen vähemmän omaa asemaa ja valtaa hamuavasta enemmän yksilön sisäisiä motivaatiotekijöitä korostavaksi, saattaisi olla avain pitää samaan aikaan yllä vahvaa asiantuntijuutta, mutta myös yksilöiden hyvinvointia.

2.3 Eliittien merkitys

Professioteoriat tarjoavat paljon välineitä ammatin yhteiskunnallisen aseman tarkastelulle, mutta ne eivät mielestäni kuitenkaan anna riittäviä selityksiä tutkittavalle ilmiölle. Professioteoriat ja koko ilmiö itsessään on hyvin arvosidonnainen, koska siinä on keskitytty nimenomaan professioiden tarkasteluun, jättäen muut ammatit vähemmälle huomiolle. Professioihin keskittyminen ilmentää kiinnostusta elitistisempien ammattien tarkasteluun, vaikka nykypäivänä myös monet ei-professioammatit ovat kyenneet saavuttamaan esimerkiksi hyvät työedut. Eliittiteorioiden huomioiminen tässä tutkimuksessa on mielestäni silti tärkeää, koska eliitit ovat ihmisiä ja ihmisryhmiä, joilla on merkittävää valtaa yhteiskunnassa ja siten vaikutusvaltaa myös yhteiskunnallisiin asioihin kuten esimerkiksi ammattien yhteiskunnalliseen asemaan.

Ilkka Ruostetsaaren (2003) teoksessa ”Valta muutoksessa” on tarkasteltu erilaisia eliittiteorioita. Klassinen eliittiteoria perustuu hänen mukaansa ajatukseen, että yhteiskunnat ovat jakautuneet kahteen ihmisluokkaan; luokka, joka hallitsee ja luokka, jota hallitaan. Hallitseva luokka, joka tekee tärkeät yhteiskuntaan laaja-alaisesta vaikuttavat päätökset, on kooltaan pieni vähemmistö. Tehtäviä päätöksiä pidetään poliittisina, mutta päätöksentekoon vaikuttavat muutkin kuin poliitikot. (Mt., 42.) Klassinen teoria on saanut rinnalleen useita eroavia näkemyksiä siitä, mitä eliitillä tulisi tarkoittaa. Esimerkiksi demokraattisen elitismen teorioitsijoita edustavat muun muassa Eva Etzioni-Halevy sekä Dogan ja Higley. Jälkimmäiset tarjoavat Ruostetsaaren mukaan näistä kahdesta toimivamman eliittimääritelmän. Sen mukaan eliitillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka strategisesti keskeisten asemiensa ansiosta vaikutusvaltaisissa organisaatioissa tai formaalisesti organisoimattomissa ryhmissä kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen. (Mt., 44-50.) Kenties pelkistetympin klassisen ja demokraattisten elitismiteorioiden eroa voisi kuvata siten, että demokraattisiin elitismiteorioihin sisältyy näkemys suuremmasta mahdollisuudesta siirtyä hallittavasta luokasta hallitsevaan luokkaan.

Ruostetsaari (2003) jakaa eri eliittiryhmät teoksessaan poliittiseen, elinkeinoelämän ja joukkotiedotuseliittiin (mt., 35). Hänen tutkimuksensa mukaan 1990-luvun alun jälkeen eliittirakenteen kokonaiskuva on muuttunut enemmän avoimeen kuin sulkeutuneeseen suuntaan, millä hän viittaa eliittikiertoon. Kuitenkin valtaeliitin ja kansan välinen asenteellinen etäisyys on kasvanut selvästi ja siltä osin eliittirakenteen koheesio on lisääntynyt. Ruostetsaari toteaa, ettei eliittirakenteen yhtenäisyyden aste ole juurikaan muuttunut 1990-luvun alun ja suomalainen valtaeliitti on siten edelleen varsin koheesiivinen. Hän arvioi, että eliittirakenne on siirtynyt inklusiivisempaan suuntaan. Ruostetsaaren mu-

kaan suomalaisesta valtaeliitistä puhuminen on edelleen perusteltua, vaikkakin valtarakenteiden hajautumishypoteesi sai enemmän vahvistusta tehdyn tarkastelun pohjalta kuin niiden keskittymishypoteesi. (Mt., 291-297.) Eliitit ovat muuttuneet aiempaa avoimemmiksi, niiden väliset vuorovaikutusverkostot ovat löyhtymään päin ja keskinäisen konsensukseen on tullut säröjä. Siten suomalaiset eliitit ovat erilaistumassa. (mt., 304) Suomalainen eliittirakenne on mennyt kohti demokratiaan sopivampaa fragmentoitunutta eliittirakennetta, mutta suomalaisella demokratialla on tehdyn tarkastelun mukaan kuitenkin kolme haastetta: 1) Eliittien tiivistä yhteen kytkeytymistä tulee kyetä purkamaan lisäämällä eliittien välistä kilpailua, 2) Suomessa tarvittaisiin valtiosta riippumattoman kansalaisyhteiskunnan elvyttämistä avaamalla uusia osallistumiskanavia edustuksellisen demokratian rinnalle ja 3) tätä uutta demokratiaa tarvitaan eliittien ja kansan välisen kuilun kasvamisen pysäyttämiseen ja umpeen kuromiseen. Ruostetsaaren mukaan haasteisiin vastaaminen edellyttää yhteiskunnallisen keskustelun aktivoimista ja medialla sekä sen tekemillä valinnoilla on tässä keskeinen rooli. (Mt., 317.) Ruostetsaaren tarkastelun lopputulos on siten linjassa jo tekemääni havaintoon; maailma moninaistuu ja valta kenties sitä myöten jakaantuu yhä enemmän yhä useammille henkilöille. Pohdin, mikä merkitys tällä kehityksellä on erilaisille ammattiteille. Yhteiskunnan muuttuminen epäelitistisempään suuntaan saattaisi esimerkiksi tehdä eri ammattiteista tasa-arvoisempia monessakin suhteessa. Kun historiassa aikansa eliitillä on ollut iso merkitys vahvojen professioiden kehittymiselle, voi tulevaisuudessa tämä kehitys muuttaa suuntaa monien eri professioiden ja ammattiteiden tasavertaistumista kohti.

Ammattin yhteiskunnallisen aseman teoreettisen viitekehyksen luominen oli haastavaa, sillä en löytänyt aiemmasta kirjallisuudesta yhtä ainoaa teoriaa, joka olisi kuvannut kyseistä ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Tekemäni teoreettinen tarkastelu ei myöskään kykene selittämään ammattiteiden yhteiskunnallisen aseman muodostumista kokonaisuudessaan, mutta se kuitenkin luo tässä tutkielmassa ne raamit, joiden kautta ammattiteiden yhteiskunnallista asemaa ilmiönä voidaan nykypäivänä ainakin osittain ymmärtää. Tutkielmassa ammattin yhteiskunnallinen asema nähdään rakentuneeksi yhteiskunnallisen institutionaalistumisen, erilaistumisen sekä yhteiskunnallisten arvojen ja vallankäytön pohjalta. Ammattin yhteiskunnallisen aseman muodostumiseen vaikuttavat teoreettisen viitekehyksen mukaan myös asenteet, tarpeet, normit, merkitykset, uskomukset, professio-ilmiöön liittyvät tekijät sekä yhteiskunnan eliitit. Koska ammattin yhteiskunnalliseen asemaan näyttäisi tulevaisuudessa vaikuttavan yhä moninaisemmat tekijät, ilmiön kehittämisessä näkyy mielestäni niin kutsuttu postmoderni murros. Tutkittavaa ilmiötä on siten vaikea saada teoreettisesti täysin hallintaan. Tutkielman empiirisen osuuden odotetaan täydentävän ja tarkentavan teoreettista viitekehystä.

3 SOSIAALITYÖN ASEMA ERILAISISSA KONTEKSTEISSA

3.1 Sosiaalityön aseman kehitys Suomessa politiikan ja julkisen hallinnon kautta tarkasteltuna

Suomen julkisen hallinnon ja politiikan kehitys suhteessa sosiaalityön kehitykseen

Luvussa tarkastellaan aluksi sosiaalityön aseman kehitystä julkisen hallinnon ja politiikan kehityskulkujen kautta. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan sosiaalityön kehitystä ja asemaa sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen näkökulmista. Valtion tekemää sosiaalityön kehittämistä tuodaan myös esiin ja lopuksi tarkastellaan sosiaalityön asemaa sosiaali- ja terveydenhuollon sektoreiden henkilöstörakenteiden kautta.

Pirkko-Liisa Rauhala (1996) on todennut, että sosiaalipalvelujen muodostumisen kannalta yhteiskunnan rakenteellisia muutoksia oleellisempia näyttäisivät olevan poliittiset toimijat ja heidän linjauksensa (mt., 190). Luvun aluksi tarkastelenkin politiikan painopisteitä 1940-luvulta lähtien. Maailmansotien välisenä aikana Suomen sosiaalipolitiikka oli vielä vanhan köyhäinhoidon ja työväen kysymyksen kauden jatkoa, mutta 1940-luvulla alettiin kuitenkin korostaa valtion vastuuta ja uudenlaista sosiaalisen turvan periaatetta. Seuraavina vuosikymmeninä julkisen vallan harjoittaman sosiaalipolitiikan perustelut eivät enää olleet pelkästään poliittisia tai eettisiä, vaan myös taloudellisia. Sosiaalipolitiikan hyödyllisyyttä sekä välttämättömyyttä alettiin korostaa kansantalouden kannalta ja siten siirryttiin hyvinvointivaltion kauteen. Suomalainen hyvinvointivaltio muodostui 1950-1970-luvuilla. (Karisto, Takala & Haapola 1998, 285-290.)

Vartolan (2009) mukaan Suomen julkiselle hallinnolle ominainen muutos 1960-1970 –luvuilla oli valtion puuttuminen yhä uusiin yhteiskunnallisiin suhteisiin valtion ja kuntien tehtävien määrän kasvaessa. Julkisen hallinnon organisaatiot ja henkilöstömäärät kasvoivat. Tuona aikana myös hyvinvointiyhteiskunnan tavoittelu sai aikaan paitsi hyvinvointia, myös suhteellisen korkean verotuksen. Kehittämisen keskiönä olivat uudet suunnittelujärjestelmät, jotka sisälsivät ajatuksen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemista valtion keskushallinnon asiantuntemuksen turvin. Pääösvalta julkisessa hallinnossa keskittyi voimakkaasti keskushallinnolle ja se myös siten kuormittui voimakkaasti. Yhteiskunnallisten palvelujen kehittäminen ja hallinnon fragmentoituminen sektorisoivat ja segmentoivat keskushallintoa. Eri hallinnonalojen välinen koordinointi osoittautui työlääksi teknisesti, mutta myös puolueriviirit estivät lateraaliprosessien tehokasta toimivuutta. Kyseisenä aikana kuntien pää-

tösvalta kaventui erityislainsäädännöllä tapahtunein tehtävälisäyksin ja suunnittelujärjestelmin. Kasvuideologiaan perustunut laaja kehittäminen kohtasi kuitenkin haasteensa, kun talouden myönteinen kehitys ei ollutkaan jatkuvaa.

Talouden heikentymiseen ja siihen kytköksissä olevan julkiseen hallintoon liittyvän kriisikeskustelun myötä, tyytymättömyyden lisääntyessä, 1970- ja 1980-luvuilla kaikki poliittiset puolueet ilmoittivat vastustavansa byrokratiaa. ”Poliittisen tahdon” puuttuessa ne eivät kuitenkaan saaneet aikaan mitään merkittäviä hallinnon uudistuksia. Tyytymättömyyttä pyrittiin lievittämään 1970-luvun lopulla hallinnon ja kansalaisten välisiä suhteita parantamalla ottamalla keskiöön asiakaspalvelun parantamisen, palvelukyvyn lisäämisen ja kansalaisläheinen hallinto. Vartola kuitenkin esittää epäilevän kommentin siitä, että termit olivat ehkä vain kosmeettisia tilanteessa, jossa hallinto ei desentralisoitunut eikä demokratisoitunut. 1980-luvun lopulle tultaessa managerialismi, NPM ja tulosjohtaminen ottivat puolestaan Suomen julkisessa hallinnossa ensiaskeleitaan. (Mt., 92-97.)

Myös Kyösti Suonoja (1992) on kuvannut, että 1970-luvulta lähtien asioita pyrittiin katsomaan aiempaa enemmän alueellisesta näkökulmasta käsin ja muun muassa sosiaali- ja terveyshallintoa lähdettiin desentralisoimaan, mikä tarkoitti toiminnan organisointia keskushallinnon kenttäorganisaation tai piirihallintoviranomaisten kautta. Tehtävänjakoa ei siten tarkistettu valtion ja kuntien, vaan pelkästään valtion sisällä. Tuolloin valtion toimijoita olivat ministeriöt, keskusvirastot ja lääninhallitukset. Ministeriöiden tehtävänä oli johtaa hallinnonhaaransa toimintaa ja vastata sen kehittämisestä, keskusvirastot puolestaan ohjasivat ja valvoivat toimialaansa ja huolehtivat sen kehittämisestä ja lääninhallitus valvoi sekä valtion paikallishallintoviranomaisia, että kunnallishallintoa. Desentralisointi tarkoitti sosiaali- ja terveysministeriön joidenkin tehtävien siirtymistä keskusvirastoihin ja puolestaan keskusvirastoilta lääninhallituksiin. Nämä muutokset tapahtuivat 1970-luvun lopulta 1980-luvun alkuun. Muutosten lähtökohdana oli kunnallisen itsehallinnon laajentaminen myös sosiaali- ja terveydenhuoltoon koskien siten, että kunta tuottaisi palveluja paikallisista lähtökohdista käsin. Muutokset eivät kuitenkaan lisänneet esimerkiksi kansalaisten mukaan ottamista suunnitteluun. Suonoja onkin todennut, että kyse oli lopulta hallinnollisesta desentralisaatiosta lääninhallituksia koskien ja ministeriöiden hallinnollisesta sentralisaatiosta. (Mt., 501-504.)

Vartolan (2009) mukaan valtion vuoden 1988 tulo- ja menoarvioesityksen liitteenä ollut katsaus hallinnon kehittämiseen on yhä selvin voimassa oleva ohjelmallinen linjanveto managerialismiin, NPM:iin ja tulosjohtamiseen tähtäävän uudistuksen tavoitteista ja periaatteista. Siinä hallinnon kehittämisen toimintalinjoiksi määriteltiin (1) palvelukyvyn ja tuottavuuden kehittäminen, (2) valtioneu-

voston ja ministeriöiden aseman vahvistaminen sekä hallinnon kehittäminen, (3) hallinnon hajauttaminen, (4) aluehallinnon uudistaminen, (5) kunnallisen itsehallinnon vahvistaminen, (6) liikelaitosuudistus, (7) ohjausjärjestelmien uudistaminen, jossa keskeisenä olivat valtiosuusjärjestelmän uudistus, norminannon keventäminen ja purkaminen sekä lupajärjestelmien ja tuenjakojärjestelmien rationalisointi ja (8) teknologian hyväksikäytön tehostamisen. Tämän 1990-luvun hallinnon uudistuksen näkyvin poliittinen edellytys oli Vartolan mukaan kokoomuksen tulo hallitukseen vuonna 1987. Koalitio yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa lopetti pitkäaikaisen SDP:n ja keskustapuolueen välisen hallitusyhteistyön ja se samalla päätti systemaattisen hyvinvointivaltion rakentamisen kauden, joka oli kestänyt noin kaksi vuosikymmentä. Kokoomus otti mainitun hallinnonuudistuksen erääksi päämääräkseen ja se halusi lopettaa julkisen hallinnon jatkuvan kasvun sekä muuttaa julkista hallintoa yritysmäisemmäksi. Hallinnon uudistus onnistui Vartolan mukaan perustelemalla sitä kansantalouden ja julkisen talouden tilalla, hallituksen valintojen ja retoriikan uskottavuudella politiikan legitimitetin näkökulmasta sekä ulkomaisten esikuvien tuominen esiin monista eri maista etsimällä. Tuolloin syntyi merkittävä asenteellinen ilmapiiri politiikan, hallinnon ja jopa hallinnon tutkijoiden piirissä julkisen sektorin tehottomuudesta ja tämä ilmapiiri muuttui julkisuudessaakin vahvoiksi teeseiksi, joilla ei, Vartolan mielestä, kuitenkaan ollut konkreettisia osoittimia. Vartolan mukaan näitä esiin tuotuja julkisen sektorin perusteltuja ja perustelemattomia ongelmia ei voi ratkaista kaikkia hallinnonaloja ja -tasoja kattavalla yhdellä keinolla. (Mt., 107-110.)

Suomen poliittisen ilmapiirin kehityksellä näyttäisi olevan merkitystä myös sosiaalityön aseman kehittymiselle. Tutkielmassa tulikin esille, että sosiaalihuollon ja sitä kautta myös sosiaalityön laajentamista alettiin jarrutella samoihin aikoihin, kun kritiikki hyvinvointivaltiota ja julkisen hallinnon laajuutta kohtaan alkoi saada tuulta alleen. Managerialismi, NPM ja tulosjohtaminen rantautuivat julkiseen hallintoon sosiaalihuollon ollessa vielä varsin keskeneräinen verrattuna esimerkiksi terveydenhuoltoon. Tämä saattoi merkitä esteitä sosiaalihuollon kehittämiseksi samalla lailla tai volyyymilla kuin terveydenhuoltoa oli aikoinaan kehitetty. Mikko Niemelä (2008) on tutkinut julkisen sektorin uudistamisen tavoitteita ja hän on tiivistänyt tavoitteet 1970-luvulta 2000-luvulla alla olevan taulukon 1 mukaisesti. Tavoitteissa näkyy myös Vartolan (2009) mainitsemia poliittisen ilmapiirin myötä nousseita julkisen hallinnon kehittämisen suuntia kuten desentralisointi sekä NPM-ajattelu.

Taulukko 1: Julkisen sektorin uudistamisen tavoitteet Mikko Niemelän (2008, 47) mukaan.

1970-1980-luku	1990-luvun alku	1990-luvun loppu	2000-luku
-Kansanvaltaisuus -Kuntien itsehallinnon vahvistaminen -Säätelyn ja byrokratian vähentäminen -Palveluhenkisyys lisääminen	-Kuntien kustannusvastuu -Kuntien itsehallinnon vahvistaminen Taloudellisuus ja tehokkuus	-Kuntarakenteiden uudistaminen	-Palveluille riittävä väestöpohja -Palvelujen tehostaminen ja saatavuuden parantaminen -Tuottavuuden parantaminen Talouden kasvun, kilpailukyvyn ja työllisyyden edistäminen

Julkisen sektorin uudistamisen tavoitteet näkyvät myös sosiaalihuollon ja sosiaalityön puolella. Mirja Satkan (2007) mukaan sosiaalihuollon ja sosiaalityön kehittäminen oli hyvinvointivaltion rakentamisen kaudella valtiojohtoista. Ensin vastuussa oli sosiaaliministeriö ja sitten myös sosiaalihallitus. Myöhemmin myös sosiaalityön ammattijärjestö otti vastuuta alan kehittämisestä. Merkittävä muutos valtion roolissa suhteessa sosiaalityön kehittämiseen tapahtui 1980-luvun lopussa, kun kehittämisvastuu keskushallinnon hajauttamisen myötä siirtyi sosiaalialan työntekijöille ja kunnille. (Mt., 186-187.) Kehittämisvastuu siirtyikin kunnille juuri laman aikaan.

Tarkastelun perusteella historiassa on nähtävissä poliittisen ilmapiirin muutoksen ja sen vaikutusten aiheuttamia muutamia, kenties merkittävälläkin tavalla, epäsuotuisia käännteitä sosiaalityön aseman kehitykselle. Tällaisia muutoksia ovat olleet kritiikki hyvinvointivaltio-ajatusta kohtaan sekä vahvan talous-ajattelun rantautuminen julkiselle sektorille, jota esimerkiksi lama-vaiheet ovat todennäköisesti vahvistaneet.

Sosiaalityö sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen kontekstissa

Sosiaalihuollon organisointi on politiikan ja hallinnon tulosta. Sosiaalityö on osa sosiaalihuoltoa ja sosiaalityön kehitystä on vaikeampi ymmärtää ilman tietoa koko sosiaalihuollon kehityksestä tai pikemminkin kehittämisestä. Tämän vuoksi tutkielmassa on tarkasteltu myös sosiaalihuollon kehittämistä. Tarkasteltua on tehty suhteessa terveydenhuollon kehittämiseen. Sosiaalihuolto tarkoitti aikoinaan pääasiassa yhteiskunnan vähävaraisiin kohdistuvaa huolenpitoa sekä kontrollia ja tämän vuoksi sosiaalihuolto edelleen saatetaan leimata ”köyhäinhoidoksi” (Lehto, Kananoja, Kokko & Taipale 2001, 31). Suomi on viime vuosikymmenet noudattanut niin sosiaali- kuin terveystaloudenkin järjestämisessä niin kutsuttua pohjoismaista mallia, jota kuvaavat seuraavat piirteet:

- 1) Julkispalveluvaltio: Suurin osa palvelutuottajista on julkisen vallan ylläpitämiä. Myös yksityiset palvelut ovat riippuvaisia julkisesta rahoituksesta,
- 2) Desentralisoitu hyvinvointivaltio: Paikallishallinnolla on keskeinen rooli palvelujen tuottamisessa, rahoituksessa ja päätöksenteossa (myös yksityisten palvelujen)
- 3) Verorahoitus-painotteisuus: Kuntien ja valtion verot ovat keskeinen rahoituskanava,
- 4) Universalismi: Kaikki yhteiskuntaluokat ja -ryhmät käyttävät samoja, pääasiassa julkisesti rahoitettuja palveluita (hyvätuloiset kuitenkin käyttävät enemmän yksityisiä palveluita) (Mt., 177)

Sosiaali- ja terveysministeriön internet-sivuilla selviää, miten sosiaalihuolto määritellään tällä hetkellä: *Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja* (STM 2018). Sosiaalihuoltolaki määrittää sen, mitä ovat sosiaalipalvelut ja mistä sosiaalihuolto koostuu. Sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut on tarkasteltavissa liitteestä 1. Sosiaalityö on sosiaalihuoltolain mukaan yksi sosiaalipalveluista. Määritelmä laissa on: ”Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.” (SosHL 15§.) Huomioitavaa on, että laissa palvelujen järjestäjäksi mainitaan laissa vielä kunta (SosHL 14§), mutta suunnitellun sote-uudistuksen myötä kunta ei enää välttämättä vastaa ainakaan kaikista sosiaalihuollon palveluista.

Terveydenhuolto on puolestaan Suomessa porrastettu kansalaisia lähellä olevaan perusterveydenhuoltoon ja keskitetysti tuotettuun erikoissairaanhoidon. Perusterveydenhuollon tehtävänä on ollut vastata sairauksien ennaltaehkäisystä, väestön terveyden edistämisestä, yleislääkärin hoidettavissa olevista terveysongelmista, ensiavun tarjoamisesta ja arvioida jatkotutkimusten sekä -hoidon tarpeesta. Erikoissairaanhoidon poliklinikat ja sairaalat sekä kuntoutuslaitokset keskittyvät siten sairaanhoitoon, kuntoutukseen sekä vaativampiin ja harvinaisempiin terveysongelmiin. Porrastetun terveydenhuollon tavoitteena on sairauksien tarkoituksenmukainen, tehokas hoito, sekä harvemmin tarvittavien terveysterveysten ulottuvuus samanlaisina ja yhtä laadukkaina kaikille. Kunnallisen terveydenhuollon lisäksi ihminen voi hakeutua hoitoon yksityisten terveysterveysten tai työterveyshuollon piiriin. (Niemelä & Saarinen 2015, 14.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon eriarvoiset asemat tulevat esille sektoreiden kehittämisestä. Terveydenhuoltolaki säädettiin vuonna 1972, kun taas sosiaalihuoltolain uudistaminen venyi 1980-luvun alkuun valtiontaloudellisista syistä (Lappi 1985, 38-39). Kansanterveyslaki merkitsi sitä, että kuntien tuli järjestää asukkailleen sairaanhoitopalvelut, kouluterveydenhuolto ja alle 17-vuotiaiden hammashoito. Nykyisen terveydenhuoltojärjestelmän kaikki osat alkoivat olla 1980-luvun lopulla koossa: Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito kattoivat tuolloin jo koko maan. Lisäksi työterveyshuoltojärjestelmä oli olemassa ja myös yksityistä hoitoa tuettiin sairausvakuutusjärjestelmän kautta. (Niemelä & Saarinen 2015, 17-18.) Taulukko 2 kuvaa terveydenhuollon kehittämisen vaihteita ja volyyymia (mt., 24). Näyttäisi siltä, että terveydenhuoltoa on kehitetty ensisijaisesti suhteessa sosiaalihuoltoon ja sosiaalihuolto tuntuu jääneen altavastaajan asemaan terveydenhuoltoon nähden. Toisaalta ”valmiiksi tulleen” terveydenhuollon sisällä on, esimerkiksi 1990-luvulla, ollut kitkaa yhteistyössä perus- ja erikoissairaanhoidon välillä ja myös siellä on ollut nähtävissä eri palveluiden kehittämisen eriaikaisuus esimerkiksi vuoden 1993 jälkeen (Kokko 2015, 34-37).

Taulukko 2: Terveydenhuollon kehittämisen vaiheet ja volyyymi Niemelän ja Saarisen (2015, 24) mukaan.

Aikakausi	Vallitseva hallinnon idea	Vallitseva terveydenhuollon idea	Terveydenhuollon kehittämisen voimakkuus
1960-luku	Keskushallinnon suuri rooli kuntien palveluiden turvaamisessa	Perusterveydenhuollon resurssien lisääminen	Voimakas
1970-luku	Keskushallinnon suuri rooli kuntien palveluiden turvaamisessa	Perusterveydenhuollon resurssien lisääminen	Erittäin voimakas
1980-luku	Keskushallinnon suuri rooli, mutta paine kohti paikallistason autonomian lisäämistä	Perusterveydenhuollon ja työterveyshuollon resurssien lisääminen	Voimakas
1990-luku	Kuntien itsehallinnon korostaminen	Karsinta, sopeuttaminen, omavastuun ja erikoissairaanhoidon roolin korostaminen	Pieni
2000-luku	Kuntien koon kasvataminen ja toisaalta keskushallinnon roolin lisäämistä	Valinnanvapauden lisääminen ja perusterveydenhuollon vahvistaminen	Kohtalainen

Sosiaalihuoltoa ei kuitenkaan täysin unohdettu kehittämisen osalta. Teppo Krögerin (1997) mukaan sosiaalihuollon uudistamispaineet alkoivat olla kovat 1960-luvulla, joka johti sosiaalihuollon modernisointiin valtion taholta. Tarkoituksena oli muuttaa sosiaalihuolto koko väestöä koskevaksi eikä vain marginaaliväestöön kohdistuvaksi. Muutosta edesauttoi sosiaalihallituksen perustaminen vuonna

1968, ja vuonna 1971 lääninhallitukseen perustetut sosiaali- ja terveysosastot, joiden tehtävänä oli avustaa sosiaali- ja lääkintöhallituksia. Valtion ajama sosiaalihuollon ammatillistaminen ja esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden koulutuksen nostaminen olivat Krögerin mukaan tärkeitä sosiaalipalvelureformin toteutumisen kannalta. Ammatillistamisen kautta valtio sai luotua kuntiin muutoksen kannalta tärkeän toimijaryhmän, joka tuli virkoihinsa yleensä kuntien ulkopuolelta. Tehokkain valtion ohjausväline oli kuitenkin taloudellinen ohjaus valtakunnallisen sosiaalipalvelujärjestelmän luomiseksi. Sosiaalipalvelujen kasvua tukivat merkittävästi systemaattiset valtionavut. (Mt., 51-53.) Krögerin kuvauksesta voisi saada käsityksen, että sosiaalipalvelujen kehittäminen on ollut sosiaalihuollon ja siten sosiaalityönkin voittokulkua, mutta hän mainitsee kuitenkin myös sen, etteivät valtionavut kattaneet kaikkia sosiaalipalveluja (mt.,54). Myöskään Krögerin väitteeseen sosiaalityöntekijöiden merkittävästä asemasta sosiaalipalvelureformin toteuttamisen osalta ei tunnu saavan pelkääntään tukea esimerkiksi sosiaalityön historiaa kuvaavista lähteistä (ks. luku 3.2).

Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että sosiaalihuollon kehittäminen näyttäisi jääneen 1990-luvun laman jalkoihin, siinä missä terveydenhuolto oli juuri ehtinyt saada peruselementtinsä jollain lailla kokoon. Jari Stenvallin ja Petri Virtasen (2012) mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on kehitetty historian aikana pala palalta vaihteittain 1960-luvulta lähtien. Palvelujärjestelmän kokonaisuuteen ovat vaikuttaneet niin poliittiset painopisteet, kansantalouden tila kuten myös yleinen mielipide. He toteavat, että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kokonaisuudesta on tullut pirstaleinen kentties juuri vaihteittain tapahtuneen kehitystyön myötä. Tätä pirstaleisuutta on pyritty vähentämään muun muassa 1990-luvun alun valtionosuusuudistuksen ja 2010-luvulla Kaste-ohjelman myötä. (Mt., 12- 15.) Seuraavaksi tarkastelenkin hieman tarkemmin erilaisia sosiaalihuoltoon kohdistuneita hallinnollisia toimia.

Sosiaalihuollon hallinnollisia toimia ja niiden vaikutuksia sosiaalityöhön

Sosiaalityöhön vaikuttavat myös erilaiset sosiaalihuoltoon kohdistuvat hallinnolliset toimet. Hannu Lapin (1985) mukaan sosiaalihuollon kannalta merkittävimpiä hallinnon uudistuksia ovat olleet sosiaalihuollon uudelleen perustaminen vuonna 1968 ja lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastojen perustaminen vuonna 1971. Uutta sosiaalihuoltolakia yritettiin säätää hänen mukaansa jo 1970-luvun puolivälissä, mutta sen toteuttamisen ei katsottu olevan mahdollista valtiontaloudellisista syistä johtuen. VALTAVA-uudistus olikin hänen mukaansa eräs kansanterveyslakiin verrattavissa oleva muutos sosiaalihuollon saralla. (Mt., 38-39.) Seuraavaksi pyrin kuvaamaan näitä ja joitakin uudempia

uudistuksia osaltaan myös sosiaalihuollon ja sosiaalityön asemien näkökulmista. Olen kuvannut uudistuksia varsin lyhyesti, sillä aiheena muutosten tarkastelu esimerkiksi sosiaalityön näkökulmasta on niin laaja, että siitä voisi tehdä omat tutkimuksensa.

Sosiaalihallituksen uudelleen perustaminen

Lapin (1985) teoksesta ei selviä, miksi tarkalleen ottaen sosiaalihallituksen uudelleen perustaminen oli aikoinaan merkittävä asia, enkä löytänyt tätä tietoa muualtakaan. Kenties merkittävyyteen löytyy osittain vastaus sosiaalihallituksen tehtävistä, jotka olivat: 1) Hoitaa, valvoa ja edistää sosiaalihuoltoa ja muuta siihen liittyvää sosiaalista toimintaa, 2) hoitaa ja valvoa sosiaaliavustuksia ja 3) huolehtia valtion huoltolaitosten hallinnosta sekä valvoa kunnallisten ja yksityisen huoltolaitosten toimintaa (Suonoja 1992, 487-488). Sosiaalihallituksella oli siten iso vastuu sosiaalihuollon kehittamisestä, mutta mikä on mahtanut olla sen todellinen vaikutusvalta. Sosiaalihallitus yhdistyi myöhemmin lääkintöhallitukseen ja sosiaali- ja terveydenhuollon asemat erityisesti hallinnollisen yhteistyön ja vallan jakaantumisen osalta tulevat esille myös juuri Suonojan (1992) kirjoituksessa. Hän on tarkastellut historiallisen kehityksen valossa kahden eri keskusviraston eli sosiaalihallituksen ja lääkintöhallituksen yhdistymistä sosiaali- ja lääkintöhallitukseksi. Sosiaali- ja lääkintöhallituksen yhdistäminen ja sitä kautta kahden eri sektorin lähentäminen olivat jo pitkään olleet esillä. Yhteistoiminnan tarpeita ilmeni aikoinaan käytännössä yhä enenevässä määrin ja hallinnollinen sektoroituminen vaikeutti edelleen kansalaisten palvelutarpeiden tyydyttämistä. (Mt., 624-625.) Kun sosiaali- ja lääkintöhallituksen yhdistämisestä käytiin keskusteluja ja pyydettiin eri tahojen lausuntoja Akava ja Lääkäriliitto esittivät kantansa siitä, että uuden viraston pääjohtajan ja terveydenhuollon ylijohtajan täytyisi olla lääkäreitä. Samoin lausunnoista nousi esille pelko, ettei mahdollisen uuden ministeriön johtoon ollut tulossa riittävästi korkean tason asiantuntijalääkäreiden virkoja. Virastot yhdistettiin vuonna 1991 ja sen nimeksi tuli tuolloin sosiaali- ja terveyshallitus. Yhdistymisen myötä haasteita arveltiin tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon erilaisten lähtökohtien, ongelmien ja henkilöstön koulutuserojen myötä. (Mt., 627-628.) Teoksesta käy esimerkiksi ilmi, ettei sosiaalihuollon puolella ole ollut historiansa aikana vastaavia tutkimus- ja kehittämistyötä tekeviä tutkimuslaitoksia kuten terveydenhuollolla (mt., 624). Eriarvoisuus näkyykin koulutuksen ja kehittämisen osalta vielä tänä päivänä. Siinä missä terveydenhuolto on saanut koulutukseen ja kehittämiseen erityisvaltionosuutta 140 miljoonaa, sosiaalihuollon osuus on jäänyt 3,4 miljoonaan euroon (Talentia a, ks. myös Kananoja & Lähteinen 2017, 498) Mielenkiintoa tasapuolisuuden osalta herättää myös ministeriötason työnjako asiantuntemuksen

osalta 1990-luvulla. Tuolloin silloisen sosiaali- ja terveysterveyspalveluosaston päällikön ja ylijohdajan virkaan valittiin lääketieteen ja kirurgian tohtorit sekä sosiaalihuollon tehtävistä vastaavaksi apulaisosastopäälliköksi kasvatustieteiden kandidaatti. (Suonoja 1992, 632.)

Lääninhallitusten sosiaali- ja terveysterveysosastojen perustaminen 1970-luvulla

Sosiaalihuollon ja sosiaalipalvelujen hallinnon työntekijöiden asema valtionhallinnossa tulee esille Sirpa Saaren (2007) muistelossa, jossa hän on kuvannut valtionhallinnon osana toimineiden lääninhallitusten toimintaa. Hänen mukaansa sosiaalihuollon pääjohtajan Alli Lahtisen idea oli perustaa sosiaaliohjaajien virat lääninhallitusten sosiaali- ja terveysterveysosastoille 1970-luvun alussa. Itse osastot perustettiin vuonna 1971 eikä sosiaalitoimen edustaja ollut siellä, Saaren sanoin, ”arvohierarkiassa korkealla”. Yhteistyö eri osastojen välillä alkoi vasta hieman myöhemmin Jacob Södermanin aikana. Söderman oli kiinnostunut sosiaalipalvelujen monipuolisesta kehittämisestä ja hän esimerkiksi muutti eräänä vuonna sosiaalihuollon viisivuotissuunnitelmia, koska niissä hänen mielestään yksipuolisesti suositettiin päivähoitoa investointirahojen osalta ja hän näki sosiaalipalveluihin sisältyvän muutakin kuin päivähoitoa. (Mt., 178-182.) Sosiaalihuollon ja sosiaalityön asema valtionhallinnossa näyttäisi siten olleen sidoksissa siihen, mitä merkittävää valtaa omaavat henkilöt ajattelivat sosiaalihuollosta tai esimerkiksi sosiaalityöstä.

VALTAVA-uudistus 1980-luvulla

VALTAVA-uudistus lähti liikkeelle 1970-luvun lopulla (Suonoja 1992, 646-647). Valtionapujärjestelmässä oli ennen uudistusta monenlaisia epäkohtia sekä valtion että kuntien kannalta katsoen. Tällaisia epäkohtia olivat osuuksien epätasainen kattavuus sosiaali- ja terveydenhuollon välillä sekä tiukat tehtäväsidonnaisuusperusteet ja se, että terveydenhuollon valtionosuudet olivat suurempia ja yhtenäisempiä kuin sosiaalihuollossa. Erityisen vähäinen valtionosuus oli huoltoapulain toiminnoissa (3%), minkä nähtiin aiheuttavan ongelmia etenkin vanhusten huollossa. Toiminnot, jotka nauttivat korkeimpia valtionosuuksia kehittyivät nopeammin kuin muut sosiaali- ja terveydenhuollon alueet. Tällaisia olivat muun muassa kansanterveys- ja sairaanhoito. Valtionosuusjärjestelmän epäyhtenäisyydestä johtuen arvioitiin aikoinaan, että kunnat päätyivät kehittämään vain tehtäviä, jotka saivat isompia valtionosuuksia. Tämä johti siihen, ettei resurssien kohdentaminen ollut tarkoituksenmukaista eikä järkevää kansantalouden kokonaisuuden kannalta katsoen. Tuolloin esimerkiksi havaittiin, että 10-15% laitoshoidon potilaista olisi voitu hoitaa halvemmilla laitospaikoilla tai avohoidossa. Sosiaalihuollon puolella vähäiset tai täysin puuttuvat valtionosuudet aiheuttivat puolestaan sen, että kunnat ja kuntainliitot laiminlöivät sosiaalihuollon laitoshoidon sekä avopalvelujen kehittämisen. (Lappi 1985, 40-42.) Uudistuksen tavoitteena oli: 1) Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön ja yhteistyön

edellytysten parantaminen, 2) valtionosuusjärjestelmän yksinkertaistaminen, 3) suunnittelujärjestelmän ja talousarvioiden yhteensovittaminen sekä valtion että kuntien tasolla ja 4) sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen tarkoituksenmukaisuuden lisääminen sekä kunnallisen itsehallinnon ja liikkumavaran lisääminen. (Mt., 44.) Uudistus keskittyi siten sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelujärjestelmän ja valtionosuuksien uudistamiseen. Ohjaus oli Niemelän (2008) mukaan ollut VALTAVA-uudistukseen asti hyvin valtiojohtoista ja uudistuksen myötä tarkoituksena oli hajauttaa valtaa kunnille. Katsottiin, että valtiojohtoisuus oli sopinut paremmin hyvinvointivaltion luomisen ja laajentumisen aikaan, kun taas hajautetun hallinnon oletettiin sopivan paremmin palvelujen laadun parantamisen aikaan, jossa 1980-luvun alusta lähtien katsottiin eletävän. (Niemelä 2008, 21.) Niemelän tutkimuksesta selviää, ettei VALTAVA-uudistuksessa palvelujen määrän lisäys ollut enää tavoitteena hyvinvointivaltion rakentamisen jälkeen, vaan tavoitteet keskittyivät esimerkiksi taloudellisuuteen, tehokkuuteen ja palvelujen tehostamiseen (mt., 47). VALTAVA-uudistus tuo esille sosiaalihuollon tilaa ennen uudistusta. Ennen uudistusta valtionosuudet vinoutuivat sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistä. VALTAVA-uudistus olisi kenties ollut merkittäväkin uudistus sosiaalihuollon ja sosiaalityön kannalta, mikäli sektoriin olisi alettu resursoida samalla lailla, mitä oli terveydenhuoltoon aiemmin tehty. Ilmeisesti ajan henki kuitenkin tuli vastaan, sillä uudistuksen alkamisen aikoihin hyvinvointivaltiota oli alettu jo kritisoida ja NPM-ajattelu teki tuloa.

Valtion ohjauksen ja suunnittelun sekä valtionosuusjärjestelmän uudistaminen 1993

Valtion ohjauksen ja suunnittelun sekä valtionosuusjärjestelmän uudistaminen tapahtui laman jälkeen vuonna 1993. Uudistamisen tavoitteena olivat kunnallisen itsehallinnon lisääminen, suunnitteluohjauksen keventäminen, valtionosuusjärjestelmän yksinkertaistaminen ja palvelujen turvaaminen paikalliset olosuhteet huomioon ottaen. (Niemelä 2008, 25.) Laman seurauksista kunnille ja sosiaalihuollolle voi lukea esimerkiksi Teppo Krögerin teoksesta (1997). Siinä on kuvattu kuntien selvinneen säästöpäätöksistä kohtuullisesti eikä palvelutaso täysin romahtanut hieman ennen kuin valtionohjausta vähennettiin merkittävästi ja valtionapujärjestelmä muutettiin juuri vuonna 1993. Uudistuksen myötä palvelujärjestelmään syntyi Krögerin mukaan aukkoja erityisesti marginaalisiksi määriteltyjen väestöryhmien kohdalle. Lisäksi kuntien tilanteet vaihtelivat suuresti sen suhteen, mikä oli niiden palvelujen rahoituskyky. Käytännössä säästöpäätökset tarkoittivat palvelujen tuottamista entistä pienemmillä henkilöresursseilla. (Mt., 159-167.) VALTAVA-uudistuksen ja 1990-luvun laman myötä vahvistunut taloudellinen tietoisuus saattoi tietää sosiaalityölle vaikeaa vaihetta tilanteessa, jossa siihen olisi ehkä kannattanut ennemminkin satsata. Krögerin mainitsemat palvelujärjestelmään syntyneet aukot kertovat omalta osaltaan karua kieltä siitä, ketkä jäivät laman sekä valtion ohjauksen ja suunnittelun sekä valtionosuusjärjestelmän uudistaminen myötä heikoimmille. Pohdin, että mikäli

sosiaalityön yhteiskunnallinen asema olisi ollut tuolloin vahvempi ja merkittävämpi, olisiko tällaisia heikoimmilla oleviin väestöryhmiin kohdistuneita palvelujen heikennyksiä tehty.

Paras-uudistus

Paras-uudistus tähtäsi omalta osaltaan hallinnon muutoksiin, kun se keskittyi kunta- ja palvelurakenteiden uudistamiseen vuosina 2005-2009. Palvelujen osalta tavoitteena oli palvelujen saatavuuden ja tuottavuuden takaaminen (Niemelä 2008, 41 -44). Uudistukseen liittyvän puitelain tavoitteena olivat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen vastuualueiden rakentaminen ja niiden vähimmäisasukasmääräksi asetettiin 20 000 ihmistä. Paras-hankkeen sosiaalipalveluja koskeva ”Sosiaalipalvelut muutoksessa” seuranta- ja arviointitutkimus selvitti sosiaalipalvelujen muutosta palvelujen käyttäjien sekä henkilökunnan näkökulmasta. Tutkimuksen tulosten mukaan muutokset lisäsivät organisaatioiden jähmeyttä ja byrokratiaa, mutta toisaalta ne lisäsivät myös työntekijän vertaistukea ja erikoistumisen mahdollisuuksia. Yhtenäistäminen ja palvelupaketointi vähensivät yksilöllistä joustoa palvelun saannissa. Osittaminen ja osaamisen eriytyminen monipuolistivat palvelutarjontaa, mutta näkyivät asiakkaille palvelun pirstaloitumisena. Erityisesti pienten kuntien asukkaiden palvelut monipuolistuivat muutosten myötä. Pienen kunnan asiakas sai tiettyyn ongelmaan kohdistettua parempaa palvelua, mutta kokonaishyvinvoinnin seuraaminen väheni, palvelujen piiriin pääseminen heikkeni sekä riski asiakkaiden pompotteluun lisääntyi. Tutkimuksen johtopäätöksenä on, että palvelujen muutosten vaikutukset ovat usein monitahoisia ja tässä kehityksessä korostuu tulevaisuudessa palvelutarpeiden analysoinnin, palvelujen tehokkaan koordinaation ja uusien palveluinnovaatioiden tarve polarisaation vähentämiseksi. (Virkki, Vartiainen, Kettunen & Heinämäki, 2011.)

Kaste-ohjelmat

Kaste-ohjelmat vuosina 2008-2015 olivat sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisia kehittämisohjelmia. Kaste-ohjelmat määräytyivät vuoden 1993 valtion ohjauksen ja suunnittelun sekä valtiosuusjärjestelmän uudistamisen myötä asetetun Sosiaali- ja terveydenhuollon valtiosuudesta annetun (733/1992) lain kautta. Vuosien 2008- 2011 ohjelman tavoitteet olivat osallisuuden lisääntyminen ja syrjäytymisen vähentyminen, hyvinvointi- ja terveyserojen lisääntyminen sekä hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen, palveluiden laatu, vaikuttavuus ja saatavuuden paraneminen sekä alueellisten erojen vähentyminen (STM 2008). Vuosien 2012-2015 ohjelman tavoitteet puolestaan olivat hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden sekä palvelujen järjestäminen asiakaslähtöisesti (STM 2012, 4). Ohjelman loppuraportin mukaan hankerahoi-

tuksella saatiin aikaiseksi merkittäviä parannuksia esimerkiksi lasten, nuorten ja lapsiperheiden auttamismuodoissa. Uusissa palvelukokonaisuuksissa avun sai entistä nopeammin. Perusterveydenhuollossa hoitosuunnitelmien käyttöönotolla ja uudella työnjaolla saatiin puolestaan lyhennettyä terveyskeskusten jonoja ja tehostettua perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon yhteistyötä. (Kallinen 2016.)

Parhaillaan meneillään oleva sote-uudistus on myös toteutuessaan merkittävä sosiaalihuoltoa ja sosiaalityötä koskeva reformi, mutta sen mahdollisia vaikutuksia on vielä vaikea arvioida tai arvailla. Myös erilaiset sosiaalityötä koskevat lakiuudistukset ovat muutoksia, jotka saattavat vaikuttaa merkittävästikin sosiaalityön asemaan.

Valtion tekemä sosiaalityön aseman kehittäminen

Valtio näyttäisi olleen etenkin 1990-luvun lopulta lähtien kiinnostunut sosiaalityön ja erityisesti sen aseman kehittämisestä. Tässä luvussa tarkastelen hieman tarkemmin tätä valtion tekemää kehittämis-työtä, joka voidaan myös nähdä hallinnollisena toimintana. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Stakesin asettama selvityshenkilö Aulikki Kananoja jätti raporttinsa ”Murros on mahdollisuus” keväällä 1997 (Kananoja 1997). Raportti on ilmeisesti ollut jonkinlainen alkusysäys valtiojohtoiselle sosiaalityön aktiivisemmalle kehittämiselle. Raportissa Kananoja esittää kymmenen ehdotusta sosiaalityön kehittämiseksi ja ne ovat luettavissa liitteestä 2. Joulukuussa 1997 Sosiaali- ja terveysministeriö asetti raportissa tehtyjen ehdotusten toteutumisesta edistämään ja seuraamaan sosiaali- ja terveysministeriön, Stakesin, Suomen Kuntaliiton ja Sosiaalityöntekijäin liiton edustajista koostuvan seurantaryhmän. Seurantaryhmän muistiosta (Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmä 2000) voi tarkastella, miten Kananojan esittämät kymmenen kehitysehdotusta ja johtopäätökset ovat toteutuneet. Muistiosta selviää, että sosiaalityössä on ollut tuolloin meneillään muitakin Kananojan ehdotuksista riippumattomia hankkeita ja selvityksiä (mt., 12-13). Seurantaryhmän omat ehdotukset voi lukea liitteestä 3. Sosiaalityön kehittämisen seurantatyöryhmä esitti vuosituhaten alussa sosiaalityön neuvottelukunnan perustamista, jonka tehtävänä olisi laatia toimenpideohjelma sosiaalityön aseman ja arvostuksen parantamiseksi. Seurantaryhmän huolena oli se, ettei sosiaalityön asema ja arvostus olleet parantuneet (Mt.). Sosiaalityön neuvottelukunta asetettiin ajalle 1.3.2002 - 31.12.2005 ja kuten mainittua sen tehtävänä oli vahvistaa sosiaalityötä ja edistää alan kehittämistä. Neuvottelukunnan työn tuloksena syntyi toimenpide-ehdotuksia, jotka käsittelivät sosiaalityön saatavuutta, osaamista, koulutusta sekä kunnallisen sosiaalihuollon ja sosiaalityön johtamista. (Sosiaalityön neuvottelukunta 2003.) Neuvottelukunnan tarkemmat ehdotukset on tiivistetty liitteeseen 4.

Sosiaalityön aseman kehittämiseen sekä valtion tekemään työhön ovat ottaneet kantaa myös yksittäiset kirjoittajat. Muun muassa Mikko Mäntysaari (2003) otti aiemmin mainitun sosiaalityön neuvottelukunnan toimenpide-ehdotuksiin kantaa omassa kirjoituksessaan. Hänen mukaansa neuvottelukunta oli linjannut, ettei palkkakysymys kuulunut heidän toimivaltaansa. Mäntysaaren mukaan nimenomaan palkkatason nostaminen olisi ollut keino pitää valmistuneet sosiaalityöntekijät oman alansa työtehtävissä. Mäntysaari muistuttaa, että sosiaalityössä ovat, ainakin yliopiston näkökulmasta, asiat menneet myös parempaan suuntaan, kun osaamiskeskusten toiminta on käynnistynyt, sosiaalityön koulutus on pääainetasoista kaikissa yliopistoissa, ammatillinen lisensiaatinkoulutus on käynnistynyt hyvin, tohtoreita tulee koko ajan lisää ja kolmas sosiaalityön tutkijakoulu on alkamassa. Mäntysaaren mielestä kehittäminen, koulutus ja tutkimus etenevät siten ennen näkemättömällä tavalla. Mäntysaari ehdotti sosiaalityöntekijöiden palkkakysymyksen ratkaisuksi valtakunnallisen erillissopimuksen luomista, jossa sosiaalityöntekijöiden palkkoja nostettaisiin vastaamaan tehtävien vaativuutta ja koulutusta. (Mt., 1-8)

Mielenkiintoista on, että vaikka valtio on aikoinaan huomionnut sosiaalityöntekijöiden alhaisen palkan vaikutukset työntekijöiden pysyvyyteen ja haluun toimia sosiaalityöntekijöinä (Sosiaalityön neuvottelukunta 2003) ei riittävää muutosta tähän asiaan ole tullut helposti. Esimerkiksi juuri sosiaalityön neuvottelukunta on muistiossaan (2003) todennut: ”Neuvottelukunta näkee sosiaalityöntekijöiden palkkauksen jälkeenjääneisyyden yhdeksi keskeisimmäksi työntekijäpulan taustalla olevaksi tekijäksi. Heikon palkan lisäksi työntekijäpulan syyksi mainitaan usein työoloihin liittyvät puutteet. Monissa kunnissa heikentynyt kuntatalous on vaikeuttanut sosiaalityön sisällön kehittämistä. Palkkausasiat eivät kuulu sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön toimialaan, mutta työvoiman saatavuuden turvaamiseksi neuvottelukunta pitää erittäin tärkeänä, että sosiaalityöntekijöiden työoloja aktiivisesti kehitetään ja palkkauksen jälkeenjääneisyys korjataan.” (Mt., 14) Sosiaalityöntekijöiden palkkaa on lopulta hivutettu ylöspäin 2000-luvulla, mikä ilmenee Talentian palkkaoppaasta (2012). Vuosina 2007-2010 ansiokehitys on ollut 3.3% kaikkien palkansaajien ansiokehitystä parempi (mt., 9). Uusi vuosituhat tuntuukin, myös palkan osalta, olleen sosiaalityön aseman kehityksen osalta myönteistä aikaa. Keskustelu palkoista ja työoloista on kuitenkin edelleen ollut pinnalla erityisesti lastensuojelun osalta (ks. esim. Helsingin uutiset 2016, Hämeen Sanomat 2017). Suurin osa sosiaalityöntekijöistä toimii kuntasektorilla (Kananoja 2017a) ja siten kunnat ovat olleet pitkälti vastuussa sosiaalityöntekijöiden palkoista ja muista työoloista.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asemien tarkastelua henkilöstörakenteiden kautta

Henkilöstörakenteet kertovat myös mielestäni hallinnosta ja tietynlaisen henkilöstörakenteen ylläpito on eräänlaista hallintaa. Henkilöstömääristä ja esimerkiksi henkilöstön koulutustasosta voidaan osaltaan päätellä, mikä merkitys sairauksien ehkäisyllä ja hoidolla on yhteiskunnassamme verrattuna sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn ja ratkaisemiseen. Henkilöstötilastojen tarkastelu antaa myös viitteitä siitä, miten merkittävänä tekijänä sosiaalityö ja sosiaalityöntekijät toimijoina nähdään yleisestikin yhteiskunnassamme ja mikä siten on myös sosiaalityön asema. Tarkastelu tuo lisäksi esiin, ettei sosiaalityön hallintaan ole aiemmin kiinnitetty huomiota esimerkiksi pätevän henkilöstön määrän valvontaan liittyen. Tarkastelu myös osoittaa, ettei sosiaalityöntekijöiden määrä ole ilmeisesti noussut samalla tavalla kuin monien muiden ammattien sosiaali- ja terveyshuollossa, mikä herättää ajatuksia siitä, ettei sosiaalityöntekijöistä haluta yhtä laajaa korkeakoulutettujen joukkoa kuin esimerkiksi lääkäreistä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon sektorien erilaiset professionaaliset vahvuudet tulevat esille henkilöstörakenteen tarkastelun kautta. Sosiaali- ja terveydenhuollolla on sektoreina nimittäin huomattavia eroja ammatillisen osaamisen käytön sekä professionaalisen asiantuntijuuden painotuksen osalta ja nämä erot tulevat esille tilastoja tarkasteltaessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon sektorit ovat henkilöstömääriltään julkisella puolella melkein yhtä suuret, mutta tilastoja tarkemmin tarkasteltaessa, voidaan tehdä havainto, että terveydenhuollon henkilöstössä on lääkäreitä ja sairaanhoitajia suhteessa enemmän kuin sosiaalihuollossa on vastaavasti sosiaalityöntekijöitä ja sosionomeja (AMK). Esimerkiksi lähihoitajia työskentelee sosiaalihuollon puolella huomattavasti enemmän kuin terveydenhuollossa. (Ailasmaa 2015a & b; Talentia b.) Terveydenhuollossa työskentelee siten enemmän ylemmän koulutustason henkilöstöä kuin sosiaalihuollossa kun tarkastellaan nimenomaan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstömääriä. Näin ollen voisi sanoa, että terveydenhuoltoon on professionaalisesti panostettu enemmän kuin sosiaalihuoltoon ja siten terveydelliset ongelmat nähdään merkittävämpinä kuin sosiaaliset ongelmat.

Sosiaalihuolto on toisaalta monialaisempi sektori kuin terveydenhuolto, sillä sosiaalihuollon puolella työskentelee enemmän terveydenhuollon koulutuksen saaneita henkilöitä kuin puolestaan päinvastoin terveydenhuollossa sosiaalihuollon ammattilaisia (Ailasmaa 2015a) Tästä herääkin kysymys, voiko moniammatillista organisaatiota, jossa työskentelee tietty osuus eri alojen osaajia, enää kutsua joko sosiaalihuollon tai terveydenhuollon palveluksi, ja voiko esimerkiksi tällaisen yksikön menot asettaa vain tietyn sektorin alaisuuteen. Esimerkiksi Olli Karsio ja Liina-Kaisa Tynkkynen (2015) ovat kir-

joittaneet, että katsovat jaon sosiaalipalveluihin ja terveystalveluihin olevan esimerkiksi vanhustalveluiden kohdalla ennemmin muodollinen tai rakenteellinen kuin käytännöllinen. Heidän mukaansa talveluita tarvitsevat vanhat ihmiset käyttävät useimmiten sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon piiriin kuuluvia talveluita eikä rajanveto asiakasrajapinnasta tarkasteltuna ole kovinkaan näkyvä. Lisäksi he huomauttavat, että suurin osa vanhustalveluissa työskentelevistä ammatillisista on saanut terveydenhuollon koulutuksen, ja vanhojen ihmisten talveluja sekä hoivaa koskeva lainsäädäntö on pitkälti yleistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevaa lainsäädäntöä kuin pelkästään sosiaalihuoltoon nojautuvaa. (Mt., 82.) Jaottelulla on iso merkitys esimerkiksi siinä, jos talvelun kustannukset laskeetaan sosiaalihuollon kustannuksiksi ja näkyvät siten vain sosiaalihuollon menoina. Tällä voi olla iso painoarvo esimerkiksi poliittisia päätöksiä tehtäessä.

Tarkemmin henkilöstömääriä tarkasteltaessa työikäisten lääkäreiden määrä Suomessa vuonna 2016 oli 20 970 ja heistä naisia oli 54 %, kun taas vuonna 1900 määrä oli 373 ja naisten osuus tästä 1 %. (Lääkäriliitto 2016, 2.) Naiset ovat siten raivanneet tiensä lääkärien ammattikuntaan, mutta miehillä on siellä ollut vuosisadan alussa selkeä enemmistö, mikä on aiemmin omalta osaltaan varmasti vaikuttanut esimerkiksi suhtautumiseen lääkärien ammattikuntaan. Jo vuosisadan alussa on nähty, että lääkärien määrää on tärkeä seurata. Sosiaalityöntekijöiden määrästä sen sijaan ei löydy kovin tarkkaa tietoa vielä tänä päivänäkään. Pirkko-Liisa Rauhalan (1996) sosiaalipalvelujen kehittymistä koskevan teoksen tilastollisesta tarkastelusta käy ilmi, että vuonna 1960 sosiaalialan henkilöstöstä 17 % työskenteli sosiaalitoimistossa jollakin nimikkeellä, kunnes vuoteen 1990 mennessä sosiaalitoimistojen henkilöstön osuus oli tippunut 7 %: iin. (Mt., 194.) Jonkinlaisia viitteitä sosiaalityöntekijöiden määrästä saa myös Tuija Päivärinnan (1993) teoksesta, josta selviää, että vuonna 1974 sosiaalityössä (Päivärinta puhuu sosiaalityön ammateista ja viittaa tällä ilmeisesti eri ammatinimikkeellä toimiviin työntekijöihin) toimi maassamme 1443 henkilöä ja vuonna 1990 määrä oli kasvanut 2815:een. Sosiaalityön ammateissa toimivien osuus on kuitenkin laskenut suhteessa muuhun sosiaalihuollon henkilöstön määrään nähden, sillä vuonna 1973 sosiaalityön ammateissa toimivien osuus oli 3% sosiaalihuollon henkilöstöstä, kun vuonna 1990 osuus oli 2,7%. Näiden vuosien välissä tosin suhteellinen osuus oli vielä pienempi eli vuoteen 1990 tapahtui määrän suhteellista nousua. (Mt., 40-41.) Tilastojen mukaan sosiaalityö sosiaalipalveluna siten heikentyi suhteellisesti muihin sosiaalipalveluihin nähden 1990-luvulle tultaessa.

Sosiaalityössä toimivien ammattien määrän kehitys avautuu myös Taina Rintalan (1995) teoksen tilastosta. Tilaston mukaan vuodesta 1959 vuoteen 1990 sosiaalityö virkanimikkeenä yleistyi ja muut nimikkeet vähenivät tai kuihtuivat pois. Sosiaalityö virkanimikkeenä on siten tämän tilaston mukaan

yleistynyt huomattavasti, mutta sosiaalityössä toimivien työntekijämäärä on kasvanut vain 2337:stä 2865:een näinä vuosina. Jos tämä tilasto kertoo sosiaalityössä toimivien kokonaismäärän lisäyksestä, ei kasvu ole ollut kovinkaan suurta kolmena vuosikymmenenä ja ihmetystä herättääkin Rintalan toteamus, että ”sosiaalityöntekijöiden määrä on lähes kuusinkertaistunut” tarkasteluajankohtana. (Mt., 86.) Teoksen pohdinta-osuudessa hän kuitenkin toteaa, että erityisesti sosiaalialan henkilöstötilastoihin sisältyy ongelmia, kun toimialojen luokittelujen määrä ja virkanimikkeiden käyttö on vaihdellut toisin kuin selkeämmin organisoidussa terveydenhuollossa, jossa esimerkiksi virkanimikkeet vastaavat tutkintanimikkeitä (mt., 172-173). Liskolan (1989, 179) mukaan sosiaalityöntekijöitä oli Sosiaalityöntekijäin Liitossa vuonna 1987 hieman yli 5000, ja jäsenenä arvioitiin olevan 4/5 sosiaalityöntekijöistä. Ajanmukaisinta tilastotietoa sosiaalialan henkilöstöä koskien löytyy kenties Talentian internet-sivuilta, joiden mukaan heidän 23000 jäsenestään 25 % on työssäkäyviä sosiaalityöntekijöitä eli kyseisen tilaston mukaan sosiaalityöntekijöitä olisi tällä hetkellä noin 5750. Naisten osuus jäsenistä on 93 % (Talentia b). Tämä tarkoittaisi sitä, ettei sosiaalityöntekijöiden määrä ole juurikaan 1980-luvun lopun jälkeen noussut. Täytyy kuitenkin muistaa, että sosiaalityöntekijät ja sosionomit (amk) ovat juuri saaneet oman ammattirekisterinsä Valviraan, joten luotettavia lukuja sosiaalialan osaajista on näihin päiviin asti ollut mahdotonta saada. Valvirankaan tilastot eivät lopulta kerro siitä, miten moni sosiaalityöntekijä tekee nimenomaan sosiaalityöntekijän työtä. Moni sosiaalityöntekijä on saatanut kouluttautua uudelleen ja suuntautua toisenlaisiin tehtäviin, vaikka ilmoittaakin tietonsa ammattirekisteriin. Esimerkiksi juuri Ailasmaan (2015a) mukaan suurin vaihtuvuus sosiaali- ja terveysalan ammattien sisällä on tällä hetkellä nimenomaan sosiaalityössä. Kaiken kaikkiaan henkilöstömäärät sosiaali- ja terveydenhuollossa ovat viime vuosina kehittyneet siten, että lääkäreiden, sairaanhoitajien, lähihoitajien sekä sosiaalialan ohjaajien määrät ovat kasvaneet eniten. (Mt., 1.) Taulukko 3 havainnollistaa uusimpia tietoja sosiaali- ja terveyspalvelujen henkilöstömääristä sosiaali- ja terveysalojen osalta (lähde mainittu, jos ei ole Ailasmaa 2015a & b):

Taulukko 3: Henkilöstömäärät tiettyjen ammattien osalta sosiaali- ja terveystalveissa.

Henkilöstömäärät ammateittain sosi- aali- ja terveystalveissa	Sosiaalitalvelut	Terveystalvelut
Lähihoitajien määrä v.2013	83 282	33 206
Sairaanhoidajien, terveydenhoitajien ja käti- löiden määrä v.2013	13 719	57352
Lääkärien määrä v.2013	281	17425
Sosionomien määrä v.2013	21400 (ei tarkempaa tietoa eri sektoreille työllistymisestä)	
Sosiaalityöntekijöiden määrä	N. 4750 (Talentia b vähen- nettynä Kananojan 2011, 291 tiedoilla)	N. 1000 (Kananoja 2011, 291)

Tehdyn tarkastelun perusteella voisi sanoa, että terveydellisten ongelmien ratkaisu nähdään sosiaa-
listen ongelmien ratkaisua tärkeämmäksi yhteiskunnassamme, koska terveydenhuollossa esimerkiksi
professionaaliseen osaamiseen on panostettu enemmän kuin sosiaalihuollossa. Luvun 3.1 tarkastelu
herättää pohdintaa siitä miten, sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien yhteen kietoutuessa, kaksi
varsin erilailla organisoidun ja kehitetyn sektorin yhteistyö tarvittaessa toimii. Sosiaali- ja terveyden-
huollon hallinnollinen ja myös käytännön tason tehtäväjako ja yhteistyö on ollut tapetilla ainakin
1970-luvusta lähtien. Vuonna 1975 ilmestyi Kansanterveysystön käsikirja, joka pitää sisällään eri alo-
jen asiantuntijoiden kirjoituksia. Teoksen tarkoituksena oli auttaa, terveydenhuollon kehittämisestä
kiinnostuneita, 1972 voimaan astuneen kansanterveyslain soveltamisessa ja käytännön kansanter-
veysystön toteuttamisessa. Arja Jussila (1975) on kirjoittanut teoksesta luvun, joka keskittyy sosiaali-
huollon ja terveydenhuollon tehtäväjakoon ja yhteistyöhön. Jussila kirjoitti fyysisistä, psyykkisistä ja
sosiaalisista osa-alueista terveydenhuollossa ja muistutti, ettei näitä alueita voi tarkastella toisistaan
irrallaan (mt., 328) Jussilan mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto olisi tullut kuntatasolla niveltää au-
kottomasti yhteen. Haasteita kuitenkin kahden eri sektorin lähentämiseen aiheutti hallinnollinen ja
toiminnallinen kehittyminen erillisinä, mistä seurasi ratkaisujen ja toimintojen epätaloudellisuus ja
tehottomuus. Kehitys oli aiheuttanut päällekkäisyyttä ja aukkojen syntymistä, josta Jussilan mukaan
kärsivät eniten asiakkaat. Jussila kirjoittaa, että yhteistyön kehittämistä ovat jarruttaneet toimintaa
koskevien säädösten puuttuminen ja erityisesti terveydenhuollon viranhaltijoiden toimiminen hyvin
itsenäisesti ilman keskinäistä yhteistoimintaa ja yhtenäisesti johdettuja työryhmiä. (Mt., 331-332.)
Sosiaali- ja terveysministeriöstä ja sen alaisuudessa toimivien sosiaali- ja lääkintöhallituksen yhteis-
toimintaa olisi pitänyt Jussilan mukaan edelleen kehittää ja esimerkkinä tähän hän ehdotti suunnitte-

lun tapahtuvan molempien keskusvirastojen yhteistyönä tiettyjen yhteisten osatoimintojen osalta. Jusilan mielestä asioiden suunnittelu- ja valmisteluvaihe olisi pitänyt koordinoida aikaisemmin moninaisten vuorovaikutussuhteiden ylläpitämiseksi näiden kahden eri hallinnonalan välillä. (Mt., 342.) Mikäli sosiaalihuolto olisi organisoitu aikoinaan samalla tavalla kuin terveydenhuolto olisi myös siellä erikseen esimerkiksi perus- sekä erikoissosiaalihuolto. Kuitenkin nämä kaksi sektoria kehitettiin hyvin eri tavalla sekä volyymilla ja kenties kehityksen seuraukset ovat edelleen, sote-uudistuksen kynnyksellä, nähtävissä ja myös sen haasteina.

3.2 Sosiaalityö-ammatin, koulutuksen ja tutkimuksen kehitys

Sosiaalityön historiaa

Tässä luvussa tuodaan esille sosiaalityön kehittymistä ja nykypäivää Suomessa erikseen ammattina, koulutuksena ja tieteenalana. Tarkastelu tuo esiin sosiaalityön kontekstia erityisesti sen omasta näkökulmasta ja tarkoitus on myös tuoda esiin asioita sekä vaihteita, jotka kuvastavat sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman kehittymistä. Luku myös avaa sosiaalityötä niille, joille se on tuntemattomampi.

Kenties merkittävin suomalaista sosiaalityön historiallista kehitystä kuvaava kirjoitus on Mirja Satkan (1994) ”Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi” teoksessa *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*. Kirjoituksesta tulee ilmi moneen otteeseen myös sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden asema kehityksen eri vaiheissa (mt., 261-339). Sosiaalityön kehittymiseen käytännön tasolla vaikuttivat 1800-luvun lopulla erilaisten sosiaalisten töiden kehittyminen ja kehittäminen vastauksena tunnustettuihin sosiaalisen turvattomuuden ilmiöihin. Sosiaalisten töiden kehittäjinä toimi osa yhteiskunnan sivistyneistöstä. Varhaisia sosiaalisen työn muotoja olivat muun muassa vaivais- ja köyhäinhoito. Odotukset sosiaalisen työn toteuttajiksi kohdistuivat naisiin. (Satka 1994, 261-265.) Jorma Sipilän (1989) mukaan hyväntekeväisyysyhdistykset, jotka voidaan nähdä eräinä sosiaalityön lähtökohtina, olivat nimenomaan naisten yhdistyksiä. Myöhemmin sosiaalityön ammatillistuesssa rakentui sosiaalityön sukupuolijärjestelmä, jossa naiset tekivät konkreettiset työt ja miehet toimivat esimiehinä sekä johtajina. (Mt, 50.) Jako perustui silloiseen yhteiskunnan yleiseen käsitykseen naisille ja miehille sopivista töistä (Satka 1994, 269).

Vaikuttaisi siltä, että sukupuoliset erot ja näkemykset ohjasivat osaltaan sosiaalityön kehitystä. Esimerkiksi 1950-luvulla alalla koetussa oppikiistassa vastakkain nousivat Yhdysvalloissa sosiaalityön koulutuksen saaneet naiset ja huoltotyötä puoltaneet miehet. Yhdysvaltalaisen sosiaalityön tietopohja nojasi soveltaen psykologiaan, psykiatriaan ja sosiologiaan. Naisten yritys nostaa yhdysvaltalaiset

sosiaalityön menetelmät, kuten case work, ohjasi huoltotyön perinteiden, johti vielä tuolloin huoltotyön painotuksen jatkamiseen. Eräänä keinona tähän oli sosiaalityön sulkeminen pois keskeisiltä julkisuusareenoilta. (Mt., 317-318.) Ristiriitaa Satkan kirjoituksen kanssa herättää Timo Toikon (2005) kuvaus, jossa oppikiistaa ei mainita. Toikon mukaan varsin juridis-hallinnollisesti painottuneeseen huoltotyöhön alettiin kiinnittää 1940-luvun lopulla huomiota sen menetelmällisen syventämisen osalta, mikä johti henkilökohtaiseen huoltoon perustuvan sosiaalityön syntymiseen. Henkilökohtaisessa huollossa korostui yksilöllinen asioiden käsittely sekä henkilökohtainen tuki prosessin aikana, mikä edellytti myös psykologista osaamista. Muutosta edesauttoivat 1936 hyväksytyt huoltolait, ammatillisen koulutuksen aloittaminen ja ulkomailta haetut kehittämisen virikkeet (lähinnä juuri case work Yhdysvalloista). Lauri Tarvainen vaikutti keskeisesti henkilökohtaisen huollon menetelmän leviämiseen, mutta myöhemmin kehitysvastuun ottivat Yhdysvalloissa oppinsa saaneet sosiaalityöntekijät. (Mt., 155-160.) Toikon kuvaus antaa kuvan, että henkilökohtainen huolto täydensi huoltotyötä, eikä ollut kahta erilaista sosiaalityötä, saatikka kahteen eri leiriin jakautuneita sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityön historian tarkempi tarkastelu tältä osin olisikin tarpeen, jotta ristiriitainen tieto saisi valaistusta, mutta se ei, tutkielman laajuus, huomioon ottaen ole mahdollista.

Suomessa sosiaalityöntekijöiden edelläkävijöiksi nähdään esimerkiksi sosiaalihoitajat, sosiaalihoitajat ja huoltotarkkaajat. Näiden ammattinimikkeiden taustalta löytyi aikoinaan erilainen kirjo koulutusväyliä sekä pätevyysvaatimuksia. (Satka 1994, 305- 315.) Terveystieteiden huollon sosiaalityön rantautuminen Suomeen paikantuu 1920-luvulle, jolloin sosiaalisen puolen asiantuntijuuden tarve katsottiin tarpeelliseksi terveydenhuollossa. Sosiaalityöntekijöitä edelsikin terveydenhuollossa ammattinimikkeenä sosiaalihoitajat. (Kananoja 2017a, 347.)

Eri vuosikymmenet liikuttivat sosiaalityötä eri suuntiin. 1950-luku oli modernin hengessä professionalismisuskon ja siten sosiaalityön aseman vahvistamispyrkimysten aikaa. Vaikka ongelmia sosiaalityön yhteiskunnallisessa asemassa ja sen tuloksellisuudessa nähtiinkin, usko metodien kehittämiseen oli vahva. (Sipilä 1989, 68-74.) 1950-luvulla hyvinvointivaltion kehittäminen hidastui edelliseen vuosikymmeneen nähden. Sosiaalityön tarpeen katsottiin kuitenkin lisääntyneen, mikä johti sosiaalityöntekijöiden määrän lisääntymiseen. Yhteiskunnalliset muutokset toivat tuolloin mukanaan uudenlaisia sosiaalisia ongelmia. Keskustelua käytiin sosiaalityön menetelmistä sekä siitä, mitä sosiaalityö on. (Vuorikoski 1999, 97-100.)

Seuraavalla vuosikymmenellä luokkaristiriitaa kritisoineet yhteiskunnalliset liikkeet vetivät sosiaalityön mukaansa kitkemään yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta. (Sipilä, 68-74.) Tuolloin alkoi-

vat näkemykset sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisista syistä painottua ja rakenteellinen sosiaalityö alkoi muotoutua ainakin ajatuksen tasolla. Sosiaalityöntekijöihin alkoi kohdistua odotuksia, joiden mukaan heidän tulisi taistella heikommassa asemassa olevien ihmisten rinnalla yhteiskunnan muuttamiseksi tasa-arvoisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi. Kehitys johtikin sosiaalityön identiteettikriisiin vielä vakiintumattoman ammatin piirissä. (Satka 1994, 326-327.)

1970-luvulla sosiaalityöhön vaikutti vahvasti ekologinen liike, jolla oli yhteisöllisyyttä korostavat lähtökohtansa. (Sipilä 1989, 68-74.) Kaupungistumisen myötä sosiaalityöhön omaksuttiin tuolloin myös yhdyskuntatyön muotoja ja tehostettu perhetyö sosiaalityön eräänä menetelmänä sai Suomessa alkunsa. 1970-luvulla sosiaalityö alkoi vihdoinkin irrota köyhäinhoidon perinteistä. (Satka 1994, 327-330.)

1980-luvulla painotettiin ihmisen yksilöllisyyttä ja myös feministiset näkemykset alkoivat nousta. (Sipilä 1989, 68-74.) Sosiaalityötä kehitettiin ja tutkittiin muiden sosiaalisten töiden ohella, mitä tuki opintososiaalikeskusten perustaminen 1990-luvun alussa. Kehittämistyössä keskeisellä sijalla olivat kuitenkin organisaatiot ja johtaminen. Alan ammattilaisten ja asiakkaiden mukana olo kehittämisessä jäivät vielä muun kehittämistyön jalkoihin sosiaalihuoltolain demokraattisesta hengestä huolimatta. Työntekijöiden keskuudessa alkoi 1980-luvulla ilmetä tyytymättömyyttä ruohonjuuritason työn ehtojen ja sen tuottamien henkilökohtaisten sekä ammatillisten ristiriitojen vuoksi. (Satka 1994, 333-334.) Satkan (1994) kirjoituksesta saa käsityksen, että 1980-luvulla sosiaalialan töistä oli jopa pulaa työntekijöiden näkökulmasta (mt., 333-334), kun taas Vuorikosken (1999) tutkimuksessa on mainittu pulaa olleen toisaalta pätevistä sosiaalityöntekijöistä pätevyysvaatimusten muuttamisen myötä (mt., 154). Lama pelasti kriittiseltä näyttäneen työtilanteen (Satka 1994, 333-334).

Yhteiskunnalle erityiset haasteet ovat vaikuttaneet myös sosiaalityöhön ja sen kehittymiseen. Tällaisia haasteita ovat historian aikana muun muassa olleet muun muassa sodat, kaupungistuminen, lama ja taantumet. (Satka 1994.) Sosiaalityölle esimerkiksi yhteiskunnan taloudelliset haasteet ovat hyvin ristiriitaisia, sillä juuri heikkoina taloudellisina aikoina myös ihmisten vaikeudet ja siten myös sosiaalityöntekijöiden työt lisääntyvät, mutta samalla lisääntyvät myös julkisen puolen resurssien leikkaamispaineet. Raunio (2000) on kuvannut niitä haasteita, joita lama jätti suomalaiseen sosiaalityöhön. Laman myötä korkealle kohonnut työttömyys ja sitä myöten toimeentulotuen lisääntynyt tarve sekä vapaaehtoisen ruoka-avun saajien lisääntynyt määrä jäivät laman jälkeen korkealle tasolle verrattuna yleiseen myönteiseen taloudelliseen kehitykseen. Kehitys jätti jälkeensä huomattavan väestönosan, joiden sosiaalisen syrjäytymisen ja marginalisoitumisen riski pysyi korkeana. Raunio toteaa

sosiaalityön kokeneen laman myötä paradoksaalisen kehitysvaiheen, jossa yhteiskunnan takaamia sosiaalityön tekemisen edellytyksiä heikennettiin tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden tarve korostui. (Mt., 18-20.) Samaan aikaan laman kanssa sosiaalipoliittiseen keskusteluun alkoi kantautua ajatuksia sosiaalipoliitiikan kriisistä. Keskustelussa olivat väitteet muun muassa siitä, että sosiaalipoliitikka käy liian kalliiksi, hyvinvointivaltio vie kansalaisilta vapauden puuttumalla, sosiaalietuuksien väärinkäyttö on lisääntynyt ja hyvinvointivaltio on auttamisen sijasta kontrollielin. (Karisto, Takala & Haapala 1997, 313.)

Sosiaalityön asemaan ovat sen historian aikana vaikuttaneet siten ainakin alan sisäinen oppikiista, erilaisten ammattinimikkeiden kirjo, alan identiteettikriisi, kritiikki hyvinvointivaltiota kohtaan sekä 1990-luvun lama. Mielenkiintoista olisi tutkia, miten myös sosiaalityön sukupuolijärjestelmä on saattanut vaikuttaa alan asemaan historian aikana.

Sosiaalityön nykypäivää

Sosiaalityön historiassa sosiaalityötä on määritelty monin eri tavoin ja sanankääntein. Sosiaalityön vuoden 2014 kansainvälisen määritelmän suomalainen käännös on muotoiltu seuraavasti:

"Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi." (Sosnet)

Terveysosiaalityötä ei ole määritelty erikseen esimerkiksi terveydenhuoltoa koskeviin lakeihin. Terveysosiaalityötä ei siten ole toimintana turvattu lailla nimenomaan terveydenhuoltoon. Terveysosiaalityötä on määritelty ammattiliiton internet-sivuilla seuraavasti:

"Terveysosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän toimintaa, joka toteutuu terveydenhuollon organisaatiossa terveys- ja sosiaalipoliitiikan tavoitteiden mukaisesti terveyden ja sosiaalisuuden edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. Työn lähtökohtana on kokonaisnäkemys sairauden ja sosiaalisten tekijöiden yhteyksistä. Tavoitteena on vaikuttaa yksilön ja perheen elämäntilanteeseen

siten, että sairaudesta huolimatta taloudellinen toimeentulo, sosiaalinen suoriutuminen ja yhteiskunnallinen osallistuminen jatkuisivat mahdollisimman häiriöttömästi” (Talentia c)

Sosiaalityöntekijöitä toimii monilla areenoilla. Työtehtävät painottuvat sen mukaan, minkälaisessa organisaatiossa sosiaalityöntekijä toimii. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä toimii kunnallisessa sosiaalihuollossa, mutta sosiaalityöntekijöitä työskentelee myös terveydenhuollossa, koulutoimessa, järjestöjen palveluksessa, työhallinnossa, kriminaalihuollossa, asuntopolitiikan piirissä ja poliisitoimessa. Sosiaalityöntekijä voi toimia myös asiantuntija-, suunnittelu-, hallinto- ja johtamistehtävissä ja näin ollen sosiaalityöntekijät voivat sijoittua työelämässä muuallekin kuin vain sosiaalityöntekijän perustehtäviin. Yksityinen ammatinharjoittaminen on kuitenkin alalla harvinaista. (Kananoja 2017b, 30-32.)

Terveyssosiaalityössä painottuu nykypäivänä potilaiden sosiaalisen tilanteen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kysymykset sairauden tai vamman äärellä. Enenevässä määrin terveyden ja sairaanhoidon piiriin tulee potilaita, joiden elämäntapa ja psykososiaaliset tekijät ovat vahvasti sairaanhoidon tarpeen syiden taustalla. Lisäksi terveydenhuollon piiriin tulee myös asiakkaita, joilla on muutoin erilaisia sosiaalisia ongelmia. Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät varmistavat sosiaalisten tekijöiden huomioon ottamisen hoidon ja jatkohoidon suunnittelussa. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 289-290.) Terveyspolitiikka ja terveydenhuollon organisaatioiden tavoitteet ohjaavat terveyssosiaalityötä, mutta työn lähtökohtana on kuitenkin kokonaisnäkemys sairauden ja sosiaalisten tekijöiden yhteyksistä (Kananoja 2017a, 350). Keskeiset työtehtävät ovat 1) Sosiaalinen arviointi ja suunnittelu, 2) sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen, 3) yhteistyö, koordinointi ja verkostotyö ja 4) sosiaalityön dokumentointi. (Havukainen & Holma 2007, 22.) Sosiaalityöntekijöitä työskentelee terveydenhuollossa tällä hetkellä noin tuhat. Eniten terveyssosiaalityöntekijöitä on yleisen käsityksen mukaan erikoissairaanhoidossa. Perusterveydenhuollossa sosiaalityöntekijöitä on hyvin vähän, vaikka kansanterveystyön käynnistymisen aikoihin perusterveydenhuollosta ennakoitiin tulevan sosiaalityön keskeinen toiminta-alue. Yksityisessä terveydenhuollossa toimivien sosiaalityöntekijöiden määristä ei ole tarkkaa tietoa. Työterveyshuollosta sosiaalityöntekijät puuttuvat kokonaan. (Kananoja 2017a, 349.) Yleisten sisältöjensä ohella terveyssosiaalityössä on erikoisala- ja tehtäväkohtaisia erityispiirteitä, kuten esimerkiksi aikuisten somaattisten sairauksien, lasten- ja nuorten sairaanhoidon, psykiatrisen hoidon, päihdehuollon, kuntoutuksen ja korkean iän mukanaan tuomat erityiskysymyksensä ja -piirteensä (mt., 352-254). Sosionomeja ei esimerkiksi sairaaloissa juurikaan ole ja tehtävärakenteen uudistukset ovatkin vasta tulossa terveyssosiaalityöhön (mt., 350). Kananojan mukaan sosiaalityön asema eri organisaatioissa vaihtelee. Terveydenhuollon rakenteet ovat aikojen saatossa muuttuneet,

ja Kananoja pohtii, että nähtäväksi jää, miten terveyssosiaalityö asemoituu meneillään olevassa sosiaali- ja terveydenhuollon rakennemuutoksessa. (Mt., 354-356.)

Sosiaalityön koulutuksen kehittyminen

Sosiaalityön koulutuksen suomalaiset juuret löytyvät Helsingistä, jonne vuonna 1925 perustettiin Kansalaiskorkeakoulu. Koulun nimi muutettiin viisi vuotta myöhemmin Yhteiskunnalliseksi Korkeakouluksi. Yhteiskunnallinen korkeakoulu, jonka tarkoituksena oli yhteiskunnallisen kansalaistiedon syventäminen ja erilaisiin ammatillisen koulutuksen korostusta vaativiin toimihenkilötehtäviin valmistaminen, muutti Tampereelle 1960-luvun alussa. Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta tuli nimeltään Tampereen yliopisto vuonna 1966. (Louhelainen 1982, 87- 88.) Yksi Kansalaiskorkeakouluun suunnitelluista erikoistutkinnoista oli aikoinaan sosiaalityöntutkinto. Vuonna 1928 korkeakoulun opetussuunnitelmaan ilmestyi lastensuojelututkinto, jonka kautta valmistui ensisijaisesti kunnallisia lastenvalvojia. Pulavuodet 1930-luvulla hidastivat sosiaalityön koulutuksen alkutaipaletta, mutta vauhtia sen alkusysäyksille antoi kuitenkin 1937 voimaan astunut huoltolainsäädäntö. Huoltotyöntekijöiden suomenkielinen koulutus (sosiaalihoitaja-koulutus) aloitettiin vuonna 1942 Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa ja vuotta myöhemmin vastaava koulutus alkoi ruotsinkielisenä Svenska Medborgarhögskolanissa. (Mt., 88- 89; Niemi 1997, 13.)

Terveys- ja sosiaalityön opintojen juuret Suomessa sijoittuvat Helsingin sairaanhoito-opistoon, jossa koulutettiin sosiaalihoitajia vuosina 1945-1975. Kyseinen koulutus oli sairaanhoitajakoulutuksen jatkokoulutus. Opintojen sisällössä painottui tuolloin vahvasti case work-metodi. Sosiaalityön koulutuksen uudistaminen 1975 siirsi sosiaalityön koulutuksen yliopistoihin, jolloin sosiaalihoitajakoulutus päättyi. (Kananoja ym. 2011, 291.) Mirja Satka (1994) on ihmetellyt, miksi sodan jälkeen sosiaalialan koulutuksia aloitettiin kolmen eri koulutuskanavan kautta, kun elettiin niukkoja aikoja (mt., 306).

Marjo Vuorikoski (1999) on väitöskirjassaan tutkinut sosiaalityön koulutuksen kehittymisprosessia 1940-luvulta lähtien. Koulutuskomitean mietintöjen tuloksena perustettiin 1940-luvulla sosiaalityöntekijöille siis jo mainittu kolme koulutusväylää: sosiaalihoitajakoulutus yhteiskunnallisessa korkeakoulussa, ruotsinkielinen sosiaalihoitajakoulutus sekä sosiaalihoitajien koulutus (mt., 94-97). 1950-luvulla sosiaalityön tarpeen katsottiin lisääntyneen, mikä johti sosiaalityöntekijöiden ja myös alan koulutustarpeen lisääntymiseen. (Mt., 97-100.) 1960-luvulla sosiaalityön virat lisääntyivät, mutta se näkyi koulutuksen lisäämisessä vain vähäisesti. Sosiaalihoitajakoulutukseen päätettiin perustaa 1960-luvulla kuraattorityön linja sosiaalityön eri aloilla syntyneen eriytymisen, eli juridis-hallinnol-

lisen työn rinnalle tulleen ongelmakeskeisen sosiaalityön korostumisen, seurauksena. Merkittävin uudistus 1960-luvulla oli se, että Tampereella aloitettiin tiedekuntatasoinen sosiaalihuollon opetus, joka tähtäsi kuitenkin vain sosiaalihuollon hallinto- ja suunnittelutehtäviin. (Mt., 123-124.)

1970-lukua Vuorikoski (1999) kutsuu sosiaalityön koulutuksen vuosikymmeneksi, koska kehittämissä työssä oli komitean lisäksi mukana erilaisia toimikuntia ja työryhmiä. Kyseisen vuosikymmenen aikana toteutui yleinen korkeakoulujen tutkinnonuudistus, joka edesauttoi sosiaalityön koulutuksen nostamista korkeakoulutasolla. Sosiaalityön koulutuksesta vastaaviksi henkilöiksi tulivat sosiaalipoliitikot, koska sosiaalityössä ei vielä ollut tutkimuksessa pätevoityneitä henkilöitä. (Mt., 145-146.) Vuonna 1971 koulutus uudistettiin, mutta se tunnustettiin alemman korkeakoulututkinnon tasoiseksi vasta 1980-luvun alussa (Koskinen 1997, 51). Alempi ja ylempi korkeakoulututkinto yhdistettiin Tampereella vuonna 1985, jonka seurauksena juridis-hallinnollinen sosiaalihoitajakoulutus ja menetelmiin keskittynyt sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto sulautuivat yhteen (Louhelainen 1997, 67).

1980-luvun alussa aloitettiin sosiaalityön opetus uudistetun koulutusohjelma mukaisesti ja opiskelupaikkoja tuli rutkasti lisää. Koulutuksen rakenteeseen tulivat tuolloin jäädäkseen paikkakuntakohtaiset eroavaisuudet. Sosiaalihoitajakoulutus päätettiin lopettaa, mikä aiheutti keskustelua jatkuvan sosiaalityöntekijäpuolan takia. (Jokinen & Juhila 2005, 291.) 1980-luvulla syntyi erilaisia projekteja eri kehitysrintamilla ammatin ja koulutuksen kehitysvaatimusten vuoksi. Myös täydennyskoulutuksia viriteltiin. Koulutuksen ja työelämän lähentämisestä keskusteltiin ja ratkaisuksi ehdotettiin koulutus-klinikoita sekä yliopistososiaalikeskuksia, joiden perustamiseen päädyttiin vuonna 1992. 1990-luvun alussa myös jatkokoulutus tuli mahdolliseksi sosiaalityön saralla (Vuorikoski 1999, 169-180).

Aikoinaan 1970-luvulla, kun tutkinnonuudistuksessa sosiaalityö liitettiin sosiaalipolitiikan yhteyteen, oli se 2000-luvulle tultaessa jo irrottautumassa siitä (Vuorikoski 1999, 239-242). Pääainetasoiseksi koulutukseksi sosiaalityö vakiintuikin kaikkiin sitä opettaviin yliopistoihin vuonna 1999 (Pohjola 2003, 145-152). Sosiaalityöstä tuli tuolloin Suomessa itsenäinen tieteellinen oppiaine. 1990-luvulla sosiaalityön koulutuskeskusteluissa vallitsivat aiheet kelpoisuusehdoista, joita oltiin väljentämässä osaksi laman takia. Kelpoisuusehtokeskustelu sai ratkaisunsa, kun kaksi asetettua toimikuntaa ja sosiaalityön selvityshenkilö olivat sitä mieltä, että sosiaalialalla tarvitaan tiukempaa sääntelyä. Tästä seurasi, että ammatinharjoittamislainsäädännön ja sosiaalityön koulutusta säätelevän tutkintoasetuksen valmisteluun ryhdyttiin. (Vuorikoski 1999, 239-242.) Nykyisen vuoden 2015 ammattihenkilölain mukaan sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimuksena on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy

tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 7§).

Sosiaalityön koulutuksen kehittymiseen ovat vaikuttaneet monet eri tekijät ja toimijat. Koulutusta on kehitetty aina näihin päiviin asti, mutta kehittyminen on ollut kuitenkin ajoittain hyvinkin hidasta, eikä sosiaalityössä olla esimerkiksi Vuorikosken (1999) mukaan, vasta 1960-luvulla alkaneen suomalaisen koulutusjärjestelmän suunnitelmallisen kehittämisen vuoksi, pystytty reagoimaan tarpeeksi nopeasti kehittämistarpeisiin. Esimerkiksi pulavuodet, hajanaiset koulutusväylät, reagoimattomuus sosiaalityöntekijöiden koulutusvolyymin lisäämistarpeeseen sekä sosiaalipoliitikkojen vaikutus koulutuksen toteuttajina eivät ole voineet olla vaikuttamatta sosiaalityön asemankaan kehitykseen.

Sosiaalityö tieteenalana

Sosiaalityö on omana tieteenalanaan Suomessa varsin nuori. Toimivan sosiaalialan tutkimus- ja opetuskentän rakentaminen onkin Synnöve Karvisen (2000, 22) sanoin vielä edessäpäin. Tarja Pösö (2000) on kirjoittanut Sosiaalipoliittisen yhdistyksen 90-vuotisjuhlajulkaisussa sosiaalityön tutkimuksen kehittymisestä ”Reino Salosta nykypäivään”. Sosiaalityön tutkimuksen määrä on aikojen saatossa kasvanut, vaikka itse ”sosiaalityö” termi ei ole tutkimusten nimissä kovinkaan selvästi näkynyt. Tutkimuksissa on yleisimmin tarkasteltu sosiaalityön kohdeilmiöitä ja käytäntöjä siinä missä sosiaalityön tarkastelu ammattina, instituutiona tai oppiaineena on jäänyt vähemmälle. Sosiaalityön ja sosiaalipoliittikan tutkimus sekoittuivat aikanaan keskenään, ja tutkimukset rakentuivat kummankin oppiaineen osalta samoista aineksista. (Mt., 38- 41.) Sosiaalityön tutkimus on saanut välineitä ja näkökulmia myös muiden tieteenalojen ja oppiaineiden kuin vain sosiaalipoliittikan piiristä. Tällaisia oppiaineita ovat olleet muun muassa sosiaalipsykologia, naistutkimus sekä kulttuurintutkimus (ks. esim. Rönaby 1986).

Laadullisen tutkimuksen uusi tuleminen 1980-luvulla ja kielellinen eli diskursiivinen käänne 1980- ja 1990-luvun vaihteessa suuntasivat sosiaalityön tutkimusta sosiaalityön käytäntöjen tutkimiseen ja ihmisten keskinäisen toiminnan tuottamiin merkityksiin (Jokinen & Juhila 2005, 292-293). Kun yhteiskuntatieteellisten aineiden, kuten esimerkiksi sosiaalipoliittikan, makroteoriat eivät antaneet sosiaalityölle tarpeeksi tietoa ja välineitä käytännön kentälle, ryhdyttiin sosiaalityön puolella 1990-luvulta lähtien tekemään tutkimusta sosiaalityön ammattikäytännöistä ja asiakkuuskokemuksista (mt., 301). Yhteistyö ja yhteydet erityisesti Ruotsiin viitoittivat suomalaiselle sosiaalityölle tietä irtautumiseen sosiaalipoliittikasta. Ruotsalaiseen sosiaalityön tutkimukseen verraten suomalainen sosiaalityön tutkimuksen juuret olivat aina 1980-luvulle saakka olleet sosiaalipoliittikassa, siinä missä ruot-

salaisen sosiaalityön tutkimuksen viitekehykset sijoittuivat sosiaalipsykologian ja filosofisen antropologian maastoihin. Suomalainen ja ruotsalainen tutkimus ovat kuitenkin lähentyneet 1990-luvulle tultaessa saaden kumpikin vaikutteita yhä enemmän sosiologiasta ”emotieteenä”. (Mäntysaari 2005, 329-337.)

Sosiaalityö tieteenalana nojaa muihin tieteenaloihin ja sen linkittyminen vahvasti käytännön työhön antaa sille myös tiettyjä erityispiirteitä. Sosiaalityön kysymykset jäsenyivät monen eri tieteenalan lähestymistapojen kautta, ja tästä syystä esimerkiksi käyttäytymistieteellisiä tutkimustuloksia on vaikea suoranaisesti soveltaa käytännön työssä. Kriittinen tekijä ammatin kehittämisessä on juuri opetuksen, tutkimuksen ja käytännön suhde. Ammatillinen käytäntö muotoilee tutkimuksen ja metodisen kehittämisen kysymyksenasetteluja ja toisaalta se tarvitsee tieteellistä otetta uusien kysymysten ja näkökulmien avaamiseen, interventioiden arvioimiseen, uusien työmenetelmien kehittämiseen sekä kansainvälisen tutkimuksen hyödyntämiseen. (Kananoja 1997, 67-69; Kananoja & Lähteinen 2017, 487-501.) Sosiaalityön ensisijaisena tiedon tuottajan toimivat yliopistot, mutta hyödyttävää tietoa syntyy myös THL:n, sosiaalialan osaamiskeskusten ja ammattikorkeakoulujen kautta. Iso osa eri instituutioiden tiedontuotannosta kertyy erilaisten projektien ja kehittämishankkeiden myötä, mistä aiheutuu ongelmia tiedon siirtymisessä laajemmalle ryhmälle ja käytäntöön. Ongelmana sosiaalityön tutkimuksen tuottamisessa ja kehittämistyössä ovat myös niukat resurssit, jotka jäävät selkeästi alalle rinnasteisen terveydenhuollon tutkimusrahoituksen varjoon. (Kananoja & Lähteinen 2017, 493-498.)

Sosiaalityön tutkimusta on, suomalaisen sosiaalityön muun kehittymisen myötä, osaltaan vahvistaneet erilaiset sosiaalihuoltoon ja sosiaalityöhön liittyvät lait ja esimerkiksi Sosiaalityön tutkimuksen seuran perustaminen vuonna 1998. Seura järjestää vuosittain sosiaalityön tutkimuksen päiviä, ja se julkaisee joka toinen vuosi sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjaa. (Satka 2002, 5; Sosiaalityön tutkimuksen seura.) Sosiaalityöllä on myös muita tieteellisiä julkaisukanavia. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentia -lehden välissä on vuodesta 1999 ilmestynyt, yhteistyössä Sosiaalityön tutkimuksen seuran kanssa, sosiaalityön tutkimukseen keskittyvä liite Tutkiva sosiaalityö. Liite ilmestyy kerran vuodessa. (Sosiaalityön tutkimuksen seura) Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan yhteinen julkaisu Janus -lehti, jota vuonna 2002 lähdettiin kehittämään palvelemaan paremmin sosiaalityötä, toimii myös eräänä sosiaalityön tutkimuksen julkaisukanavana (Sosiaalityön tutkimuksen seura). Kansainvälistyminen, pohjoismainen yhteistyö ja esimerkiksi eurooppalaisen sosiaalityön tutkimuksen seuran (ESWRA) perustaminen sekä kansallinen koulutusyksiköiden yhteistyönä laadittu valtakunnallinen sosiaalityön tutkimusohjelma vievät omalta osaltaan eteenpäin sosiaalityön tutkimusta. (Kananoja & Lähteinen 2017, 499-501.)

Tehdyn tarkastelun perusteella sosiaalityöllä nuorena tieteenalana saattaa olla haasteita asemansa osalta. Vahva yhteys sosiaalipolitiikan oppiaineeseen näyttäisi vaikuttavan vielä tänäkin päivänä ja esimerkiksi tiheään ilmestyvän itsenäisen tutkimusjulkaisun puute on yksi merkki heikosta tieteenalasta. Merkittävää tieteenalan kehitykselle on myös tutkimusresurssien niukkuus.

4 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA MENETELMÄ

Tutkielman aineisto koostuu 14:sta sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön opiskelijan kirjoitelmista. Halusin aineistoksi kirjoitelmia, koska siten aineiston tuottajat pääsevät vapaasti valitsemaan, miten aihetta käsittelevät, ja mitä siitä kirjoittavat. Tein kirjoitelmapyyntöön muutamia aihetta tarkentavia kysymyksiä, tutkimuskysymyksiä mukaillen, joiden tarkoituksena oli viritellä aiheeseen tai muutoin helpottaa kirjoittamista. Kirjoitelmat oli mahdollista lähettää minulle suoraan sähköpostilla, kirjeitse tutkielmani ohjaajalle Tampereen yliopistolle tai Survey Monkey-ohjelman kautta. Vaikka Survey Monkey-ohjelmassa oli omat puutteensa aineiston kirjoitelma - muotoon liittyen, ajattelin kuitenkin, että sitä kautta halukkaat voivat nopeasti ja anonymisti lähettää tuotoksena. Nopea ja helppo aineiston tuottamismahdollisuus oli mielestäni tärkeä, kun toisaalta mahdollisuutena oli myös lähettää käsinkirjoitettu versio perinteisesti postissa. Lopulta yhtään käsinkirjoitettua kirjoitelmaa ei tullut, vaan kaikki lähettivät kirjoitelmansa sähköisesti. Laajensin myöhemmin kirjoitelmapyynnön käsittämään myös sosiaalityön opiskelijat, sillä aineiston saamisessa oli haasteita, vaikka ilmoituskanavana oli Facebookissa toimiva Sosiaalityön uraverkosto, ammattiliiton Talentia-lehti, terveyssosiaalityöntekijöiden sähköpostilista sekä Tampereen yliopiston sosiaalityön opiskelijoiden sähköpostilista. Aineisto on kerätty vuoden 2016 lopun ja kevään 2017 välisenä aikana. Määrällisesti aineistoa tuli 16 sivua.

Tutkielma on sekä teoriasidonnainen että teorialähtöinen. Teoriasidonnainen analyysi ei suoraan nouse teoriasta tai pohjaudu teoriaan, vaan analyysissä on vain teoreettisia kytkentöjä. Puolestaan teorialähtöisessä analyysissä erilaiset teoriat ja käsitteet toimivat tulkintakehyksenä, joiden kautta aineistoa tulkitaan. (Eskola 2010, 182-184.) Tutkielman piti aluksi kytkeytyä teoriaan vahvemmin, mutta koska huomasin aineiston sisältävän paljon teorian ulkopuolisia teemoja, päätin irrottautua vahvasta teorialähtöisyydestä. Tämä oli sinänsä odotettuakin, koska en löytänyt valmista ja riittävän kokonaisvaltaista teoriaa ammatin yhteiskunnallisesta asemasta, minkä kautta heräsi myös kiinnostus kyseisen käsitteen sisältöjä kohtaan. Tutkielma hahmottaakin myös, mitä ammatin yhteiskunnallinen asema tarkoittaa. Aineiston odotetaan tuovan vastauksia tähän ja siten täydentävän teoriaa. Tutkielmassa aineisto on analysoitu aluksi teoreettisen viitekehyksen kautta, josta on siirrytty aineistolähtöiseen analyysiin. Lopputuloksena on analyysi, jossa aineisto ja teoria ikään kuin keskusteleivat keskenään (Eskola 2010, 185).

Tutkielman käsitys tiedosta, aineisto, analyysimenetelmä ja tulosten esittäminen linkittyvät vahvasti narratiivisuuteen. Hannu L.T. Heikkisen (2010) mukaan narratiivisuus on tutkimuksellinen lähestymistapa, jossa huomio keskittyy kertomukseen tiedon välittäjänä ja rakentajana. Narratiivisuuden nousu on alkanut 1980-luvun puolivälistä ja erityisen vahvaa se on ollut 1990-luvulla. (Mt., 143-144.) Matti Hyvärisen (2004, 246) mukaan runsas puhe tästä niin sanotusta narratiivisesta käänteestä ei ole luonut yhtenäistä teorioiden ja metodien kenttää. Huomasin tämän itsekkin, kun yritin hahmottaa, mitä narratiivinen analyysi ylipäättään on ja päädyin siihen lopputulokseen, että kyseistä analyysia tekevän täytyy tehdä valintoja erilaisten lähestymistapojen joukosta.

Tutkielman analyysi mukailee Alasuutarin (2011) laadullisen aineiston käsittelytapaa ja narratiivinen analyysi mielletäänkin usein juuri laadullisen tutkimusperinteen piiriin kuuluvaksi. Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena ja analyysin oletetaan tuovan esiin tätä kokonaisuuden rakennetta (Alasuutari 2011). Laadullisessa analyysissä tärkeää on ottaa huomioon tarkasteltuun asiaan liittyvät erilaiset seikat ja tuottaa niistä kokonaisuuden tulkinta. Laadullinen analyysi rakentuu aineistosta tehtyjen havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen pelkistämiseen sisältyy kaksi vaihetta; 1) aineiston tarkastelu tietystä teoreettisesta viitekehyksestä käsin ja raakahavaintojen teko aineistosta sekä 2) näiden raakahavaintojen yhdistäminen havaintojen joukoksi tai yhdeksi havainnoksi. Arvoituksen ratkaiseminen puolestaan tarkoittaa tehtyjen havaintojen kautta muodostettua kokonaisuuden merkitystulkintaa. (Mt., 38-44.)

Alasuutarin analyysimalli on osittain samankaltainen Lieblichin ym. (1998) narratiivisen analyysin kanssa. He erottavat narratiivisessa analyysissä holistisen vs. kategorisen ja sisällön vs. muodon dimensiot. Holistisessa lähestymistavassa huomioidaan esimerkiksi elämänkerta kokonaisuutena suhteessa muiden kirjoittajien elämänkertoihin. Kategorisessa lähestymistavassa puolestaan aineisto leikellään osiin ja osat jaotellaan määriteltuihin kategorioihin. Sisällön dimensiossa huomio kiinnittyy aineiston sisältöön joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti, ja muodon dimensiossa aineiston muotoon kuten juoneen, tapahtumien järjestykseen ja ajalliseen jäsentymiseen, narratiivin tyyliin tai esimerkiksi metaforien ja sanojen valintaan. Eri dimensioita ei välttämättä pysty selkeästi erottamaan toisistaan. (Mt., 12-14.) Tässä tutkielmassa huomio kiinnittyy enemmän kertomusten eksplisiittiseen sisältöön ja sen tuottamiin kategorioihin tutkimuskysymyksiin liittyen. Analyysissa on kuitenkin käytetty myös tulkintaa siihen, mitkä asiat liittyvät yhteiskunnallisen aseman - käsitteeseen. Aineistoa on pyritty lukemaan mahdollisimman tarkkaan siitä näkökulmasta, että kirjoitelmien sisällöstä suurin osa liittyy jollakin lailla sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemaan, vaikkei sitä olisi suoraan näin kirjoitettukaan. Myös vallankäytön osalta on käytetty tulkintaa, sillä vallankäytön teemaa haluttiin tuoda

esiin tutkielman teoreettisen viitekehyksen mukaisesti. Tosin tämä puoli analyysistä jäi varsin ohueksi. Tulkintaa on tehty siitäkin syystä, että aineistoa kertyi melko vähän.

Analyysi etenee siten, että kertomukset on jaettu osiin teoreettisen viitekehyksen ja aineiston sisällön mukaan, jonka jälkeen nämä osat on kategorisoitu/teemoiteltu. Tiettyyn kategoriaan/teemaan kuuluvat katkelmat on koottu yhteen ja näistä löydetyistä havainnoista on lopulta tehty kokonaisuuden merkitystulkinta. Merkitystulkintaa, tai pikemminkin sen temaattisia osia, voisi sanoa myös tutkielman narratiivisessa hengessä sisällön narratiiveiksi. Lieblichin ym. (1998) mukaan tällainen lähestymistapa tunnetaan myös sisällönanalyysina. Kaasilan (2008) mukaan kategorinen lähestymistapa sopii tutkimukseen, jossa päähuomio kohdistuu jollekin ihmisryhmälle yhteiseen ilmiöön. Koska tutkielmassa tutkitaan sosiaalityöntekijöiden kokemuksia sosiaalityön yhteiskunnallisesta asemasta, sopii tämä lähestymistapa mielestäni hyvin tutkielman analyysimenetelmäksi.

Polkinghorne (1995) on erotellut narratiivien analyysin ja narratiivisen analyysin. Hänen mukaansa narratiivisessa analyysissä pyritään tuottamaan uusi kertomus aineiston kertomusten pohjalta. (Mt., 6-8.) Tutkielmassa analyysin tuottamat tulokset ja sen myötä syntynyt kokonaisuuden merkitystulkinta havaintoesimerkkeineen on, Polkinghornea mukaillen, itsessään kertomus sosiaalityön yhteiskunnallisesta asemasta, mikä sopii tutkielman narratiiviseen luonteeseen. Tutkielma muistuttaa narratiivista analyysia myös siltäkin osin, että aineiston analyysin myötä on luotu aivan uusi niin sanottu minikertomus, jossa tehdään yhteenvetoa aineiston olennaisimmasta sisällöstä (ks. Heikkinen 2010, 143). Minikertomus on esitelty luvussa 6 tutkielman päätösluvussa.

5 HEIKOISTA ASEMISTA KOHTI UUSIA MAHDOLLISUUKSIA?

5.1 Asemat ja niitä rakentavat tekijät

Sosiaalityön ja terveys sosiaalityön asemista

Sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta ja siten siitä myös piirtyy aineiston perusteella moninainen ja moniulotteinen kuva. Toisaalta, vaikka asema näyttäytyy kirjoittajien mukaan moninaisena, ainoastaan lainsäädäntöön nojaten aseman voisi aineiston perusteella sanoa olevan vahva. Muita argumentteja sosiaalityön vahvuudesta ei aineistosta noussut. Pääasiassa sosiaalityön ja terveys sosiaalityön asemat nähdään heikkoina, vaikka on muutamia tekijöitä, jotka ovat niitä saattaneet viime aikoina vahvistaa. Esimerkiksi medially uutisointineen näyttäisi olevan valtaa sosiaalityön aseman kehitykseen ja tämä tulee analyysissä vielä myöhemmin tarkemmin esille. Huolestuttavaa sosiaalityön näkökulmasta katsottuna on, että viitteitä aseman heikentymisestä näyttäisi olevan paljonkin ilmassa, ja tätä kehitystä tuntuu vahvasti ilmentävän meneillään oleva sote-uudistus. Erityisesti terveys sosiaalityö näyttäisi olevan uudistuksessa heikoilla tai ainakin epävarmemmassa tilanteessa kuin muu sosiaalityö. Toisaalta kirjoitelmista nousee esiin se, että terveys sosiaalityön asema saattaisi jopa vahvistua, jos sosiaalipäivystykset siirretään sairaaloihin. Yleensäkin terveys sosiaalityön säilyminen terveydenhuollossa vahvistaisi erään kirjoittajan mukaan asemaa, mikä kuitenkin viittaa nimenomaan siihen, ettei terveys sosiaalityön säilymisestä ole takeita. Kokonaisuudessaan varmuutta sosiaalityön aseman kehityksen suunnasta ei ole. Eräs kirjoittaja toteaa, että sosiaalityön asema on vaiheessa, jossa sukupuolten välinen tasa-arvo on joskus ollut viitaten todennäköisesti siihen, ettei asema ole kovinkaan hyvä.

Ympäröivän yhteiskunnan tilanne ja ilmiöt

Yhteiskunnan tilanne ja erilaiset ilmiöt vaikuttavat aineiston perusteella sosiaalityön ja terveys sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemaan. Abbott (1988) kutsui näitä, ja muita ulkoisia tekijöitä, ammattien objektiivisiksi perustoiksi. Aineiston pohjalta tähän teemaan lukeutuvat yhteiskunnalliset arvot, asenteet ja ilmapiiri sekä vallitsevat aatesuuntaukset, politiikka, yhteiskunnan (rakenteelliset) muutokset, vallitseva taloustilanne sekä valtakunnalliset ja hallinnolliset muutokset (esim. Konttinen 1991).

Arvot ovat eräs sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa rakentava tekijä, mutta aineisto ei valaissut teemaa sen tarkemmin. Arvot ja asenteet ovat tutkielman teoreettisessa hahmotuksessa ammattien yhteiskunnallisen aseman perustoina. Eräs kirjoittaja mainitseekin, että arvoihin, asenteisiin ja aatesuuntauksiin on syvälle juurtuneina vaikea vaikuttaa, mikä tukee teoreettisia käsityksiä arvojen ja

asenteiden hitaasta muuttumisesta (esim. Suhonen 1988). Pohdinkin, että mikäli yhteiskunnassa vallitsevat arvot, asenteet tai aatesuuntaukset ovat sosiaalityön kannalta kielteisiä, on tilannetta vaikea muuttaa ainakaan nopeasti toisenlaiseksi. Arvot ja asenteet näyttäisivät olevan kytköksissä yhteiskunnan yleiseen ilmapiiriin sekä vallitseviin aatesuuntauksiin, jotka myös vaikuttavat aineiston perusteella sosiaalityön asemaan. Tutkielman teoriaosuudessa en yhteiskunnan ilmapiiriä ja aatesuuntauksia käsitellyt, mutta tutkielman taustoituksessa niitä on sivuttu luvussa 3.1, kun siinä tarkasteltiin poliittisen ilmapiirin ja toteutetun politiikan merkitystä yhteiskuntaan ja sen muutoksiin. Aineistosta nousee esiin näkökulma, että uusliberalistisen aatesuuntauksen myötä terveysosiaalityön tarve on asetettu kyseenalaiseksi. Lisäksi sosiaalinen, humaninen ja eettinen näkökulma puuttuu teknisrationaalisen ja hajottavan ajattelun sekä toiminnan vallitessa. Voisikin sanoa, että yhteiskunnassamme niin sanotut pehmeät arvot ja ajattelutavat ovat jääneet kovempien taustalle.

Yhteiskunnallisten arvojen ja politiikan suhteesta on puolestaan kirjoittanut juuri Suhonen (1988) ja hänen ajatuksiaan käytiin läpi luvussa 2.1. Suhosen ajatuksia ja tutkielman aineistoa mukaillen arvot, asenteet, poliittinen ilmapiiri ja niiden kautta toteutetut varsinaiset symboliteot rakentavat asemaa, joka ammattilaisille ja siten myös sosiaalityölle yhteiskunnassamme annetaan. Toteutettu politiikka voidaan tulkita tällaiseksi symboliteoksi ja myös aineiston mukaan politiikka rakentaa sosiaalityön asemaa. Aineiston perusteella huolta vähäosaisista ei juurikaan esitetä politiikan areenoilla, ja esimerkiksi tiukennukset työttömyysturvassa ovat merkki tietynlaisesta poliittisesta asenneilmastosta, mikä tukee tulkintaani kovista yhteiskunnassa vallitsevista arvoista ja ajattelutavoista. Eräs kirjoittaja mainitsee, ettei keskustelua siitä, minkälaista sosiaalipoliittista todellisuutta tavoitellaan ja sitä myöten myös sosiaalityön sisältöjä, käydä. Aineistosta tulee myös esiin, että yhteiskuntaa kehitetään talouspolitiikka edellä, jolle terveyspolitiikka on alisteista, kun taas sosiaalipoliitiikka on puolestaan alisteista terveyspolitiikalle, erityisesti terveysosiaalityön osalta. Siten voisi sanoa, että sosiaalipoliitiikka ja siellä sosiaalityö näyttäisivät olevan toissijaisia muihin, tärkeämmiksi katsottuihin, asioihin nähden. Aineistossa ei suoranaisesti viitata eliitteihin, joiden tarkastelu sisältyi teoreettiseen viitekehukseen, mutta poliittinen eliitti näyttäisi aineiston mukaan pystyvän vaikuttamaan sosiaalityön asemaan ja siten omaavan valtaa sen osalta.

Yhteiskunnan (rakenteellisia) muutoksia en myöskään tutkielman teoriaosuudessa sen tarkemmin käsitellyt, mutta ne tulevat aineistosta esiin. Aineisto siten täydensi teoriaa tämän teeman osalta. Aineiston mukaan maahanmuuton kasvu, väestön ikääntyminen, alueelliset eriarvoisuudet, työelämän muutokset, digitalisaatio ja muut teknologiset muutokset sekä työllisyystilanne vaikuttavat sosiaalityöhön ja sen asemaan. Huolestuttavia piirteitä aineistosta nousi liittyen työelämän muutoksiin, kuten

toimintatapojen kehittämiseen ja teknologiaan, jotka näyttäisivät aineiston mukaan vaikuttavan kielteisesti ihmisten aitoon kohtaamiseen sosiaalityössä. Rakenteellisista muutoksista esimerkiksi työttömyys vaikuttaa aineiston mukaan aikuissosiaalityön asiakkaiden määrään tällä hetkellä. Eräs kirjoittaja arvioi, ettei sosiaalityön tarve näyttäisi olevan vähentynyt tai vähentymässä tulevaisuudessa, minkä olettaisi parantavan sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa.

Myös talouteen liittyviä teemoja tuli esiin aineistosta ja lähinnä sosiaalityötä koskevien säästöjen näkökulmasta. Sosiaalityö on herkästi säästöjen kohteena ja niiltä välttyäkseen sen tulisi erityisesti osoittaa taloudellista tuottavuutta. Talous on vahvasti kytköksissä politiikkaan ja siten myös vallankäyttöön. Suhosen (1988) ajatukset symboliteoista liittyvät aineistosta nousseeseen talousteemaan, taloudelliset symboliteot kun osoittavat sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä. Eräs kirjoittaja näkee talouden koneena, joka vie kehitystä eteenpäin. Talous näyttäisi siten aineiston perusteella olevan yhteiskunnan veturi, joka määrää tahdin myös sosiaalityössä. Aineiston pohjalta näyttäisi siltä, etteivät sosiaalityö ja erityisesti terveysosiaalityö kuulu yhteiskunnan tärkeimpien asioiden joukkoon niihin kohdistuvien säästöjen vuoksi. Taloudellisuuden korostuminen näkyy aineiston perusteella paradoksaalisestikin esimerkiksi siinä, ettei ennaltaehkäiseviin palveluihin haluta panostaa, vaan painopiste on korjaavissa palveluissa. Lisäksi hallinnollisia kuluja toivotaan vähennettävän, kun julkista sektoria pidetään tehottomana, mikä taas vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden työhön. Säästöjä ei kuitenkaan välttämättä tule hallinnollisten muutosten avulla. Aineiston mukaan sosiaalityötä pidetään kunnissa riippakivenä, koska sen tuloksia on vaikea näyttää toteen, ja rahallisesti tuottaviksi. Paineet sosiaalityön tuloksellisuutta kohtaan ovat silti kovat. Aineistosta nousee esiin se, että jos sosiaalityön sisältöjä ja potentiaalia ei ymmärretä, on se helposti säästöjen kohde. Siten esimerkiksi sosiaalityön yleinen tunnettuus, jota käsitellään analyysissä myöhemmin, voisi olla merkittäväkin tekijä siihen, ettei sosiaalityöstä välttämättä säästettäisi. Teoreettisessa viitekehyksessä viittasin Karviseen (1996), joka kirjoitti tuotteistamis- ja tulosvastuuideologiasta ja sen myötä tapahtuneesta sosiaalityön itsenäisen ammatillisen aseman murentumisesta sekä pätevyyteen, koulutukseen ja käytännön työn organisoimiseen kohdistuvasta voimakkaasta ulkoisesta kontrollista. Erityisesti tulosvastuuideologia ja sen vaikutukset näyttäisivät myös aineiston perusteella olevan vallitseva tila sosiaalityössä mikä on luvussa 3.1 tarkasteltua, julkiselle sektorille rantautunutta, NPM- ja managerialismi- ajattelua vasten ja josta myös Konttinen (1997) kirjoitti.

Valtakunnalliset ja hallinnolliset muutokset, joita käytiin osaltaan sosiaalihuollon ja sosiaalityön osalta läpi luvussa 3.1, tulivat myös asemaan vaikuttavina tekijöinä esiin aineistosta. Valtakunnalliset ja hallinnolliset muutokset viittaavat myös yhteiskunnassa tapahtuvaan vallankäyttöön. Aineisto ei

kovin tarkkaan tai laajemmin valaissut, minkälainen asema sosiaalityöllä on muutoksissa. Kuntaliitokset ovat aineistossa mainittuja muutoksia, jotka saattavat vaikuttaa sosiaalityön asemaan. Valtakunnan tason muutokset ovat merkittäviä, mutta toisaalta maakuntatason organisaatiot ja hallinto koetaan olevan liian kaukana käytännöstä. Muuttuvassa terveydenhuollossa sosiaalityöntekijöiden tulee erään kirjoittajan mukaan kyetä sopeutumaan ja sopeuttamaan toimintaansa, mikä saattaa osaltaan asettaa haasteita sosiaalityölle ja sen toteuttamiselle. Meneillään oleva Sote-uudistus hallinnollisena muutoksena osoittaa omalta osaltaan, miten kaksi erilaista sektoria otetaan muutoksessa huomioon, ja miten niiden asemat rakentuvat sitä kautta. Analyysin myötä vaikuttaa siltä, että ainakin terveys-sosiaalityön asema saattaisi olla muutoksessa heikko ja edelleen heikentymässä, koska sen tarvetta on kyseenalaistettu. Aineiston perusteella näyttää siltä, että koko sosiaalihuolto jää terveydenhuollon varjoon uudistuksessa. Eräs kirjoittaja toteaa, että uudistuksen lopullisista vaikutuksista voi heittää vain arvailuja, mikä on melko huolestuttava piirre niinkin valtavassa muutoksessa. Lainsäädäntö mainitaan erääksi merkittäväksi hallinnolliseksi tekijäksi, jolla asemaa voidaan muuttaa joko vahvemmaksi tai heikommaksi. Analyysissa tulikin jo esiin, että lainsäädäntö on tällä hetkellä kenties ainut tekijä, joka selvästi turvaa sosiaalityön asemaa. Myöhemmin analyysissa avataan vielä tarkemmin lainsäädännön merkitystä erityisesti professionaalista näkökulmasta katsoen.

Eräänlaiseksi hallinnolliseksi muutokseksi tulkitsem myös sosiaalisen-sanan hävittämisen, joka aineistossa mainitaan. Tämä ilmiö on havaittu myös tutkimuksen piirissä. Mikko Mäntysaari ja Tuija Kotiranta (2011) puhuvat käsitteen ”sosiaalinen” katoamisesta erityisesti hallinnon nimistä ja julkisesta keskustelusta. Heidän arvionsa mukaan käsite olisi korvautumassa ”hyvinvointi”-käsitteellä. Tämän kehityksen voi nähdä esimerkiksi THL:n eli Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen nimessä. Ennen laitoksen nimi oli STAKES eli sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiskeskus. Juho Saari (2011) tuo hyvinvointia koskevassa teoksessa esille hyvinvoinnin suomalaisia teorioita. Esimerkiksi Olavi Riihinen on Saaren mukaan kehittänyt kokonaisvaltaista hyvinvoinnin teoriaa, jossa terveys on yksi objektiiviseen elämänlaatuun liittyvä hyvinvoinnin osatekijä siinä missä muutkin osatekijät. Myös Saaren esittelemässä Erik Allardtin teoriassa terveys on muiden tekijöiden ohella hyvinvoinnin yksi alatekijä. (Mt., 43-46.) Kuitenkin esimerkiksi THL-nimessä on terveys-käsite haluttu tuoda esiin erillisenä verrattuna hyvinvointiin, mikä herättää pohdintaa siitä, miksi terveys-käsitettä on erityisesti korostettu suhteessa muihin hyvinvoinnin osatekijöihin. Siten samanlaista käsitteen häivyttämistä ja kyseenalaistamista ei näyttäisi olevan meneillään terveys-käsitteen osalta. Määritelmillä ja esimerkiksi julkisten instituutioiden nimillä voidaan siten luoda erilaisia näkymättömiä hierarkioita ja pohdinkin, että ne ovat omalla tavallaan merkkejä myös vallankäytöstä sekä asemien rakentamisesta. Mäntysaari ja Kotiranta (2011) pohtivat, miksi ”sosiaalinen” katoaa. Heidän mukaansa syynä voisi

olla esimerkiksi sosialistisen aatevirtauksen heikentyminen ja yhteiskunnan arvojen muuttuminen. Siten yhteiskunnan koventuminen näkyisi myös tässä ilmiössä. Käsitteen katoamiseen ei kuitenkaan viittaa esimerkiksi uusi Sosiaalihuoltolaki (STM 2014), jossa käsite ”sosiaalinen” on edelleen käytössä ja samoin ”huolto”-käsite, vaikka se, Mäntysaaren ja Kotirannan (2011) mukaan, koetaan vanhanaikaiseksi (mt., 46). Esimerkiksi Teppo Kröger (2014) on todennut muun muassa sosiaalihuoltokäsitteen nähneen parhaat päivänsä, eikä käsitteellä hänen mukaansa ole enää dynaamista ja progressiivista sisältöä. Krögerin mielestä termi on muuttunut rasisiteeksi ja sosiaalialan kehittämistä haittaavaksi tekijäksi. (Mt., 26.)

Sosiaalityön tuntemattomuus ja sen seuraukset

Ammatin tunnettuus asemaa rakentavana tekijänä ei tullut esille tutkielman teoria-osuudessa ja siten tämä aineiston kautta löytynyt teema täydentää jälleen teoriaa. Sosiaalityön tuntemattomuus näyttäisi aineiston mukaan olevan tekijä, joka vaikuttaa sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemaan monella eri tasolla. Esimerkiksi työyhteisöissä ei muiden alojen ammattilaisilla ole välttämättä selkeää kuvaa, mitä sosiaalityö on ja mitä työnkuvaan kuuluu. Erityisesti terveysosiaalityön puolella tämä on aineiston mukaan ongelmana. Eräs kirjoittaja toteaa, että sosiaalityön tulisi selkiyttää tehtäviään ja paikkaansa ”sosiaalisissa ja terveydessä”, jotta siitä tulisi ymmärrettävää esimerkiksi sote-uudistusta rakentaville. Kun tiedoissa sosiaalityön sisällöistä on puutteita, saattavat muiden alojen toimijat kokea sosiaalityön jopa turhaksi. Tietämättömyys sosiaalityöstä näkyy erään kirjoittajan mukaan jopa poliittisissa keskusteluissa.

Tuntemattomuuden seurauksena sosiaalityö sekoitetaan alan muihin eri ammatteihin. Sosiaalityöntekijät saatetaan aineiston mukaan rinnastaa esimerkiksi lähihoitajiin niin ammattiliitto- kuin edunvalvontatasollakin. Sosiaalialan eri ammattilaiset niputetaan erään kirjoittajan mukaan ”samaan pakettiin” koulutuksesta ja ammattinimikkeestä huolimatta. Terveysosiaalityön puolella sosiaalisia asioita hoitavat voivat toimia monilla eri nimikkeillä kuten sosiaalityöntekijöinä, sosionomeina tai sosiaalihoitajina. Sosiaalityötä saatetaankin käyttää yleiskäsitteenä tai synonyymina sosiaalialalle, vaikkei erään kirjoittajan mukaan ole olemassa sosiaalityön ammatteja, vaan sosiaalityö tai sosiaalialan ammatteja. Tämä ammattinimikkeiden sekava käyttö ei voi mielestäni olla vaikuttamatta koko sosiaalialaan tekemällä siitä hahmottamattoman massan ammattinimikkeitä, joiden tehtäviä ja asiantuntijuuksia on lopulta vaikea erottaa selkeästi toisistaan. Ammattinimikkeiden sekava käyttö tuli esille jo luvussa 3.1 vertaillaessa sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstörakenteita sekä luvussa 3.2 sosiaalityön historiallista kehitystä tarkasteltaessa.

Sosiaalityön tuntemattomuus vaikuttaa myös siihen, ettei sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta tunnusteta. Ilmiö osoittaa mielestäni myös professionaalista heikkoutta. Erään kirjoittajan mukaan sosiaalityön asiantuntijuutta ei nähdä, vaikka sitä voisi tarvita monissa paikoissa. Toisen kirjoittajan mukaan sosiaalityöntekijöitä ei myöskään pidetä rautaisina ammattilaisina, vaan ennemminkin juttelu-apuna. Uhkana on esimerkiksi terveydenhuollossa, ettei potilaille enää haluta ostaa sosiaalityön asiantuntija-apua ja sosiaalityö sulautuu osaksi terveydenhuoltoa, eikä sen itsenäistä ammattiosaamista enää tunnusteta. Asiantuntijuuden tunnistamattomuus näkyy myös siinä, ettei sosiaalityön asiantuntijuus osalta näy julkisuudessa. Yksi kirjoittaja on tehnyt havainnon, ettei sosiaalityöntekijöitä haastatella medioissa, vaikka olisi sosiaalityön ytimeen kuuluva asia. Esimerkkinä tästä mainitaan Kela-siirto, jossa sosiaalityön asiantuntijuus ei juurikaan näkynyt. Sosiaalityön ammattikuntaa ei nähdä tai tunnusteta osaksi ihmisten elämässä olevia sosiaalisia yhteyksiä, joista puhutaan kuitenkin paljon medioissa. Esimerkiksi sairauksien, elämänhallinta- ja toimeentulo-ongelmien yhteen kietoutuminen ihmisen elämässä on erään kirjoittajan mukaan vyyhti, johon tarvittaisiin ammattitaitoista sosiaalityötä. Sosiaalityön tunnistamattomuus vaativaksi asiantuntijatyöksi näkyy aineiston perusteella myös siinä, että kenen tahansa kuvitellaan voivan johtaa sosiaalityötä, vaikka eräs kirjoittaja toteaa, että sosiaalityötä tarvittaisiin johtamaan saman alan koulutettu. Aineiston perusteella asiantuntijuuden heikkous voi johtua siitä, etteivät sosiaalityöntekijät luota asiantuntijuuteensa ja esimerkiksi työn määrittely luovutetaan ammattiliitolle. Eräs kirjoittaja toteaa, etteivät sosiaalityöntekijät välttämättä osaa tuoda osaamistaan riittävästi esille. Helposti ajatellaan sosiaalityön olevan vain puhumista ja siihen kykenee kuka vain, kun taas esimerkiksi lääkärin täytyy osata pitää ihminen elossa. Asiantuntijuuden tuntemattomuus ja tunnistamattomuus voi johtaa aineiston perusteella siihen, että sosiaalityöntekijöille langetetaan työtehtäviä, jotka eivät heille oikeastaan kuuluisi ja päinvastoin ei osata pyytää tekemään niitä työtehtäviä, jotka sosiaalityöhön kuuluvat. Tuntemattomuus voi erään kirjoittajan mukaan johtaa myös tiedonkulun ongelmiin. Vaikka toisaalta ruohonjuuritasolla eri ammattilaiset tunnistaisivatkin sosiaalityön asiantuntijuuden, näin ei välttämättä tapahdu ylemmillä tahoilla ja sosiaalityö unohtuu, eikä sitä hahmoteta osana kokonaisuutta.

Tuntemattomuudesta aiheutuu myös aineiston perusteella se, että sosiaalityö mielletään marginaaliseksi ja jopa pelottavaksi toiminnaksi, josta leviää vääristyneitä ja virheellisiä mielikuvia sekä uskomuksia yhteiskuntaan. Tämä johtuu erään kirjoittajan mukaan siitä, ettei suurella yleisöllä ole sosiaalityöhön kosketuspintaa, mikä antaa tilaa huhuille, salaperäisyydelle ja väärinymmärryksille. Sosiaalityö voidaan kirjoittajien mukaan mieltää esimerkiksi pelkäksi lastensuojeluilmoitukseksi, toimeentulotukityöksi tai jonkinlaiseksi hyväntekeväisyystyöksi. Myös nykyinen asiakaskunta rakentaa

omaa kuvaansa sosiaalityöstä, sillä aineiston mukaan sosiaalityötä tehdään enemmän heikompiosais-
ten ja ehkä jo valmiiksi leimautuneiden ihmisten sekä ihmisryhmien kanssa. Erään kirjoittajan mu-
kaan kuka vain voi kuitenkin päätyä sosiaalityön asiakkaaksi, vaikka yleisesti aineiston perusteella
tuntuu olevan käsitys, että sosiaalityö on vain jonkinlaista heikompiosaisien kansanosaa varten.
Teema herättää ajatuksia siitä, halutaanko sosiaalityö lopulta jättääkin valtakunnallisesti marginaali-
väestön palveluksi vastoin hyvinvointivaltion palvelujen universaalisuus-periaatetta. Sosiaalityötä ei
ehkä ole haluttu markkinoida kaiken kansan palveluksi, koska mikäli se olisi sitä, tulisi siihen myös
resursoida huomattavasti enemmän. Pohdin, liittyykö tältä osin sosiaalityöhön sellaista vallankäyttöä,
jota ei haluta tuoda esille.

Sosiaalityö on nähty ja nähdään ilmeisesti edelleen myös sosiaalityön tieteenpiirissä toimineiden kes-
kuudessa marginaaliseen asemaan joutuneiden ihmisten kanssa tehtäväksi työksi, vaikka jo 1960-
luvun lopussa sosiaalipalveluita on haluttu muuttaa vähemmän leimaaviksi korostamalla sitä, että
kuka tahansa voi jossakin vaiheessa tarvita sosiaalipalveluita (Urponen 1994, 242). Ilmeisesti tämä
korostus ei koskenut vahvasti sosiaalityötä. Esimerkiksi Kyösti Raunio (2000) on maininnut sosiaa-
lityön olevan hyvinvointivaltion, ja sen taustalla vaikuttavan julkisen organisaation, varaan rakentu-
vaa toimintaa, jonka tehtävänä on marginaalisessa asemassa olevien aktivoiminen normaaleiksi kan-
salaisiksi tilanteessa, jossa yhteiskunnan muut sektorit laiminlyövät tehtäviään (mt., 11-14) Kirsi
Juhila (2006) puolestaan kirjoittaa sosiaalityön olevan yhteiskunnallinen instituutio, jonka toiminta
määritellään sosiaalityön ja asiakkaan ulottumattomista. Myöskään Juhilan mukaan sosiaalityössä ei
ole kyse universaalista toiminnasta ja sosiaalipalvelusta, vaan sosiaalityö mielletään joihinkin kansa-
laisryhmiin ja erityisiin ongelmatilanteisiin kohdistuvaksi toiminnaksi, jolla on hyvin marginaalinen
sävy. (Mt., 13.) Sosiaalityö on nähty Suomessa ennen muuta sosiaalipolitiikan yhdeksi toimintamu-
doksi ja se on siten riippuvainen vallalla olevasta sosiaalipolitiikasta sekä hyvinvointivaltiosta. Esi-
merkiksi Jorma Sipilä (1989) on aikoinaan kirjoittanut sosiaalivaltion olevan sosiaalityön tärkein
mahdollistaja, mutta myös sen rajojen asettaja (mt., 77). Siten sosiaalityöntekijäisyys ja sosiaalityössä
tehtävä toiminta on tietyllä tavalla erotettu toisistaan, kun sosiaalityön sisällöllinen suunnittelu ei ole
sosiaalityöntekijöiden itsensä käsissä, vaan ennemmin politiikan tuote. Herääkin kysymys, miten täl-
lainen asiantuntija-ammatin ja sen toiminnan sisällön suunnittelun erottaminen vaikuttavat työn ole-
mukseen. Ainakaan se ei tuo ammatille vahvoille professioille tuttua itsenäisyyttä.

Koska tutkijat ovat vielä viime vuosinakin nähneet sosiaalityön ja sosiaalityöntekijät sosiaalipoliti-
ikan toteuttajiksi, pohdin, onko sosiaalityön tutkimuksen ja opetuksen piirissä ollut haluja tai yritys-

täkään nähdä tai muuttaa sosiaalityöntekijöiden ammattikuntaa sosiaalipolitiikan aktiivisiksi rakentajiksi. Nykyään esimerkiksi Kananojan (2017b) mukaan sosiaalityön suhdetta sosiaalipoliittisiin järjestelmiin ja lakisääteisiin palveluihin voidaan kuitenkin tarkastella myös siitä näkökulmasta, että sosiaalityö on organisaatiosta riippumaton ammatti, jolla on oma yhteiskunnallinen tehtävänsä, oma tietopohjansa ja osaamisalueensa, eikä se ole vain sosiaalipoliittisen järjestelmän väline (mt., 37). Kananojan kuvauksesta saa käsityksen, että sosiaalityö olisi itsenäisempi ammatti. Mietin kuitenkin, että mikäli sosiaalityö olisi todellisuudessa professionaalisesti vahvempi, myös sen vaikutusvalta omaan toimintaansa ja toimijuuteensa saattaisi olla merkittävämpi (esim. Konttinen 1997, 51).

Kun sosiaalityötä ei tunneta, sen yhteyttä myös esimerkiksi sosiaalisen hyvinvoinnin tuottamiseen ei aineiston perusteella tunnisteta. Sosiaalityöllä voisi olla kirjoittajien mukaan nykyistä laajemmat toimintamahdollisuudet, ja siten kenties parempi vaikuttavuus yhteiskunnassa, jos ammatti tunnettaisiin paremmin. Erilaiset sosiaalityön kautta saavutetut onnistumiset nähdään yksittäisinä kokemuksina, eikä asioina, joita juuri sosiaalityö pyrkii tuottamaan. Siten sosiaalityön ja sen sisältämän asiantuntijuuden tunnistamisella ja esiin tuomisella voisi olla niin organisationaalista kuin yhteiskunnallistakin merkitystä. Sosiaalityön esillä olo, jota teemana käsittelen seuraavaksi, voisi lisäksi vähentää sosiaalityöhön mahdollisesti liitettyjä leimoja sekä virheellisiä ja vääristyneitä käsityksiä sekä uskomuksia.

Sosiaalityön esillä olo yhteiskunnassa

Sosiaalityön, sen sisältöjen ja siihen liittyvien ilmiöiden esillä olo näyttäisi aineiston perusteella olevan tärkeä tekijä ammatin asemalle niin organisationaalisesti, paikallisesti kuin myös valtakunnallisesti. Teemana esillä olo jälleen täydensi teoriaa. Aineiston mukaan sosiaalityö on melko näkymätön ammatti ja siitä näyttäisivät kirjoittajien mukaan olevan vastuussa sosiaalityöntekijät itse niin esimies- kuin työntekijätasollakin. Sosiaalityö on erään kirjoittajan mukaan hiljainen osa yhteiskuntaa, vaikka sote-uudistus on juuri meneillään. Aineistosta käy ilmi, että lastensuojelu on osa-alue, joka on ainoana osa-alueena esillä ja muu sosiaalityö jää sen varjoon. Sosiaalityötä pidetään heikosti esillä niin sosiaali- kuin terveydenhuollossakin. Aineiston perusteella eräs syy näkymättömyyteen saattaa olla työntekijöiden kiire, joka tuli esille myös luvussa 3.2. Työntekijät eivät ehdi tai jaksaa pitää sosiaalityötä esillä kiireisen työn ohessa. Esteenä esillä ololle tuntuisi olevan myös alalla vallitseva hiljaisuuden kulttuuri eli ajatus siitä, ettei sosiaalityöntekijöiden kuulu tai he eivät saisi olla esillä. Erään kirjoittajan mukaan hiljaisuuden kulttuurin jatkuminen onkin iso uhka sosiaalityölle. Aineistosta nousee esille kenties moniakin sosiaalityöntekijöitä yhdistävä tekijä - ei haluta tai osata pitää itsestä ja

osaamisesta ääntä. Toisaalta sosiaalityön esillä pitoon voi aineiston mukaan vaikuttaa myös sosiaalityöntekijän työskenteleminen muussa kuin sosiaalialaan keskittyvässä organisaatiossa. Vieraassa organisaatiossa toimiminen ja oman osaamisen esille tuonti siellä olisi erään kirjoittajan mukaan kuitenkin tärkeää sosiaalityön markkinoinnin kannalta. Yksi kirjoittaja toteaa, että sosiaalityötä tulisi yrittää pitää esillä, jotta se selviää sote-uudistuksesta ”hengissä”. Eräs kirjoittaja toteaa hänellä olevan tunteen, että sosiaalityö olisi hukkumassa jonnekin. Näiden toteamusten kautta voisikin tulkita, että sosiaalityö on todellisessa uhatta hävitä ja hukkaa - tai joutua hävitetyksi.

Aineiston mukaan sosiaalityön tulisi olla esillä myös käytännön työn kautta, olla tavoitettavampi ja lähempänä avuntarvitsijoita. Tarvittaisiin julkilausumien lisäksi jalkautumista kansalaisten pariin, asiakkaiden asioiden yhteiskunnallista ajamista sekä palveluiden monipuolistamista. Sote-uudistus voisi erään kirjoittajan mukaan olla tilaisuus tuoda sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta esille. Sosiaalityöntekijöiden tulisi osallistua keskusteluihin omista näkökumistaan. Lisäksi aineistossa peräänkuulutetaan tiedeväen aktiivisempaa otetta sosiaalityön teoreettisen tietopohjan ja työn taustalla olevan tutkimustiedon esille tuomiseen. Myös sosiaalityön koulutuksen esillä pitoon otetaan kantaa ja sen tulisikin olla laajemmin ja yhteiskunnallisesti enemmän esillä.

Sosiaalityön esillä olo on ottanut kantaa aikoinaan sosiaalityöntekijä Eeva Leppänen (2001). Hän kirjoitti Sosiaaliturva-lehteen näkökulmansa sosiaalityön aseman kehittämisestä ja ajatukset sisältävät hämmästyttävästikin monia niitä asioita, mitä aineistostakin nousi ja siten ne näyttäisivät olevan ajankohtaisia edelleen. Leppäsen mukaan esillä oloon liittyen tulisi painottaa suoraa vaikuttamista julkisuuskuvaan eli mielikuviin ja asenteisiin. Leppäsen mielestä henkilöstöpoliittiset muutokset vaikuttavat asemaan myös, mutta hitaammin, ja siksi tulisi keskittyä myös muihin asioihin. Sosiaalityötä tulisi markkinoida siten, että kerrotaan sen sisällöistä ja tämä edellyttäisi sitä, että se osattaisiin myös määritellä. Tätä kautta oikeus esimerkiksi suurempaan palkkaan tulisi ymmärrettävämmäksi. Leppäsen mielestä julkisuuskuvan muuttaminen on pakollista, jotta pysäytettäisiin sosiaalityöntekijöiden pako sosiaalityöstä ja tätä edesauttaisi sosiaalityön professionalistaminen sekä tieteellistäminen. Leppänen heittää myös ilmoille epäilevän pohdinnan, haluavatko esimerkiksi kunnat tai muut tahot, että sosiaalityön julkisuuskuva muuttuu mitenkään. Leppäsen mielestä julkisuuskuva muuttuisi, jos osoitettaisiin sosiaalityön merkittävyys ja sen välttämättömyys pyrittäessä mielenterveys-, terveys- ja sosiaalityön päämääriin. Leppäsen mukaan on tärkeää tuoda esiin sosiaalityön saman tasoisuus taitotietotason osalta suhteessa mielenterveys- ja terveystyöhön. Hän itse näkee sosiaalityön sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitona, jonka tulisi toimia rinnakkain tasavertaisena toimijana mielenterveys- ja terveystyön kanssa. Leppäsen näkemyksen taustalla on, holistinen ajattelutapa eli näkemys ihmisestä

fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena. Hänen mukaansa ajattelutapa edellyttää samanasteista asiantuntijuutta ja taitotietoa eri sektoreilla, koska muulla tavalla ei päästä yhteisessä tavoitteessa parhaaseen mahdolliseen tulokseen. Leppäsen mukaan minkään näiden alojen ei tulisi toimia toisistaan irrallaan, vaan yhdessä ja tietoa myös toisiltaan lainaten. (Mt., 10-11.) Leppänen puhuu julkisuuskuvasta, johon myös aineistossa viitataan. Aineiston perusteella sosiaalityön julkisuuskuva on varsin negatiivinen. Aineiston mukaan Facebookissa toimiva sosiaalityön uraverkosto on kuitenkin ollut alku parempaan julkisuuskuvaan. Myös muiden medioiden aktiivisempi käyttö tulee monipuolisesti esille aineistossa niin sosiaalityön, kuin sen ilmiöiden, ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntemuksenkin esille tuomiseksi. Siten aineisto peräänkuuluttaa sosiaalityöntekijöiden omaa vastuuta median hyödyntämisessä aseman parantamiseksi.

Toisaalta media nähdään aineistossa myös ulkoisena tekijänä, jolla on valtaa rakentaa sosiaalityön asemaa pitämällä omalla tavallaan sosiaalityötä esillä. Teoreettisessa viitekehyksessä tarkasteltiin Ruostetsaaren (2013) ajatuksia eliitistä ja hänen mukaansa joukkotiedotus on osa eliittiä. Median valta nähdään aineistonkin perusteella merkittävänä vaikuttajana siihen, minkälainen kuva yhteiskunnassa sosiaalityöstä on, ja aineistossa puhutaan ”median mahdista”. Aineiston perusteella media ei anna kovinkaan kokonaisvaltaista kuvaa sosiaalityöstä, vaan kuva jää erilaisten näkökulmien puuttumisen myötä yksipuoliseksi ja siten varsin hataraksi. Kokemuksena on, että vasta viime aikoina median antama kuva sosiaalityöstä on muuttunut edes hieman moniulotteisempaan ja vähemmän kielteiseen suuntaan. Erityisesti lastensuojelusta uutisoinnin nähdään nykyisin jollakin lailla myös parantavan sosiaalityön imagoa. Lisäksi sote-uudistuksen katsotaan tuoneen esille juuri terveyssosiaalityötä mediassa.

Kuitenkin sosiaalityötä katsotaan käsiteltävän julkisuudessa edelleen myös varsin kielteiseen sävyyn, minkä koetaan luovan varjon koko ammattikunnan ylle. Eräs toiveikas kirjoittaja näkee negatiivisten uutisointien toisaalta tuovan lopulta esiin sosiaalityön merkityksen sekä siihen sisältyvän vastuun ja vallan niin ihmisten kuin yhteiskunnankin kannalta katsoen. Eerika-tapauksen jälkeen uutisointi on kirjoittajan mukaan muuttunut suuntaan, jossa enemmän lisätään ymmärrystä siitä, miksi sosiaalityöntekijät ihmisten elämään puuttuvat. Lisäksi tapaus on hänen mukaansa kenties auttanut ymmärtämään sitä, miten tärkeää on, että jollakin on kokonaiskuva ihmisten elämästä. Kuitenkin selkeästi positiivisen kuvan löytäminen joukkotiedotuksen ulosannista sosiaalityöhön liittyen on edelleen vaikeaa, ja aineistosta tulee esiin toive, että tiedostusvälineet kirjoittaisivat myös niistä asiakkaista, jotka ovat saaneet apua sosiaalityöstä. Eräs kirjoittaja kokee pelkoa siitä, että on valmistumassa alalle, jolla

on niin huono julkisuuskuva. Tämä toteamus tuokin esille sitä, miten median valta ulottuu jopa ammatinvalinta-pohdintoihin saakka.

Suhonen (1988) liitti median yhteiskunnallisten ja yksilöllisten arvojen esiin tuojaksi, joiden myötä saatetaan tehdä jopa poliittisia päätöksiä. Eräs kirjoittaja toteaaakin, että media pystyy muokkaamaan ihmisten, ja siten myös mielestäni poliitikkojenkin, asenteita. Pohdin, että mikäli media jatkuvasti tuo sosiaalityöstä esiin kielteistä kuvaa, saatetaan se politiikankin piirissä nähdä toiminnaksi, jota ei yhteiskuntaan enää haluta tai tarvita. Siten, jo aiemmin esiin nousseella poliittisella eliitillä, ja joukkotiedotuseliitillä näyttäisi olevan yhteen kietoutuvaa ja kenties merkittävääkin valtaa sosiaalityöhön.

Heikko professio

Professionaalinen asema selittää aineiston perusteella osan sosiaalityön yhteiskunnallisesta asemasta. Sosiaalityö näyttäytyy aineiston perusteella heikkona professiona monestakin syystä. Millersonin (1964, 5) jaottelun ja aineiston pohjalta aineiston pohjalta sosiaalityössä ei riittävästi toteudu ammatin tukeutuminen teoreettiseen tietoon, kaikilla sosiaalityötä harjoittavilla ei ole omaa organisaatiota saatikka organisaation johdossa välttämättä sosiaalityön asiantuntijaa. Aineiston mukaan sosiaalityöllä ei ole tarpeeksi vahvoja tai pitkiä tieteellisiä juuria ja sitä tehdäänkin erään kirjoittajan mukaan liiaksi ”mutu-tuntumalla” nojaamatta riittävästi tutkittuun tietoon. Vaikka sosiaalityö toisaalta tuntuisi osittain täyttävän esimerkiksi uudempia Konttisen (1997, 51) professionaalisen työn tunnusmerkistöjä, vaikuttaa siltä aineiston perusteella ammattikuntana puuttuvan laaja ja organisationaalinen itsenäisyys sekä itsenäisyyttä alan ongelmanmäärittelyihin. Sosiaalityöntekijöiden tehtävät saatetaan aineiston mukaan määritellä liikaa muista professioista käsin. Eräs kirjoittaja mainitsee sosiaalityöntekijöiden saattavan olla lääkäreiden perässä kulkevia ja heidän toivomiaan tehtäviä hoitavia työntekijöitä. Sosiaalityöntekijät saattavat myös joutua tekemään toimistotöitä, jotka eivät heille kuuluisi. Aineistosta nousee esiin, että sosiaalityön asema paranisi, mikäli nähtäisiin tarvittavan nimenomaan sosiaalityöntekijän arviota tai päätöstä sosiaaliseseen liittyvässä asiassa, mikä viittaa toisaalta myös asiantuntijuuden tunnistamattomuuteen. Erityisesti terveyssosiaalityötä kyseenalaistetaan aineiston perusteella nykyisellä nimikkeellä ja koulutustasolla, mikä viittaisi siihen, ettei sosiaalityö ole kyennyt perustelemaan paikkaansa ylempänä korkeakoulututkintona. Sosiaalityön kyseenalaistus näyttäisi ulottuvan myös nimikkeiden käyttöön. Esimerkiksi sote-uudistuksen tiimellyksessä on alettu erään kirjoittajan mukaan puhua sote-työntekijöistä sosiaalityöntekijöiden sijasta, ja tällainen nimikkeiden muutos ei ilmeisesti kuitenkaan koske terveydenhuollon puolen nimikkeitä. Erään kirjoittajan mukaan terveyssosiaalityössä uhkana on, että sosiaalityöntekijöiden tehtäviä muutetaan siten, ettei se

enää pysty toimimaan ihanteellisesti, vaan ensisijaista on potilaiden läpivirtaus ja suoritetilastot, mikä viittaa sosiaalityön tehtävien kyseenalaistamiseen ja siten heikkoon professioon.

Myös sosiaalityön koulutus saa aineistossa kritiikkiä. Eräs kirjoittaja toteaa, että koulutuksen pitäisi olla kohdallista, jonka tulkitsen viittaavan siihen, että koulutuksen sisältöjen tulisi enemmän palvella käytännön työn tarpeita. Tämä havainto on tehty jo aiemmin sosiaalityön koulutuksen kehittämistarpeita selvitettäessä (ks. esim. Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2004, Vuorensyrjä, Borgman, Kemppainen, Mäntysaari & Pohjola 2006, Korkeakoulujen arviointineuvosto 2008) ja pohdin, onko sosiaalityön koulutuksessa edelleen merkittäviä puutteita asian suhteen. Jo luvussa 3.2 esille tulleen Vuorikosken (1999) tutkimuksen tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden koulutus on reagoinut hitaasti sosiaalityön kehittämistarpeisiin. Esimerkkinä tästä toimii, että sosiaalihoitajakoulutus säilyi 30 vuotta pääpiirteittäin muuttumattomana, vaikka yhteiskunta muuttui nopeasti ja sosiaalipolitiikka kehittyi paljon tuona aikana. (Mt.) Siten voisi olettaa, että vahvistaakseen yhteiskunnallista asemaansa, sosiaalityössä tulisi edelleen keskittyä koulutuksen kehittämiseen. Sosiaalityön koulutusta on toki pyritty aktiivisesti kehittämään myös viime vuosikymmeninä ja kehittämisessä ovat olleet mukana monet eri tahot, kuten Sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto ja Korkeakoulujen arviointineuvosto (Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2004; Vuorensyrjä; Borgman, Kemppainen, Mäntysaari & Pohjola 2006; Korkeakoulujen arviointineuvosto 2008). Vaikka kehittämistyötä on tehty, jäin aineiston pohjalta kuitenkin miettimään, miten paljon kehittämiseen ovat päässeet mukaan kentän ruohonjuuritason työntekijät – eli sosiaalityön käytännön työn asiantuntijat, jos tunnetta sosiaalityön koulutuksen ja käytännön työn kohtaamattomuudesta edelleen on. Hänninen (1990) on aikoinaan pohtinut sosiaalityöntekijöiden professionaalistumispyrkimyksiä. Hänen mukaansa sosiaalityöntekijöiden ammattikunta on keskittynyt professionaalistumiskehitykselle merkityksettömpiin asioihin. Vääriin asioihin keskittyvät profession vahvistamisyrietykset eivät tuota tarvittavaa kovuutta työmarkkinataisteluissa. Hänninen kutsuu tätä ilmiötä ”vääräksi professionaaliseksi tietoisuudeksi” ja hänen mukaansa se johtaa ammattikunnan aseman hämärtymiseen suhteessa muihin ammattiryhmiin ja valtion toimintaan. Ilmeisesti Hännisen mukaan sosiaalityössä tulisi keskittyä kehittämään juuri ammatin akateemista koulutus- ja tietopohjaa, mikäli se haluaisi edetä professiona, koska akateeminen koulutus- ja tietopohja ovat hänen mukaansa ainoat erilaisia vahvoja professioita yhdistävät tekijät. (Mt., 126.) Toisaalta Mykkäsen ja Koskisen (1998) mukaan pelkkä korkeakoulutus ei luo professiota tai tee siitä menestyvää (mt., 19), mikä on tämän tutkielman kysymyksenasettelujen kannalta mielenkiintoinen toteamus.

Marcus Ingmarsson Weckströmin (2012) tutkimuksesta tulee esiin sosiaalityön professionaalisen aseman kehitystä Suomessa kolmella eri vuosikymmenellä, ja erityisesti koulutuksen sekä tutkimuksen

suhde professionaaliseen asemaan. Tutkimuksessa on tarkasteltu Sosiaaliturva- ja Sosiaalityö-lehden kirjoituksia sosiaalityön perus- ja jatkokoulutuksesta sekä kelpoisuuksista. Kirjoitusten perusteella sosiaalityön koulutus on monipuolistunut kolmessakymmenessä vuodessa. Teoreettisen opetuksen yhdistäminen käytännön harjoitteluun nähtiin välttämättömäksi kaikkien vuosien kirjoituksissa. Jatkuvana huolena on nähty puute riittävän sosiaalityön koulutuksen saaneissa työntekijöissä. Työelämän tehtävämäärittelyistä on kirjoitettu jossain määrin joka vuosi ja visiot esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinnon suorittavien omista työmarkkinoista eivät kirjoitusten mukaan pidä sosiaalialan osalta paikkaansa. Myös sosiaalityön koulutuksen resursointi nousi kirjoituksissa vuosittain jonkun verran esille. Weckströmin johtopäätöksenä on, että sosiaalityön professionaalinen asema näyttää aineiston perusteella vahvistuneen etenkin yliopistoissa ja hän toteaaakin sosiaalityön professionaalisen aseman pitäneen puolensa ammattikorkeakoulujen anastamispyrkimyksiä vastaan, kun esimerkiksi sosiaalityön kelpoisuusehdot on turvattu lainsäädännöllä. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan ja yliopiston sosiaalityön koulutuspaikkojen määrässä on kuitenkin suuri ero ja Weckströmin mukaan sosiaalityön professionaalinen asema voikin olla uhattuna tulevaisuudessa, kun sosiaalityöntekijöiden virat ovat vähentyneet 2000-luvulla samanaikaisesti sosiaaliohjaajien työpaikkojen nelinkertaistuessa. Samaa kehitystä ei ole nähtävissä hänen mukaansa esimerkiksi terveydenhuollossa. Weckström on tehnyt huomion, että toisin kuin terveydenhuollossa, sosiaalityöntekijöiden virkoja on muutettu runsain määrin sosionomien viroiksi ja siten sosiaalityö näyttää ammattina marginalisoituvan ja tällaista ilmiötä ei ollut tutkimuksen tekemisen aikoihin havaittavissa esimerkiksi lääkärin ja sairaanhoitajien ammatin välillä. (Mt., 110-119.)

Sosiaalityö tuntuisi kirjoittajien mukaan elävän keskellä Abbottin (1988) teoriasta ja Weckströminkin (2012) tutkimustuloksista tuttua ammattien välistä kilpailua, jossa sen paikka on välillä hyvinkin epäselvä. Pohdin, vaikuttaako tähän epäselvyyteen jo mainittu sosiaalityön ja sen asiantuntijuuden tuntemattomuus; kun ei tiedetä, mitä sosiaalityö on, ei osata myöskään hahmottaa, kenelle erilaiset sosiaalialan tehtävät kuuluvat, ja jo ilman kilpailuakin tehtävät jakaantuvat milloin millekin ammattikunnalle. Aineiston perusteella on valloilla käsitys, että kuka hyvänsä voi tehdä sosiaalityötä. Pelkona on, että esimerkiksi terveysosiaalityöntekijöiden tehtäviä alkavat hoitamaan jonkun muun ammattikunnan edustajat kuin sivutoimenaan. Sosiaalityöntekijöiden korvaaminen ohjaajilla on aineiston mukaan realistinen riski ja myös jo todellisuuttakin. Eräs kirjoittaja arvelee, että sosiaalityöhön jää vain erikoistuneita tehtäviä ja saatavuusongelmien vuoksi sosiaalityöntekijöiden paikkoja muutetaan ohjaajien vakansseiksi. Tällaista on aineiston mukaan nykyisin havaittavissa esimerkiksi terveysosiaalityössä, jossa virkoja ollaan muuttamassa sosiaaliohjaajien viroiksi. Yksi kirjoittaja pohtii, että vahvojen professioiden tehtäviä voi olla vaikeampi siirtää muille ammatilaisille, mutta sosiaalityössä

siirto on helpompaa, mikä kielii siitä, ettei sosiaalityön tehtävien toteuttamiseen nähdä tarvittavan erityistä asiantuntijuutta. Myös sosiaalityön sisällä vaikuttaisi aineiston mukaan olevan kilpailua ja keskustelua siitä, mikä todella on sosiaalityötä. Kyseenalaistaminen näyttäisi kohdistuvan erityisesti terveyssosiaalityöhön, sillä sen piirissä ei tehdä viranomaispäätöksiä eivätkä työntekijät toimi viroissa. Käsityksenä on, että terveyssosiaalityöntekijät vain ohjaavat asiakkaita eteenpäin ja ehkä sitä myöten ajatellaan, että he pääsevät työssä helpommalla. Juuri viranomaispäätösten puuttumisen vuoksi terveyssosiaalityötä voidaan vähätellä ja asema voidaan alan sisälläkin kokea heikommaksi muuhun sosiaalityöhön nähden. Terveystieteiden tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kuitenkin tekevät sosiaalihoitoa ja sosiaalityötä ja eräs kirjoittaja toteaa, ettei sitä saisi sote-uudistuksen myötä poistaa, sillä terveys- ja sosiaalityössä toimitaan ihmisten ongelmatilanteiden keskiössä. Jari Stenvall (1998) on todennut, että tarkastellaanpa professioita sitten funktionaalista tai uusweberiläisestä näkökulmasta käsin, on niiden saavuttama asema ja merkitys erityisesti julkisen hallinnon kannalta ymmärrettävissä professioiden edustaman asiantuntemuksen kautta. Asiantuntemus on ollut niin sanottu legitiimoiva peruste, jonka myötä ammattiryhmä on menestynyt professiona ja asiantuntemuksen perusteella myös palkattu esimerkiksi hallintoon virkamieheksi. (Mt., 65.) Asemansa pitääkseen, tai sitä parantaakseen, sosiaalityön tulisi kenties pystyä paremmin määrittämään ja perustelemaan oma asiantuntijuuden alueensa ja, jo analyysin aiempiin tuloksiin viitaten, pitämään tätä asiantuntijuutta myös esillä. Aineistosta nousee esiin juuri sosiaalityön määrittelyn tarvetta, kun yksi kirjoittaja toteaa, että sosiaalityö täytyisi käsitteenä ottaa haltuun ja määritellä. Erään kirjoittajan mukaan sosiaalityötä tulisi myös esimerkiksi tieteenalana selkeyttää, mikä mielestäni liittyy juuri määrittelyn tarpeeseen.

Brint (1994) puolestaan painotti ammattien aseman tutkimista organisatorisesta näkökulmasta ja myös kirjoituksissa tuli esiin pohdintaa siitä, miten sosiaalityön tilanne organisaatioissa vaikuttaa yhteiskunnallisen aseman muodostumiseen. Asema näyttäisi muotoutuvan eri organisaatioissa eri tavalla riippuen esimerkiksi esimiehen asiantuntijuudesta ja siitä, toimiiko sosiaalityöntekijä omassa organisaatiossaan ainoana alansa ammattilaisena. Aineiston mukaan sosiaalityötä koetaan professiona voittavana vahvistaa helpommin, mikäli sen johdossa toimii sosiaalityöntekijä. Sosiaalityön johtoon ei välttämättä kuitenkaan tällä hetkellä edellytetä sosiaalityöntekijän pätevyyttä ja huolta on siitä, siirtyykö sosiaalityön johtaminen esimerkiksi ekonomeille tai diplomi-insinööreille. Aineistosta tulee esiin, että mikäli esimiehellä ei ole sosiaalityön asiantuntijuutta, voi syntyä heikkoa johtamista ja esimerkiksi työn reunaehdot suunnitellaan kaukana kenttätyöstä. Eräs kirjoittaja kuitenkin toteaa, että johtaminen voi silti olla puutteellista, vaikka sosiaalityön asiantuntijuutta siellä olisikin. Paikoissa, missä sosiaalityöntekijä työskentelee puolestaan yksin, sosiaalityön asema voi olla heikommalla tolalla kuin organisaatioissa, joissa on monta sosiaalityöntekijää. Sosiaalityön yhteiskunnallista

asemaa pystytään siten rakentamaan eri organisaatioissa eri volyymilla. Aineistosta käy ilmi esimerkiksi terveysosiaalityön osalta, että joillakin alueilla harvassa kunnassa on perusterveydenhuollossa enää sosiaalityöntekijää. Sosiaalityö on siten häivytetty joistakin perusterveydenhuollon organisaatioista. Eräs kirjoittaja jopa toteaa, että sosiaalityö saattaa pahimmillaan poistua terveydenhuollosta. Toisaalta aineistosta tulee esille myös se, että sosiaalityötä oltaisiin laajentamassa osaksi terveydenhuollon päivystyksiä, mikä sinällään voi puolestaan olla eräänlainen mahdollisuus sosiaalityölle vahvistaa asemaansa organisationaalisten muutosten kautta.

Sosiaalityön asemasta organisaatioissa (sairaaloissa) on tehty aikoinaan myös tutkimuksia. Pauli Niemelä (1985) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden asemaa sairaalan työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät pitävät omaa työtään sairaalassa tärkeämpänä kuin sairaanhoitajat ja lääkärit. Vähiten arvostusta sosiaalityötä kohtaan tuovat tutkimuksen myötä esiin lääkärit, mutta kvantitatiivisella tutkimusotteella tehty tutkimus osoittaa, että kaikki ammattiryhmät pitävät sosiaalityötä kuitenkin sairaalassa tärkeänä ammattina. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden näkemykset sosiaalityöstä olivat yhdenmukaisimmat, kun taas lääkärien näkemyksissä oli eniten eroja. Eri ammattiryhmät olivat yksimielisimpiä sosiaalityön työtehtäviin sisältyvistä asioista. Tärkeimpinä sosiaalityön tehtävinä nähdään potilaan sosiaalista tilannetta koskevan tiedon hankinta ja välittäminen muille hoitoon osallistuville sekä sosiaaliturvaetuuksista ja sosiaalipalveluista huolehtimisen. Lääkärit vaikuttavat tutkimuksen mukaan näkevän sosiaalityön tehtävien olevan lääkärin työn tukemiseen tähtääviä. (Mt., 153-154.) Tutkimuksessa asemaa ilmensivät siten työn tärkeäksi kokeminen, työn arvostus sekä näkemys ammatin työstä ja työtehtävistä.

Jaana Tulppo (1991) on puolestaan tarkastellut tutkimuksessaan sosiaalityön asemaa sairaalassa pelkästään sosiaalityöntekijöiden itsensä kokemana. Kävi ilmi, ettei sosiaalityöntekijöiden asemaa oltu määritelty virallisesti kovin selkeästi sairaalan organisaatiossa. Johtosäännössä oli määritelty kuitenkin sosiaalityöntekijöiden kelpoisuusehdot, kuka nimityksen virkaan tekee ja talousarviossa oli esitettyä virkamäärät. Sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän työnsä nähtiin sairaalassa tärkeänä, mutta epävarmuutta oli siitä, nähtiinkö työ kuitenkin välttämättömänä. Vaikka sosiaalityöntekijät kokivat asemansa suhteellisen hyvänä, ei asema kuitenkaan ollut heidän mielestään tasavertainen muiden ammattiryhmien kanssa. Sosiaalityöntekijöiden mielestä lääke- ja hoitotieteen ammattilaisten asema oli vankempi ja selkeämpi. Sosiaalityöntekijät kokivat, että he muodostavat oman pienen muukalaisten ryhmänsä vieraassa organisaatiossa. Hierarkkisessa organisaatiossa sosiaalityöntekijät asetetaan samalle tasolle hoitajien kanssa. Sosiaalityöntekijät arvioivat oman asemansa melko mitättömäksi suurissa kysymyksissä, mutta pienissä asioissa he kokivat isompaa päätäntävaltaa. Tulevaisuudessa sosiaalityöntekijät näkivät paljon kehitettävää sairaalan sosiaalityön osalta. Kehittämistä olisi muun

muassa osastojen työnjaon selkiyttämisessä, palkka-asioissa, lisävirkojen saamisessa sekä hallinnollisen aseman selkiyttämisessä. Sosiaalityöntekijät kokivat, että sosiaalityötä tullaan tarvitsemaan sairaaloissa jatkuvasti enemmän, vaikka tutkimuksen teon aikoihin oltiin juuri keskustelemassa esimerkiksi sairaalan sosiaalityön siirtämisestä kunnan sosiaalitoimeen. Sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin, että hoitotieteen kehittyminen kokonaisvaltaisemman otteen suuntaan ja sitä kautta terveystaloudelliset muutokset avaisivat sairaalat ottamaan vastuuta muistakin kuin lääketieteellisistä seikoista ja mahdollistaisivat sairaalan sosiaalityön kehittämistä kohti monimutkaisempiin ongelmiin keskittymistä. (Mt., 70-75.)

Niemelän (1985) ja Tulpon (1991) tutkimuksissa on tullut esille samoja asioita kuin aineistossakin, vaikka tutkimukset on tehty useita vuosia sitten. Tämä herättääkin ajatuksia siitä, miten paljon sosiaalityö on näiden tutkimusten valmistuttua pystynyt kehittymään ja vahvistamaan sekä perustelemaan toimintaansa erilaisissa organisaatioissa ja erityisesti terveydenhuollossa. Aineiston pohjalta saa käsityksen, ettei aseman vankistaminen erityisesti terveydenhuollossa ole onnistunut, koska tutkimusten esiin tuomia ongelmia näkyy siellä vielä tänä päivänäkin. Pohdin liittyykö tämä edelleen myös asiantuntijuuden vahvuuteen ja sen tunnettuuteen.

Ammattiliitoilla on ainakin aikoinaan ollut oma merkityksensä perinteisten professioiden kehityksessä vahvaksi (esim. Kontinen 1991, 267-272). Aineiston perusteella näyttäisi siltä, ettei sosiaalityöllä ole tällä hetkellä ammattiliittoa, joka pystyisi riittävällä tavalla ajamaan sen asemaa. Liiton tuki koetaan olemattomaksi ja sen koetaan lisäksi vastuuttavan sekä syyllistävän kentän työntekijöitä meneillään olevasta sosiaalityön alasajosta. Eräs kirjoittaja toteaa ongelmana olevan se, että liitto pyrkii edistämään koko sosiaalialan asemaa pelkän sosiaalityön sijasta. Sosiaalityöntekijät ovat aineiston mukaan myös jakaantuneet moneen eri liittoon. Aineistosta tulee esiin kokemus, että sosiaalityöntekijät ovat jääneet yksin puolustamaan sosiaalityön asemaa ja jopa sen säilymistä. Organisaatiotasolla tämä näkyy siten, että esimerkiksi kouluissa ja terveydenhuollossa sosiaalityöntekijät saattavat olla yksin puolustamassa asemaa, vaikka tarvittaisiin joukkovoimaa. Kentällä ollaan kuitenkin erään kirjoittajan mukaan alisteisessa asemassa ylempiin tahoihin nähden ja keskustelunkäyminen sieltä on vaikeaa. Heikosta ammattiliitosta kertoo myös yksi toteamus ”vaatii ihmisiä, jotka taistelevat aseman puolesta”, mikä viittaa siihen, ettei liitto ole kyennyt riittävästi asemaa puolustamaan saati parantamaan. Kaiken kaikkiaan ammattiliittoa koskevaan kirjoitteluun sisältyy sosiaalityön kannalta huolestuttava piirre, joka on jo aiemmin analyysissä tullut esiin – sosiaalityön alasajo.

Vaikka sosiaalityö näyttäytyy aineiston pohjalta professiona varsin heikolta, on tapahtunut myös muutoksia, jotka ovat toisaalta viime aikoina sitä vahvistaneet. Aineistossa on mainittu ammattihenkilölain asettaminen, sosiaalityötä ohjaavat muut lait sekä sijaiskäytäntöjen tiukentuminen asemaa vahvistaviksi tekijöiksi. Toisaalta on mainittu myös se, että ylhäältä tulevat ohjeistukset ja säädökset heikentävät ammattitoiminnan oikeutusta rajoittaen sosiaalityöntekijöitä toimimaan haluamallaan tavalla, mikä viittaa ammatin itsenäisyyteen ja sitä myöten profession vahvuuteen. Eräs kirjoittaja on todennut, että vaikka ammattihenkilölaki on juuri saatu, on alettu kuitenkin puhua pätevyysvaatimusten alentamisesta. Aineistosta tulee kuitenkin myös esiin se, että liian tiukat pätevyysvaatimukset voivat myös toisaalta kääntyä itseään vastaan, jos niiden myötä aletaan siirtää tehtäviä pois sosiaalityöntekijöiltä, mikä on sinänsä mielenkiintoinen ilmiö. Yleisesti ottaen voisi sanoa, että jos sosiaalityö olisi vahva professio, olisi siihen ammattikuntana vaikeampi puuttua ulkopuolelta. Kaiken kaikkiaan sosiaalityön asema näyttäytyy professionaalista näkökulmasta katsottuna silti heikolta. Huolestuttavin piirre aineistossa sosiaalityön kannalta on se, että jopa sen koko olemassaolo tunnutaan osaltaan kyseenalaistettavan.

Terveydenhuollon asema suhteessa sosiaalihooltoon ja sosiaalityöhön

Luvussa 3.1 toin esille sosiaalihoollon ja terveydenhuollon keskinäisten asemien epäsuhtaa. Tämä epäsuhta tulee esille myös aineistosta. Terveydenhuolto nähdään valtavana koneena, jonka rinnalla sosiaalityöllä ei ole suurta sijaa. Eräs kirjoittaa, että sosiaalityötä tehdään terveydenhuollossa isännän ehdoilla, jossa ”tehdään, ollaan ja lähdetään pois, jos niin halutaan”. Terveysosiaalityö on aineiston mukaan pieni vähemmistö, jonka täytyy vain alistua terveydenhuollon määräysvaltaan. Terveydenhuolto voi kaventaa terveysosiaalityön mahdollisuudet olemattomiin. Aineiston perusteella voisi sanoa, että terveysosiaalityö on taloudellisesta näkökulmasta heikoilla organisaatioissa, sillä siihen resursoidaan vähäisesti. Lisäksi säästöpainneiden myötä terveysosiaalityön sisältö on muuttunut yhä ohuemmaksi. Yksi kirjoittaja on kuvannut sitä, ettei työn sisällön ohentumisen vuoksi, pystytä saavuttamaan työn tavoitteita eli eriarvoisuuden poistamista, vähentämistä tai estämistä. Eräs kirjoittaja pohtii, että sosiaalityön asemaan vaikuttaa myös se, että tavallista kansalaista kiinnostaa enemmän terveydenhuollon toimivuus, koska valtaosa väestöstä käyttää enemmän terveydenhuollon palveluja. Selkeänä esimerkkinä sosiaalihoollon ja sosiaalityön heikommasta asemasta toimii meneillään oleva sote-uudistus. Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että sosiaalihoolto tulee uudistuksessa terveydenhuollon vanavedessä, jotenkin itsensä siihen mukauttaen. Aineistossa tulee selkeästi esiin kirjoittajien havainnot, että sosiaalityö ei näy sote-keskusteluissa ja se on niissä pimennossa. Pääpaino uudistuksessa on kirjoittajien mukaan terveydenhuollossa ja sen haasteissa. Eräs kirjoittaja pohtii, muistavatko

päättäjät uudistuksen koskevan myös sosiaalihuoltoa. Toisella kirjoittajalla on puolestaan näkemys, että sosiaalihuolto koetaan uudistuksessa riippakiveksi ja lisävaivaksi. Aineistosta nousee esille myös näkemys, ettei valinnanvapautta ole mietitty sosiaalihuollon kannalta ja sen järjestämisen osalta. Eräs kirjoittaja huomauttaa näyttävän siltä, ettei erityisesti terveysosiaalityölle ole sote-rakenteissa paikkaa, eikä siten myöskään asemaa. Pohdin, miten merkittävästi sosiaalihuollon jättäminen ulkopuolisen oloiseksi omassa muutoksessaan, saattaa näkyä muutoksen lopputuloksissa. Sosiaalihuollon tilanne muutoksessa kielii myös tietynlaisesta suhtautumisesta ja arvostuksesta sosiaalihuoltoa ja sitä kautta myös sosiaalityötä kohtaan. Toisaalta tilanne myös tuo esiin valtaa, joka terveydenhuoltoon liittyy suhteessa sosiaalihuoltoon. Hannu Piironen (2005) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden tulkintoja työstään 1990-luvun alkuun sijoittuen. Sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esille sosiaalityön epävarmaa paikkaa tuon ajan yhteiskunnassa. Epävarmuutta aiheutti muun muassa tulostavasti olosuhteiden muuttuminen, jonka pelättiin poistavan terveysosiaalityöntekijät terveydenhuollon organisaatiosta sosiaalitoimeen. Tällaisen siirtymän myötä koettiin, ettei sosiaalityöntekijöillä sen jälkeen olisi minkäänlaista valtaa työnkuvaan terveydenhuollossa. (Mt., 62.) Piironen tutkimuksen tuloksista tulee ilmi samansuuntaista kehitystä, mitä aineistostakin, liittyen siihen, että terveysosiaalityö, ja heidän jo muutoinkin heikko jalansijansa, hävitetään terveydenhuollosta. Tämä kehitys viittaisi myös siihen, että sosiaalityö on heikoilla ammattien välisessä kilpailussa terveydenhuollossa.

Luvussa 3.1 sivuttiin sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön onnistumista historian valossa ja edelleen sote-uudistuksen tiimellyksessä yhteistyö, tai pikemminkin yhdessä tekeminen, näyttäytyy hankalana. Aineistossa tulee esiin se, että tätä yhteisvastuullisuutta vaikeuttavat sektoreiden toisistaan eroavat ihmiskuvat ja toimintakulttuuri. Vaikka usein sektoreista puhutaan yhdessä, tuntuvat ne yhä tänä päivänäkin olevan kaukana toisistaan. Eräs kirjoittaja toteaa, että terveydenhuollon työntekijät saattavat pitää sosiaalityötä turhana terveydenhuollossa, ja ainakin sitä pidetään vähemmän arvokkaana ja merkittävänä asiana siellä. Tämä on sinänsä kummallista, sillä WHO on määritellyt terveyden ”täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi” (Huttunen 2015). Aineiston perusteella voisi sanoa, että tällä hetkellä terveydenhuolto on keskittynyt enemmän fyysiseen hyvinvointiin kuin esimerkiksi sosiaaliseen. Toisaalta sosiaalisen hyvinvoinnin määrittely terveys-käsitteen alle on kyseenalaista sosiaalityön näkökulmasta katsoen. Määrittely antaa tavallaan ymmärtää, että sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu terveydenhuollon alaisuuteen. (Esim. Saari 2011).

Sosiaalityön arvostus ja suhtautuminen sosiaalityöhön

Sosiaalityön arvostus ja suhtautuminen sosiaalityöhön kertovat omaa tarinaansa sosiaalityön tilasta yhteiskunnassa. Suhtautuminen ja arvostus vaikuttaisivat olevan vahvasti kytköksissä toisiinsa, onhan arvostus jonkinlainen suhtautumisen tila. Tämän vuoksi tarkastelenkin näitä tekijöitä yhdessä. Suhtautuminen sosiaalityöhön ja sosiaalityön arvostus ovat mielestäni niitä tekijöitä, jotka pitävät sisällään sekä syitä että seurauksia sosiaalityön aseman kehittymisestä. Mikäli sosiaalityöhön suhtauttaisiin pääsääntöisesti myönteisesti, kertoisi se myös jonkinlaisesta arvostuksesta sekä toisaalta siitä, että sosiaalityö koetaan tärkeäksi ja tarpeelliseksi toiminnaksi. Ammatin arvostusta sivuttiin teoreettisessa viitekehyksessä siten, että arvostus linkittyi arvoihin (Suhonen 1988, 17-32). Hiilamon (2011) mukaan on tärkeitä määritellä arvot eli se, millaisia tavoitteita kansalaiset haluavat oman valtionsa edistävän eli kenestä julkisen vallan tulee pitää huolta ja miten sekä mikä on yksilön vastuu ja mikä kuuluu yhteisölle. Hän on todennut, että demokraattisessa yhteiskunnassa tarpeet ja arvot synnyttävät valtion instituutiot eli järjestelmät, jotka vastaavat kansalaisten tarpeisiin heidän arvojensa mukaisesti. (Mt., 7.) Yhteiskunnallisilla arvoilla ja arvostuksilla on siten oma merkityksensä erilaisten julkisten ammattien olemassaololle.

Aineistosta nousi esiin sosiaalityön arvostukseen liittyvää sisältöä. Eräs kirjoittaja pohtii, että arvostus riippuu yhteiskunnallisista arvoista ja siitä, keneltä asiaa kysytään. On siten yksilöstä kiinni, arvostaako hän sosiaalityötä. Kansan keskuudessa arvostus on kirjoittajan mukaan heikkoa, mutta toisaalta arvostus lopulta riippuu henkilön arvomaailmasta ja kokemuksista sosiaalityöstä. Myös kokemus sosiaalityön merkityksellisyydestä vaikuttaa sosiaalityön arvostukseen. Toisaalta arvostuksen yleinen ilmeneminen ja toteutuminen käytännössä eivät aina aineiston mukaan kohtaa, mikä viittaa jälleen Suhosen (1988) symboliteko-käsitteeseen. Läheisiin asiantuntija-ammatteihin verrattuna sosiaalityön arvostus on heikompaa ja se näkyy esimerkiksi palkkavertailussa. Heikko arvostus saattaa vaikuttaa myös pätevyysvaatimusten alentamiseen. Eräs kirjoittaja pohtii, että arvostus saattaa muodostua työtehtävien perusteella. Aineistossa on myös pohdintaa, että terveystyöntekijöitä voidaan arvostaa kansan keskuudessa siksi, että siihen ei sisälly viranomaispäätösten aiheuttamia ristiriitoja. Toisaalta esimerkiksi lastensuojelutyö viranomaispäätöksineen ja muiden ammattilaisten heiltä tarvitsema konsultointi voivat lisätä arvostusta. Eräs kirjoittaja on todennut, että vaikka sosiaalityötä arvostetaan, ei sen jatkuvuus ole silti taattua, mikä kertoo omalta osaltaan lopulta heikosta arvostuksesta.

Myös muiden ammattilaisten arvostus sosiaalityötä kohtaan rakentaa osaltaan sosiaalityön asemaa. Kokemus terveysosiaalityötä kohtaan koetusta arvostuksesta vaihtelee ja erityisesti erikoissairaanhoidossa terveysosiaalityön arvostus vaihtelee aineiston perusteella erikoisaloittain ja alueittain. Terveysosiaalityöntekijöiden alallinen erillisyys muusta terveydenhuollon henkilöstöstä saattaa aiheuttaa arvostuksen puutetta. Terveydenhuollossa lääkäri tekee päätökset moniammatillisesta työstä huolimatta, mikä saattaa vaikuttaa esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden arvostukseen suhteessa lääkäreihin.

Lisäksi itsearvostus vaikuttaa aineiston mukaan asemaan. Mikäli sosiaalityöntekijöiden oma näkemys asiantuntijuudestaan on heikkoa tai koetaan alempiarvoiseksi muihin asiantuntijoihin nähden, ei sosiaalityön asemakaan voi kehittyä hyväksi esimerkiksi organisaatiotasolla. Eräs kirjoittaja toteaa, että omaa ammattiaan ja asiantuntijuuttaan tulee arvostaa eikä suostua olemaan roskakori, joka tekee kaikki ne työt, joita muut eivät tee. Aineiston perusteella terveysosiaalityö nähdään oman ammattikunnankin sisällä aliarvostetuksi ja väheksytyksi, mikä ei voi olla vaikuttamatta sen asemaan ja toisaalta koko sosiaalityön asemaan. Pohdin, että kansalaisten ja asiakkaiden sosiaalityötä kohtaan kokeman arvostuksen tutkiminen saattaisi olla väylä saada esiin muun muassa sosiaalityön tarpeellisuutta. Arvostuksen tutkiminen on kuitenkin mielestäni ajankohtaista vasta silloin, kun työn tekemisen lähtökohdat ovat kunnossa. Työtä, jossa sen tekemisen puitteet ovat heikot, ei myöskään pystytä toteuttamaan kunnolla ja sen arvostus voi sen vuoksi laskea.

Sosiaalityön arvostus on tullut esille jo Niemelän (1985) tutkimuksessa. Myös Piironen (2005) tutkimuksessa sivutaan sosiaalityön arvostusta, kun siinä sosiaalityöntekijä toivat esiin, ettei koulujen sosiaalityötä arvosteta ja palkkaus oli huono, mikä näkyi siitä, ettei kuraattoriksi hakeutunut päteviä sosiaalityöntekijöitä. (Mt., 64-65.) Piironen tutkimuksesta tulee ilmi arvostuksen ja palkkauksen yhteys pätevien työntekijöiden löytymiseen, mikä on ajankohtainen aihe vielä tänä päivänäkin sosiaalityön kentällä. Anu Muurin (2008) moniaineistolisessa tutkimuksessa puolestaan selvitettiin kansalaisten sekä erityisesti sosiaalipalveluiden asiakkaiden, mielipiteitä sosiaalipalvelujärjestelmästä. Tutkimuksessa on otettu tarkasteluun myös sosiaalityö. Tutkimuksen mukaan kansalaisten mielikuvat sosiaalityöntekijöiden avusta ovat yllättävän positiivisia suhteessa julkisuudessa esiintyneisiin kirjoituksiin. Valtaosa tutkimukseen osallistuneista (naisista 74% ja miehistä 76%) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä, että sosiaalityöntekijän apuun saattoi luottaa. Työttömien mielipiteet kuitenkin olivat keskimääräistä negatiivisempia. Sosiaalityöntekijöiden ammattitaito ja asiantuntemus saivat osakseen arvostusta sekä kansalaisten että asiakkaiden suunnalta. (Mt., 55-56.)

Muurin (2008) tutkimus tuo siten myönteisempää näkökulmaa käsitykseen sosiaalityön arvostuksesta. Sosiaalityön arvostus näyttäytyykin monenlaisena tutkimusten ja aineiston kautta. Pohdin, miten arvostuksen moninaisuus, mutta kuitenkin ehkä korostetusti sen puute, on aikojen saatossa vaikuttanut sosiaalityön kehittymiseen instituutiona.

Aineistosta nousee esille myös pohdintaa siihen, miksi sosiaalityöhön saatetaan suhtautua negatiivisesti. Esimerkiksi muodollisesti epäpätevät sijaiset ja työntekijöiden suuri vaihtuvuus voivat vaikuttaa suhtautumiseen sosiaalityöhön. Myös poliittisten päättäjien, yhteistyökumppanien, asiakkaiden ja muiden sosiaalityön ulkopuolisten kansalaisten puheesta voi päätellä suhtautumista sosiaalityöhön. Lisäksi suhtautuminen sosiaalityön asiakkaisiin vaikuttaa suhtautumiseen. Mikäli suhtautuminen asiakaskuntaan on negatiivista, myös sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijöihin suhtaudutaan helposti negatiivisesti, mikä saattaa erään kirjoittajan mukaan vaikuttaa myös yhteiskunnalliseen asemaan.

Toisaalta myös asiakkaiden suhtautuminen sosiaalityöhön vaikuttaa aineiston mukaan asemaan. Asiakkaat eivät välttämättä ole tulleet asiakkuuteen vapaaehtoisesti, joten he eivät edes halua tuoda esille asiakkuuttaan. Mahdolliset negatiiviset kokemukset asiakkuudesta ja sosiaalityöntekijöiden puuttuminen omaan elämään vaikuttavat suhtautumiseen kielteisesti. Puolestaan tyytyväisillä asiakkailla ei välttämättä ole kykyä ajaa sosiaalityön asiaa.

Myös sosiaalityöntekijöiden oma suhtautuminen rakentaa osaltaan asemaa. Kyynisesti suhtautuvat latistavat niiden mielialan, jotka uskovat muutokseen. Tämä toteamus tuo toisaalta esiin sitä, että sosiaalityö kaipaavat muutosta. Erään kirjoittajan mukaan osa sosiaalityöntekijöistä on sitä mieltä, ettei mikään koskaan muutu, ja syyllisiä sosiaalityön tilaan haetaan ammatin ulkopuolelta, kuten esimerkiksi yhteiskunnasta, politiikasta, muilta aloilta ja taloustilasteesta jättäen huomioimatta alan omat sisäiset ongelmat. Siten kirjoittaja peräänkuuluttaa itsekriittisyyden tarvetta alalla.

Sosiaalityön arvostus- ja suhtautumis -teemaan liittyen pohdin olevan paradoksaalista, että ammattiin, jonka tavoitteena on hyvinvoinnin lisääminen, suhtaudutaan yleisesti myös hyvin negatiivisesti. Toki, sosiaalityössä on aineiston perusteellakin piirteitä, joiden myötä negatiivista suhtautumista ja heikkoa arvostamista voi ymmärtää. Mietin, olisiko sosiaalityö arvostetumpi, ja suhtauduttaisiinko siihen positiivisemmin, mikäli se olisi itsenäisempi ammatti ja saisi siten itse määritellä enemmän työn sisältöjä. Myös sosiaalityön tunnettuus saattaisi lisätä ammatin arvostusta ja positiivisempaa suhtautumista.

Yksittäisen työntekijän aktiivisuus tai passiivisuus, joukkovoima ja alan sisällä käytävä keskustelu

Sosiaalityön asemaan vaikuttavat myös sosiaalityöntekijöiden oma toiminta ammattinsa hyväksi. Yksittäisten työntekijöiden aktiivisuudesta syntyy alan joukkovoima, eikä aseman muodostumista voi yhden kirjoittajan mukaan siten jättää pelkästään ylempien tahojen tai ammattiliiton vastuulle. Toisen kirjoittajan mukaan jokainen työntekijä rakentaa asemaa omalla aktiivisuudellaan ja toimintatavoillaan. Jo aiemmin esillä ollut työntekijän persoonallisuus nousee esiin tässäkin teemassa, koska se vaikuttaa yksilön aktiivisuuteen. Aineiston perusteella sosiaalityön tulee luoda paikkaansa ja ajaa itseään sisään erityisesti terveydenhuollossa, mikä viittaa siihen, ettei sosiaalityö ole pystynyt riittävästi uudistumaan siellä. Edellinen teemakin liittyy työntekijöiden aktiivisuuteen tai passiivisuuteen, sillä yksittäisen työntekijän suhtautumisella sekä oman työn arvostuksella saattaa olla oma vaikutuksensa siihen, miten aktiivisesti toimitaan oman ammatin hyväksi. Jos omaa työtään ei arvosta, ei sitä myöskään välttämättä halua tuoda esiin erityisemmin. Toisaalta jo mainittu hiljaisuuden kulttuuri kertoo mielestäni alalla vallitsevasta ihmisten passiivisuudesta.

Aineiston mukaan myös alan sisällä käytävällä keskustelulla on vaikutuksensa ammatin asemaan. Keskustelua kaivattaisiin muun muassa itsemäärittelyn osalta. Erään kirjoittajan mukaan sosiaalityön vahvistaminen riippuu siitä, minkälaisia kysymyksiä esitetään kollektiivisesti, millaisiin kysymyksiin etsitään vastauksia ja millä keinoin. Joukkovoima liittyy myös tutkielman teoreettiseen viitekehykseen professioiden tarkastelun osalta, sillä juuri vahvimmat professiot saavuttivat ensimmäisinä hyvän aseman ammattiliittojen avulla (esim. Konttinen 1991, 267-272). Eräs kirjoittaja on todennut, että sosiaalityön asema vaatisi ihmisiä, jotka taistelevat asemaa eteenpäin. Tämä toteamus viittaa mielestäni edelleen siihen, ettei ammattiliitto ole kyennyt tyydyttävästi asemaa parantamaan.

Työolot

Työolot näyttäisivät aineiston mukaan myös olevan sosiaalityössä sekä yhteiskunnallista asemaa rakentava tekijä että kenties myös sen seuraus. Aineistosta nousee esiin kohtuuton työn määrä, riittämättömät resurssit tehdä työtä kunnolla, johtamisen/esimiestyön ja johdolta saadun tuen puute, alueelliset eriarvoisuudet, palveluiden puutteet, heikko palkkaus työn vaativuuteen nähden, samojen menetelmien keksiminen uudelleen, kuulluksi tulemattomuus, näennäiset vaikutusmahdollisuudet meneillään oleviin muutoksiin ja oman työn sisältöön. Nämä tekijät eivät luokaan mairittelevaa kuvaa

alasta. Eräs kirjoittaja toteaa, ettei koulutuspaikkojen lisäämisestä ole hyötyä, mikäli työn kuormittavuutta aiheuttaviin tekijöihin ei puututa. Toinen kirjoittaja miettii, että ehkä tärkeintä olisi puuttua kohtuuttomiin asiakasmääriin ja palkkaukseen.

Sosiaalityöntekijöiden työolot näyttäisivät kirjallisen tiedonkin perusteella olleen heikot jo vuosia. Kemppaisen (1998) tutkimuksen mukaan sosiaalityötä pidetään sekä ammatin sisällä, että sen ulkopuolella kiireisenä ja stressaavana työnä. Kiireen keskellä sosiaalityöntekijöitä huolestuttaa omassa työssään muun muassa asiakkaan asema. Asiakasmäärien kasvu ilman työntekijöiden lisäystä on johdannut sosiaalityön lähtökohtana olevien tavoitteiden ja menetelmien karsintaan. Työntekijät uupuvat ja turtuvat tilanteessa, jossa asiakkaiden määrän kasvu on heikentänyt sosiaalityön laatua. Ammatillinen osaaminen jää hyödyntämättä eikä sosiaalityön menetelmien käyttämiseen, saati kehittämiseen jää aikaa. Sosiaalityön aseman pelätään heikkenevän, kun vakinainen henkilöstö korvataan määräaikaisilla työntekijöillä, avoimia virkoja jätetään täyttämättä eikä sijaisia palkata. (Mt., 132- 137.) Tutkimuksen tulokset antavat samanlaista sosiaalityön ohentumisen kuvaa, mitä tuli esille jo aineiston sisällön tarkastelussa sosiaali- ja terveydenhuollon osalta.

Ammatin tilaa on selvitetty myös valtion taholta erilaisten selvitysten ja arviointien avulla eri vuosikymmeninä. Eräs tällainen on vuonna 1998 tehty selvitys Sosiaalityöntekijät Suomessa 1998 – tehtävät, koulutus, määrä ja riittävyys (Marjamäki, Mäntysaari & Ristimäki 1998). Selvityksen mukaan kelpoisten sosiaalityöntekijöiden suhteellinen osuus ei ollut noussut korkeammaksi, vaikka vuodesta 1982 lähtien sosiaalityöntekijän kelpoisuudeksi on edellytetty ylempää korkeakoulututkintoa. Täydennyskoulutettujen osuus oli pieni ottaen huomioon silloisen sosiaalityön peruskoulutuksen huomattavat puutteet ja työntekijöiden ikärakenteen. Suurin tyytymättömyyden aihe oman työn osalta oli palkkataso, joka koettiin sosiaalityöntekijöiden taholta äärimmäisen epäoikeudenmukaiseksi suhteessa työn vaativuuteen, raskauteen, pitkään akateemiseen koulutukseen sekä myös työn ajoittaiseen vaarallisuuteen liittyen. Sosiaalityöntekijöiden määrät vaihtelivat kunnittain huomattavastikin huolimatta siitä, että tuolloin oli olemassa sosiaalityöntekijöiden valtakunnallinen suositus, jonka mukaan sosiaalityöntekijöitä on oltava yksi 2000:ta asukasta kohden. Selvityksessä todettiin, että sosiaalityöntekijöiden määrä on pysynyt samana, vaikka asiakasmäärät ovat lisääntyneet. Tähän työn määrän lisääntymiseen on reagoitu siirtämällä toimeentulotukeen liittyviä tehtäviä silloisten toimeentulotukikanslistien hoidettavaksi. (Mt., 43-44.) Selvityksessä kartoitettiin myös sosiaalijohdon silloisia ajankohtaisia näkemyksiä tärkeistä ja huomionarvoisista asioista sosiaalityöhön liittyen. Sosiaalijohto nosti esille aiheita sosiaalityön tehtävien lisääntymisestä, ongelmien monimutkaistumisesta, sosiaali-

työntekijöiden määrää säätelevän lain tarpeesta, toimeentulotuen siirtämisestä pois sosiaalityöstä, sosiaalityön resurssien uudelleen suuntaamisesta lastensuojeluun ja ehkäisevään työhön sekä sosiaalityön arvostuksen puutteesta niin päättäjien, kunnan keskushallinnon ja yleisen mielipiteen osalta. Arvostuksen puute ilmenee vaikeutena saada riittäviä resursseja sosiaalityöhön sekä palkkauksen heikkoutena. Sosiaalijohto esitti myös lakia, joka säätelisi johtajien koulutusta sosiaalialalla. Lain säätämisen tarvetta perusteltiin sillä, etteivät päättäjät ja kuntien keskushallinto näe sosiaalityön todellista tarvetta, eivät arvosta sosiaalityötä tai eivät kenties ole riittävän tietoisia sosiaalityön tehtävistä ja mahdollisuuksista. (Mt., 35-36.)

Myös vuonna 2003 on selvitetty sosiaalityön tilannetta erityisesti sosiaalityön ammattikäytäntöjen sekä sosiaalityön asiantuntijuuden kehittymisen näkymistä ja rakenteista (Karvinen-Niinikoski, Salonen, Meltti, Yliruka, Tapola-Haapala, Björkenheim & Tammelin 2005, 3). Työtä eniten kuormittavia asioita olivat jatkuva kiire, asiakkaiden suuri määrä sekä resurssien puute. Näistä huolimatta työ tuotti vastaajille tyydytystä ja erityisesti lähiesimiehet vaikuttivat tyytyväisiltä työhönsä. (Mt., 19.) Vastaajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä lähiesimiehiinsä toisin kuin organisaatioiden ylempää johtoa kohtaan. Vastausten mukaan sosiaalityöntekijöiden määrä on jonkin verran kasvanut, mutta vain isommissa kunnissa. Heikoimmin vastaajat kokevat pystyvänsä vastaamaan päihde- ja mielen-terveysongelmista kärsivien tarpeisiin. Huolta oli myös vanhuksista ja pitkäaikaistyöttömistä. Pienissä työyhteisöissä työn kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet olivat satunnaisia. Työnohjausta käytetään, mutta siitä saatava hyöty on erityisesti sosiaalitoimistoissa kyseenalainen. Koulutusten sisällöt koetaan eriytymättämiiksi, mutta toisaalta tutkimukseen suhtaudutaan pääosin myönteisesti. Ammatillinen peruskoulutus on yksi asia, joka tukee eniten ammatillista kehitystä työkokemuksen ja elämäntietämyksen ohella. (Mt., 51-59.) Selvityksestä käy myös ilmi, että sosiaalityön menetelmät ovat eriytymättömiä (mt., 77). Ammatin heikkouksiksi nähdään alhainen arvostus, keho palkkaus sekä niukat resurssit ja mahdollisuuksiksi palkkauksen korjaaminen, menetelmien kehittäminen, sillä muutoin uhkana nähdään työvoimapulan kroonistuminen ja osaamisen katoaminen. Sosiaalityön kehittämishaasteet paikantuvat maaseutumaisiin kuntiin, sosiaalitoimistoihin ja alalle juuri tullessiin työntekijöihin. (Mt., 85, esim. Piironen 2005.)

Vaikuttaisi siltä, ettei työoloihin ole aineistonkaan perusteella juurikaan tullut merkittäviä muutoksia, vaikka tilanteesta ollaan oltu valtakunnallisestikin tietoisia jo vuosia. Taustatiedon sekä aineiston tuottaman annin kautta herää kysymys, miksei sosiaalityöntekijöiden työoloihin ole aktiivisemmin puututtu. Luvussa 3.2 totesin, että vastuussa suurimman osan sosiaalityöntekijöiden työoloista ovat olleet kunnat eli vastauksia kysymyksiin heikoista työoloista tulisi etsiä juuri kunnista. Lehtisen

(2000) mukaan sosiaalityöntekijä on kunnallinen virkamies ja hyvin riippuvainen työnantajastaan, johon kuuluvat luottamusmiehet ja johtavat virkamiehet. Kunnallisen itsehallinnon lisääntymisen myötä, kuntatalouden vaikutukset ovat nähtävissä konkreettisesti ja ne on otettava, ainakin pienessä kunnassa, huomioon sosiaalityön päätöksiä tehtäessä. Lehtisen lisensiaatintyö on henkilökohtainen kuvaus sosiaalityöntekijän työstä 1980-luvulla pienessä kunnassa. Hänen mukaansa näyttää ilmeiseltä, että työn herättämät voimakkaat ahdistuksen tunteet syntyvät sosiaalityöntekijän asemasta erilaisten intressien ristipaineessa. Koska ahdistus näyttäisi johtuvan olosuhteista, joissa sosiaalityötä pienissä kunnissa tehdään, olisi asian korjaaminen aloitettava nimenomaan olosuhteista. Lehtinen kertoo seuranneensa sosiaalityöntekijöiden tilannetta ja toteaa, etteivät ahdistusta aiheuttavat asiat ole vähentyneet vaan niitä on päinvastoin tullut lisää 2000-luvulla tultaessa. (Mt., 145-149.) Eräs kirjoittaja on todennut, etteivät sosiaalityöntekijät pysty heikkojen työolojen vuoksi ajamaan asiakkaidenkaan asioita riittävästi. Aineiston pohjalta katsoen työolot sosiaalityössä näyttäytyvät siten varsin heikkoina, mutta valonpilkahduksiakin on, sillä yksi kirjoittaja kokee omassa yksikössään työn sujuvan hyvin, joustavasti ja moniammatillisesti.

Sosiaalityön merkitystä ja mahdollisuuksia ei nähdä

Analyysin tulosten esittely päättyy kenties merkittävimpään sosiaalityön ja terveysosiaalityön yhteiskunnallisia asemia rakentavaan tekijään. Kirjoittajat nimittäin kokevat, ettei sosiaalityön merkityksiä ja mahdollisuuksia nähdä organisaatioissa, erityisesti terveydenhuollon puolella, saati yleisestikään yhteiskunnassa. Teoreettisessa viitekehyksessä merkitys-käsite liittyi läheisesti arvoihin ja erityisesti arvonantoon. Kirjoittajat tuovat esiin, että sosiaalityön sisältö voitaisiin ymmärtää tärkeäksi ja yhteiskuntaa laajalti hyödyttäväksi. Eräs kirjoittaja pohtii, ettei ole riittävästi niitä ihmisiä, jotka näkevät tilanteet, joissa sosiaalityötä voisi hyödyntää. Aineistosta nousee esiin, että sosiaalityön keinoin voitaisiin auttaa ihmistä kokonaisvaltaisesti elämäntilanteessaan. Myös asiakasnäkökulmaa teemaan liittyen pohditaan aineistossa. Yksi kirjoittaja pohtii, että vaikka valtaosa asiakkaista saattaa pitää sosiaalityötä tarpeellisena, osa asiakaskunnasta ei kuitenkaan pidä sosiaalityötä tarpeellisena tai merkityksellisenä, mikä myös osaltaan vaikuttaa sen asemaankin. Tästä voisikin päätellä, että kysynnällä on asemaa parantava vaikutus. Aineistossa on pohdintaa myös rakenteellisen sosiaalityön osalta ja se on yhden kirjoittajan mukaan eräs sosiaalityön osa-alue, jota pidetään yliopistomaailmassa tärkeänä, mutta kirjoittaja pohtii, löytyykö sille käytännön työssä aikaa sosiaalityön arjessa. Ainakin sen tiedon perusteella, mitä sosiaalityöntekijöiden työoloista on, aikaa tuskin tällaiselle työlle löytyy.

Analyysissä on jo aiemmin tullut tutuksi myös se, että terveysosiaalityötä ei välttämättä pidetä tärkeänä ja se on oman alan sisällä jopa vähätelty ammatin osa-alue. Aineistossa tulee esille myös terveysosiaalityön merkitysten ja mahdollisuuksien näkemättömyys niin kuntatasolla kuin terveydenhuollossakin, vaikka se voitaisiin kirjoittajien mukaan nähdä mahdollisuuksineen nykyistä laajemmin. Eräs kirjoittaja arvelee, ettei sosiaalityön asioita pidetä tärkeinä terveydenhuollossa, mikä voi mielestäni johtaa siihen, ettei asioita mietitä tai kehitetä terveysosiaalityön osalta terveydenhuollossa. Moniammatillisesta yhteistyöstä ja terveyden/sairauden ja sosiaalisen yhdistämisestä on aineiston mukaan puhetta paljonkin, mikä on juuri terveysosiaalityötä. Ilmeisesti terveysosiaalityöntekijöitä ei kuitenkaan nähdä tämän alueen asiantuntijoina, mikä tuli analyysissä esiin jo aiemmin. Eräs kirjoittaja avaa, että terveysosiaalityöntekijät ovat juuri erilaisten sairauksien ja sosiaalisten yhteyksien asiantuntijoita. Terveydenhuollossa asiat määritellään erään kirjoittajan mukaan herkästi vain sairauden kautta, vaikka taustalla olisi vaikeat sosiaaliset ongelmat (esim. Leppänen 2001; Saari 2011; Huttunen 2015). Toisaalta sosiaaliset ongelmat voivat syntyä sairaudesta johtuen ja eräs kirjoittaja on todennut, että näihin ongelmiin tulee tarttua heti, jotta ongelmien kasautumiselta välttyttäisiin. Yksi kirjoittaja arvelee, että terveydenhuollon henkilöstö ei välttämättä hahmota sosiaalisten ongelmien olevan kiinteästi yhteydessä terveydellisiin ongelmiin. Asioita ei siten välttämättä käsitellä yhdessä, vaan fyysinen terveys erotetaan kokonaisuudestaan ja hoidetaan vain sitä. Pohdinkin, onko tämä tehokas tapa toimia. Aineiston perusteella voisi sanoa, että ihmisten ongelmien hoitaminen kerralla kokonaisvaltaisesta saattaisi olla tehokkain tapa toimia. Aineistosta nousee esiin, että sosiaalityöllä voisi olla tärkeä merkitys myös terveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyssä.

Terveysosiaalityöntekijöitä voisi aineiston mukaan hyödyntää siten esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilö käyttää terveydenhuollon palveluja huomattavan paljon suhteessa terveydellisten ongelmien määrään. Tällaisessa tilanteessa voi taustalla juuri olla myös esimerkiksi sosiaalisia ongelmia. Lisäksi terveysosiaalityöntekijät voisivat tehdä kokonaistilanteiden arvioita, jolloin esimerkiksi palveluketjuista syntyisi saumattomampia ja sujuvampia. Terveysosiaalityöllä voitaisiin saada aikaiseksi myös nopeampaa kotiutusta ja kotona pärjäämistä. Lisäksi terveysosiaalityöntekijät voisivat tehdä esimerkiksi perheiden tilanteiden kartoituksia, jolloin työssä olisi ennakoiva ote suhteessa tuleviin palveluihin. Aineistosta nousee myös toive todellisen moniammatillisemmän työotteen suuntaan, kun ehdotetaan, että jotkut lausunnot voisivat olla yhdessä lääkärin, psykologien ja sosiaalityöntekijöiden tekemiä. Terveysosiaalityössä ei tällä hetkellä tehdä viranomaispäätöksiä, mutta tähänkin asiaan otetaan aineistossa kantaa siihen suuntaan, että mikäli terveysosiaalityöntekijöillä olisi oikeus tehdä päätöksiä palveluista, voitaisiin välttyä potilaiden ”luukuttamiselta” ja siten voitaisiin myös helpottaa

kuntien kuormittunutta tilannetta sekä välttää kuntien sosiaalitoimistoissa päätösten saamisen pitkittymiseltä. Yksi kirjoittaja toteaa terveysosiaalityöntekijöiden voivan olla jopa laatutyökalu yritysten välisessä kilpailussa. Ilmeisesti kirjoittaja viittaa tällä yksityisiin terveydenhuollon yrityksiin. Siten näyttäisi siltä, että kirjoittajilla, joilla ilmeisesti on kokemusta terveysosiaalityöstä, näkevät jonkin verran erilaisia kehittämismahdollisuuksia työssään, mutta näistä mahdollisuuksista ei ilmeisesti olla kiinnostuneita.

Sosiaalityöllä voisi merkitysten ja mahdollisuuksien -teeman perusteella olla paljon laajempi merkitys ja paikka niin organisaatioissa kuin yhteiskunnassakin. Erityisesti terveysosiaalityön puolella olisi paljonkin mahdollisuuksia ja kehitettävää, mikäli vain ruohonjuuritason ajatuksia ja ideoita kuunneltaisiin. Seuraavassa luvussa pohdinkin vielä laajemmin sosiaalityön mahdollisuuksia.

5.2 Keskustelua sosiaalityön mahdollisuuksista

Analyysin myötä syntyi käsitys, että sosiaalityöhön kohdistuu monelta eri taholta vallankäyttöä, joka näyttäisi heikentävän sosiaalityön asemaa ja samalla sen mahdollisuuksia, vaikka eksplisiittisesti vallankäytöstä ei aineistossa juurikaan ollut mainintoja. Aineiston kautta on nähtävissä, että erityisesti poliittisella vallalla on merkittävä rooli sosiaalityön aseman rakentumiselle, sillä nimenomaan poliittiset päättäjät päättävät muun muassa resursseista, säästöistä ja siten myös esimerkiksi työoloista. Poliittisen ja sitä myöten hallinnollisen toiminnan myötä syntyvät myös erilaiset valtakunnalliset ja hallinnolliset muutokset sosiaalityötä koskien. Meneillään oleva sote-uudistus on juuri tällainen valtakunnan tason hallinnollinen muutos ja aineiston analyysi onkin osoittanut, ettei sosiaalityöllä ole siinä vahvaa jalansijaa. Sosiaalinen-sanan häivyttäminen on toki myös merkki eräänlaisesta vaivihkaisesta vallankäytöstä, kuten myös sosiaalityön pitäminen varsin marginaalisena sosiaalipalveluna toisin kuin esimerkiksi lääkäripalvelut terveydenhuollossa. Heikkona professiona lääketieteen rinnalla sosiaalityöllä on vaikeuksia saada ääntään kuuluviin esimerkiksi juuri sote-uudistuksessa, ja sillä on siten vähän valtaa sitä itseään koskevaan muutokseen. Sosiaalityön merkitysten ja mahdollisuuksien näkemättömyys saattaa olla tahallistakin vallankäyttöä, jolla on selkeä tavoite ja tarkoitus, ja jolla voi olla omat isotkin seurauksensa yhteiskunnalle. Näitä seurauksia on tämän tutkielman puitteissa vaikea arvioida. Sen sijaan sosiaalityön mahdollisuuksia oli tarkoitus tutkielmassa kartoittaa ja nostaa esille. Erityisesti sisäiset mahdollisuudet voidaan nähdä vastavoimina erilaisille vallankäytön muodoille, jotka sosiaalityön yhteiskunnallista asemaa heikentävät.

Tätä tutkielmaa tehdessä pohdin melkeinpä koko prosessin ajan, mikä yhteiskunnallinen asema käsitteenä lopulta on. Työn edetessä ja erityisesti analyysivaiheessa käsite tiivistyi mielessäni yhteiskunnalliseksi ääneksi. Mikäli ääni on vahva, ammatti pystyy vaikuttamaan yhteiskunnassa sen piiriin kuuluviin, niin sisäisiin kuin ulkoisiinkin, asioihin. Sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman tutkiminen tuo näin ollen esiin myös sitä, miten vaikuttavasti sosiaalityössä pystytään ottamaan kantaa sitä koskeviin asioihin, ja miten hyvin se sen jälkeen pystyy tavoittelemaan päämääriään. Aineiston perusteella sosiaalityön yhteiskunnallinen ääni ei ole vahva. Näyttäisi kuitenkin siltä, että sosiaalityöllä voisi olla paljon enemmän annettavaa yhteiskunnassa, mikäli sen ääntä kuunneltaisiin enemmän niin ruohonjuuri- kuin myös valtakunnankin tasolla ja mikäli sosiaalityön piirissä toimivat olisivat itsekkin aktiivisempia tuomaan sosiaalityön ääntä esille. Seuraavaksi tuon näitä sosiaalityön mahdollisuuksia esille.

Aineistosta nousi esiin sekä suoria että tulkinnanvaraisia kehittämisideoita kolmanteen tutkimuskysymykseen liittyen. Olen tiivistänyt aineistosta nousseet suorat kehittämisideat liitteeseen 5. Olen jaotellut nämä ideat yhteiskunta-, organisaatio- ja asiantuntijatasoille sekä tiedostusvälineiden ja sosiaalityön oman toimintaympäristöön liittyviksi. Jaottelu ei ole absoluuttinen eli siinä on päällekkäisyyttä, mutta pyrin kuitenkin tekemään jonkinlaista pelkistämistä ja selkiyttämistä ideoiden osalta. Tässä luvussa tuon muutoin esille lähinnä yhteenvetoa sekä omia pohdintojani aiheeseen liittyen.

Kuten aineiston analyysi on tähän mennessä osoittanut, sosiaalityössä näyttäisi olevan paljon kehitettävää asemaa rakentavien tekijöiden osalta. Näyttäisi siltä, että sosiaalityöllä olisi vahvempi yhteiskunnallinen ääni, mikäli se olisi tunnetumpi ammatti. Sosiaalityön tulisi siten olla enemmän esillä, jotta se olisi tunnetumpi. Julkisuudessa tarvittaisiin perustason selvityksiä siitä, mitä sosiaalityö on. Organisaatioissa, joissa sosiaalityö toimii niin sanotusti vieraalla kentällä, tulisi pitää esillä sitä, mitä sosiaalityö on, jotta muun alan ammattilaiset oppisivat tuntemaan paremmin sosiaalityötä ja siihen kuuluvia tehtäviä. Aineiston perusteella erityisesti terveysosiaalityön tulisi tehdä itseään tunnetummaksi terveydenhuollossa. Sosiaalityön tulisi lisäksi vahvistaa itseään professiona, monesta eri näkökulmasta, mutta mielestäni ehkä tärkein osa-alue on edelleen koulutuksen ja tutkimuksen kohtaaminen käytännön työn kanssa. Sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen tulisi paremmin vastata käytännön työn tarpeita, sillä vahva koulutus ja tutkimus ovat kytköksissä vahvaan asiantuntijuuteen. Koulutuksen ja tutkimuksen lähentäminen saattaisi olla helpompaa, mikäli sosiaalityön opettajat työskentelisivät, lääketieteen tavoin, itsekkin osittain käytännön sosiaalityössä. Vahva asiantuntijuus saattaisi puolestaan tarjota sosiaalityölle aseman, jossa sosiaalityöntekijöitä kuunneltaisiin enemmän niin yh-

teiskunta kuin organisaatiotasollakin. Tämä puolestaan toisi ehkä sosiaalityölle itsenäisemmän ammatin aseman ja tarjoaisi todennäköisesti enemmän mahdollisuuksia esillä oloon. Tunnettuuden, esillä olon sekä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisen myötä sosiaalityölle saattaisi avautua myös paremmat mahdollisuudet esimerkiksi työolojen parantamiselle. Työolojen parantuminen puolestaan antaisi sosiaalityöntekijöille voimia jatkaa työssään pidempään ja antaisi ehkä myös enemmän intoa ammattitaidon ylläpidolle ja sen kehittämiseksi.

Tutkielman tekemisen myötä on kehkeytynyt ajatuksia myös siitä, että koko sosiaalihuoltoa tulisi sen kehityskaaren myötä tarkastella näkökulmasta, että vielä tänä päivänäkin siinä saattaisi olla paljonkin uudelleen organisoitavaa. Aineistosta nousi esiin sosiaalihuollon heikko asema suhteessa terveydenhuoltoon. Yhteiskunnassa tulisi mielestäni pohtia ja käydä keskustelua siitä, mitä seurauksia terveydenhuollon ylivertaisella asemalla suhteessa sosiaalihuoltoon on tilanteessa, jossa ainakin aineiston perusteella, pitäisi pyrkiä ihmisten kokonaisvaltaiseen auttamiseen. Sosiaalihuollon organisointia ja erityisesti sosiaalialan ammattinimikkeitä tulisi pohtia sosiaalihuollon selkeyttämiseksi. Mietin, tulisiko organisoinnissa ja ammattinimikkeiden runsaudessa, erityisesti ammattikorkeakoulu-tasolla, ottaa mallia terveydenhuollon puolelta. Toisaalta voisi pohtia, tarvitseeko näitä kahta sektoria enää erottaa vai voisiko ne yhdistää yhdeksi ”hyvinvoinnin sektoriksi”. Kananoja (1994) on aikoinaan on todennut, että vapautuminen nykyisen järjestelmän ajattelua sekä kuvittelua kahlehtivasta vaikutuksesta on muutoksen ehto ja edellytys. Tällä hän viittaa sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksiin, tietorakenteisiin sekä toimintaa strukturoiviin organisaatioihin, jotka hänen mukaansa vaikuttavat tapaamme havainnoida ja jäsentää sosiaalisia ja terveydellisiä ilmiöitä. (Mt., 2.) Tutkielman loppumetreillä käytiin keskustelua sote-uudistuksen perumisesta ja sitä myöten jopa hallituksen kaatumisesta. Mikäli uudistus kaatuisi tai siihen tulisi jälleen aikalisä, mahdollistaisi se ehkä paremmin juuri sosiaali- ja terveydenhuollon uudelleen organisoinnin ja erityisesti niiden paremman synkronoinnin. Sote-uudistuksen jälkeen, joka itsessään on valtava mullistus, tällaisia muutoksia olisi todennäköisesti hyvin vaikea toteuttaa pitkään aikaan.

Lopuksi voisi vielä todeta, että sosiaalityötä, sen tavoitteita sekä merkityksiä ja mahdollisuuksia tulisi yhteiskunnassa pohtia ja tutkia enemmän esimerkiksi suhteessa yhteiskunnallisiin arvoihin. Tulisi kysyä ja tutkia, minkälaisen yhteiskunnan kansalaiset haluavat ja minkälaisen arvojen halutaan valitsevan. Myös yhteiskunnan rakenteelliset tekijät tulisi ottaa huomioon esimerkiksi sosiaalihuoltoa kehitettäessä (vrt. Rauhala 1996). Tämän jälkeen voisi pohtia, minkälainen tarve sosiaalityölle tällaisessa yhteiskunnassa olisi, vai olisiko sillä jalansijaa ollenkaan. Tutkielman aineiston pohjalta voisi

sanoa, että ainakin sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön opiskelijoiden mielestä sosiaalityötä saatettaisiin tarvita ja kaivata enemmänkin yhteiskunnassa.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassa keskityttiin sosiaalityön ja sen yhden osa-alueen eli terveysosiaalityön yhteiskunnallisten asemien tutkimiseen. Tutkielman aihe sai kimmokkeensa sote-uudistuksessa näkyneestä sosiaalihuollon jäämisestä terveydenhuollon varjoon ja sosiaalityön asemaan liittyneestä tutkimuksen puutteesta. Tutkielman tekemisen taustalla oli kiinnostus yhteiskunnallista institutionaalistumista ja erilaistumista kohtaan. Tieteenfilosofisina lähtökohtina olivat lähinnä fenomenologian, sosiaalisen konstruktionismin sekä hermeneutiikan ajatukset. Teoreettisessa viitekehyksessä pyrittiin hahmottamaan, mistä ammatin yhteiskunnallinen asema rakentuu ja sen keskiössä olivat arvot, valta ja vallankäyttö sekä professio- ja eliittinäkökulmat. Tutkielmassa hyödynnettiin teoriasidonnaista tapaa tehdä tutkimusta, jossa teoria ja aineisto keskustelevalt keskenään. Tutkielman aihepiiriä tuotiin esiin tarkastelemalla melko kriittisestikin poliittiselta ja hallinnolliselta sekä myös sosiaalityön oman toimintaympäristön näkökulmista sosiaalityön asemaa. Niiden perusteella sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman haasteina ovat olleet ainakin poliittisen ilmapiirin muutos, kritiikki hyvinvointivaltiota kohtaan, sosiaalityössä 1950-luvulla koettu oppikiista, 1960-luvun identiteettikriisi, terveydenhuollon kehittämisen ensisijaisuus suhteessa sosiaalihuoltoon, ammattinimikkeiden kirjon tuottama epäselvyys, 1990-luvun lama, sosiaalityön koulutuksen ja tieteenalan ”kasvukivut” sekä edelleen tällä hetkellä resurssien niukkuus niin käytännön työssä kuin tutkimuksessakin. Sosiaalityön asemaan saattaa vaikuttaa myös koko sosiaalihuollon organisointi, joka on tehty hyvin eri tavalla kuin esimerkiksi terveydenhuollon. Organisointi tulee esille esimerkiksi henkilöstörakennetta ja juuri ammattinimikkeitä tarkastelemalla. Organisointi tuntuisi tekevän sosiaalihuollosta jäsentämättömän ja vaikeasti hahmotettavan kokonaisuuden, jonne sosiaalityökin ammattina hukkuu.

Tutkielman aineistona oli 14 sosiaalityöntekijän ja sosiaalityön opiskelijan kirjoitelmat. Kirjoitelmat analysoitiin narratiivisella analyysillä niin teoria- kuin aineistolähtöisestikin. Analyysin kiinnostuksen kohteena oli kirjoitelmien temaattiset sisällöt. Tutkielman tuloksena syntynyt käsitys sosiaalityön ja terveysosiaalityön yhteiskunnallisesta asemasta muodostui aineiston kautta moniääniseksi, mutta vallitsevaksi näkemykseksi nousi kuitenkin sosiaalityön ja terveysosiaalityön heikko asema. Analyysin pohjalta näyttäisi siltä, että sosiaalityön ja terveysosiaalityön yhteiskunnallinen asema rakentuu seuraavista ulkoisista ja sisäisistä tekijöistä:

1. Vallitsevasta ympäröivän yhteiskunnan tilanteesta ja ilmiöistä
2. Tunnettuudesta
3. Esillä olost
4. Profession tilasta
5. Sosiaalihuollon suhteesta terveydenhuoltoon
6. Arvostuksesta ja suhtautumisesta sosiaalityöhön
7. Työntekijöiden aktiivisuuden asteesta, joukkovoimasta ja alan sisällä käytävän keskustelun määräästä
8. Työoloista
9. Sosiaalityön merkityksen ja mahdollisuuksien näkemättömyydestä

Tekijät myös saattavat tuoda esiin yleisemminkin sitä, mistä ammattien yhteiskunnallinen asema koostuu. Tutkielman tuloksia ja johtopäätöksiä tiivistää seuraava minitarina:

Sosiaalityön ja terveysosiaalityön yhteiskunnalliset asemat ovat varsin heikot. Terveysosiaalityö näyttäisi olevan sosiaalityön alueista muita heikompi. Ympäröivään yhteiskuntaan liittyvät tekijät toki vaikuttavat sosiaalityön asemaan, mutta siihen vaikuttavat myös monet muut tekijät. Heikot asemat johtuvat sosiaalityön ja terveysosiaalityön yleisestä tuntemattomuudesta. Sosiaalityö ja terveysosiaalityö ovat vähän esillä esimerkiksi julkisissa keskusteluissa, mikä on yksi syy heikkoon yhteiskunnalliseen asemaan. Heikkoa asemaa rakentaa myös sosiaalityön heikko professionaalisuus - sosiaalityö ei ole kyennyt kehittymään vahvaksi professioksi monestakin eri syystä. Heikko profesionaalisuus näkyy esimerkiksi siinä, ettei sosiaalityöntekijöitä pidetä vahvoina asiantuntijoina. Sosiaalityön heikko asema tulee esiin tarkasteltaessa sosiaalihuollon ja terveydenhuollon keskinäisiä asemia ja erityisesti terveysosiaalityön asemaa terveydenhuollossa. Terveysosiaalityön asema terveydenhuollossa näyttää hyvin heikolta ja epävarmalta tällä hetkellä. Myös arvostus ja suhtautuminen sosiaalityöhön rakentavat sosiaalityön asemaa ja toisaalta kuvastavat sitä. Työntekijöiden aktiivisuus, joukkovoima ja alan sisällä käytävä keskustelu - tai pikemminkin niiden puute, vaikuttavat myös asemaan heikentävästi. Heikot työolot osaltaan rakentavat heikkoa asemaa, mutta ovat todennäköisesti myös sen seurausta. Sosiaalityön merkityksiä ja mahdollisuuksia ei nähdä riittävästi, vaan se tuntuu jääneen hyvin marginaaliseksi sosiaalipalveluksi. Sosiaalityön asemaa turvaa tällä hetkellä vahvimmin lainsäädäntö sekä yksittäiset tekijät, kuten Facebookiin perustettu sosiaalityön uraverkosto, eri medioiden sosiaalityöstä kirjoittamat myönteiset ja realistiset julkaisut sekä sosiaalipäivystysten todennäköinen yhdistyminen osaksi terveydenhuollon päivystyksiä. Eliiteistä erityisesti poliittisella ja joukkotiedotuseliitillä näyttäisi olevan merkittävä valta sosiaalityön yhteiskunnalliseen asemaan.

Tutkimustulokset tukivat omaa ennakko-oletustani sosiaalityön ja terveysosiaalityön asemista. Täytyy kuitenkin muistaa, että tutkielman aineisto oli pieni ja sen edustavuus ei siten välttämättä ole kovin hyvä. Kynään ovat saattaneet tarttua kaikkein turhautuneimmat työntekijät ja opiskelijat, joilla on ollut erityinen tarve tuoda esille alan epäkohtia. Mielestäni aineisto ja sen analyysin anti antavat

kuitenkin jonkinlaista osviittaa sosiaalityön ja terveyssosiaalityön tilasta sote-uudistuksen kynnyksellä. Jatkotutkimusta voisi tehdä samaan aiheeseen liittyen, mutta rajatummasta näkökulmasta. Tutkielman teko oli haastavaa, koska näkökulma aihepiiriin oli laaja. Toisaalta laaja näkökulma antoi paremmat mahdollisuudet tuoda vähäistä aineistoa kattavammin esiin. Laaja näkökulma ja teoriasta irtautuminen toivat myös ymmärrystä ammatin yhteiskunnallisen aseman -käsitteen sisällöstä. Uhkana kuitenkin tällaisessa laajassa näkökulmassa ja teoriasidonnaisuudessa on, että tutkimuksesta tulee hajanainen sekä sekava, ja juuri näiden haasteiden parissa kipuilin tutkielman tekemisen loppumetreillä.

Tutkielman eräänä tavoitteena oli kerätä myös tietoa siitä, mitä sosiaalityön ja terveyssosiaalityön aseman osalta pitäisi tehdä ja aineisto sekä analyysi antoivat tähän paljon kehittämisideoita. Aineistossa oli jonkun verran suoria kehittämisideoita (liite 5), mutta pohdin niitä myös itse aineiston pohjalta. Tavallaan kaikki aineistosta noussut kritiikki sosiaalityön tilaa kohtaan antaa aiheen kehittämisidealle. Kenties tärkeimmiksi kehittämiskohteiksi näkisin kuitenkin sosiaalityön kehittämisen professiona erityisesti tutkimuksen ja koulutuksen osalta ja lisäksi sosiaalityön pitämisen enemmän esillä erityisesti sen perustehtävien ja – tavoitteiden osalta, jotta siitä tulisi tunnetumpi ammatti. Tärkeää olisi myös, että yhteiskunnassa nähtäisiin ja tunnettaisiin laajasti sosiaalityön yhteys sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen ja ratkaisemiseen. Tällä hetkellä tuo yhteys ei ole jostain syystä ollenkaan niin tunnettu kuin esimerkiksi lääkäreiden ammattikunnan yhteys sairauksien hoitoon.

Sosiaalityö elää tutkimustulosten perusteella ikään kuin kierteessä, josta on vaikea päästä pois, koska heikon yhteiskunnallisen aseman taustalla on niin monia eri syitä. Sosiaalityö näyttäytyy erityisesti Etzionen (1969) jaottelun mukaiselta heikolta professiolta, kun sen ääni ei yhteiskunnallisissa keskusteluissa ole vakiintunut, eikä sillä ei ole ammattina autonomista asemaa. Myös esimerkiksi klassiseen eliittiteoriaan ja aineistoon nojaten voisi sanoa, ettei sosiaalityötä voi mieltää alaksi, josta olisi selkeästi löydettävissä yhteiskunnan eliittiä, koska sosiaalityötä enemminkin hallitaan ulkoapäin kuin että se hallitsisi itseään. Tutkielman tulosten perusteella voisi myös vetää johtopäätöksen, että sosiaalityö kaipaa kokonaisvaltaista ja itsekriittistäkin myllerrystä, jossa se ammattina, koulutuksena ja tieteenalana ottaisi merkittäviä kehitysaskeleita eteenpäin pysyäkseen ylipäätään ammattien kartalla. Vastuu sosiaalityön aseman kehityksestä tulisi, aineistonkin perusteella, olla kaikilla sosiaalityön piirissä toimivilla – niin yksittäisillä käytännön työntekijöillä, koulutuksesta ja tutkimuksesta vastaavilla kuin myös ammattiliitolla. Kenties demokraattisten eliittiteorioiden inspiroimana voisi sanoa, että johtohahmoina ja äänenkäyttäjinä sosiaalityön muutoksessa voisivat olla ne sosiaalityön edustajat, jotka toimivat vaikutusvaltaisissa organisaatioissa tai formaalisesti organisoimattomissa ryhmissä, ja

jotka kykenevät vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen. Toisaalta annettavat resurssit määrittävät paljon sitä, mitä sosiaalityön piirissä voidaan tehdä ja siten sosiaalityö sekä sen asema ovat hyvin riippuvaisia myös ulkoisista avuista. Myös yleinen professioiden kehitys vaikuttaa sosiaalityönkin kohtaloon ja se, mitä sosiaalityölle halutaan tapahtuvan tulevaisuudessa. Aineiston perusteella voisi sanoa, että tällä hetkellä sosiaalityötä kyseenalaistetaan niin yhteiskunnallisessa työnjaossa kuin myös kokonaisuudessaan instituutiona.

Tutkielman tekemisen myötä tuli vastaan myös paljon tiedon ja tutkimuksen aukkoja sekä monenlaisia uusia tutkimusasetelmia, joista mainitsen tässä muutaman. Ensinnäkin sosiaalityön asemasta olisi tarpeellista yleisesti tehdä enemmän tutkimusta erilaisista näkökulmista käsin. Koen, että olisi ollut erityisen mielenkiintoista syventää tutkielmaa vielä enemmän vallan ja sen käytön analysointiin aiheen tiimoilta käyttäen tutkimuskohteena esimerkiksi erilaisia organisaatioita. Pohdin, minkälaisia näkymättömämpiä vallan mekanismeja sosiaalityön ja muidenkin ammattien aseman rakentumisen taustalta löytyy, ja mitä seurauksia erilaisilla asemilla on. Toiseksi tarkempi tutkimus voisi tuoda vastauksia menneisyydessä ja kenties vielä nykyisinkin vallitseviin valtasuhteisiin ja niiden merkitykseen sosiaalityön sekä koko sosiaalihuollon kehitykselle. Kolmanneksi yhteiskunnan eliittejä tutkimalla saattaisi syntyä tietoa siitä, mikä tilanne sosiaalityössä toimivilla on yhteiskunnan erilaisilla vaikuttamisen areenoilla.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

- Aaltonen E., Anoschkin E., Jäppinen M., Kotiranta T., Wrede G.H. & Hiltunen K. (2008) Sosiaalityön ja sosiaalialan koulutuksen nykytila ja kehittämishaasteet. Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen seuranta-arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 3:2008. Korkeakoulujen arviointineuvosto.
- Abbott A. (1988) The system of professions: an essay on the division of expert labor. University of Chicago Press. Chicago.
- Ahlman E. (1925) Teoria ja todellisuus: filosofisia esseitä ynnä aforismeja. WSOY. Porvoo.
- Ahmavaara Y. (1976) Yhteiskuntakybernetiikka. Weilin+Göös. Hki.
- Alasuutari P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Allardt E. (1983) Sosiologia. 1. WSOY. Helsinki.
- Allardt E. (1964) Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine. WSOY. Helsinki.
- Bauman Z., Ahponen P. & Cantell T. (1996) Postmodernin lumo. Vastapaino. Tampere.
- Berger P.L., Luckmann T. & Raiskila V. (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon-sosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Helsinki.
- Eskola J. (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Teoksessa: Aaltola J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 179-203.
- Etzioni A. (1969) The semi-professions and their organization: teachers, nurses, social workers. Free Press. New York.
- Gadamer, H. (2004). Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suom. Nikander I. Tampere: Vastapaino. Saksankieliset alkuteokset Gesammelte werke, osat 2 ja 4, 1986 ja 1987.
- Giddens A. (1984) Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia: Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Suom. Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen. Otava. Helsinki.
- Havukainen P. & Holma T. (2007) Terveys- ja sosiaalityön nimikkeistö 2007. Kuntaliitto. Helsinki.
- Heikkinen H.L.T. (2010) Narratiivinen tutkimus - todellisuus kertomuksena. Teoksessa: Aaltola J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-Kustannus. Jyväskylä. 143-159.
- Heikkinen V. (2007) Kielen voima. Gaudeamus. Helsinki.
- Helander V. (1993) Professiot ja julkisvalta. Painatuskeskus. Helsinki.

Helkama K. (2015) Suomalaisten arvot: Mikä meille on oikeasti tärkeää? Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Hiilamo H. (2011) Uusi hyvinvointivaltio. Like. Helsinki.

Hofstede G. (1984) Culture's consequences: International differences in work-related values. Abridged ed Edition. Sage. Newbury Park (Calif.).

Jokinen A. & Juhila K. (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino. Tampere.

Julkunen R. (1994) Hyvinvointivaltiolaisen professioprojektin katkos. Tiede & Edistys 19(3), 200-213.

Jussila A. (1975) Sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tehtäväjako ja yhteistyö. Teoksessa Aer, Juhani (toim.) Kansanterveystyön käsikirja. Tammi. Hki.

Kaasila, R. (2008) Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila R., Rajala R. & Nurmi K.E (toim.) Narratiivikirja. Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 41-67.

Kananoja A. (1994) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen muutoksen yhteydet henkilöstörakenteeseen ja koulutukseen. Teoksessa Sosiaali- ja terveydenhuollon työn tulevaisuus (toim.). Stakes. Jyväskylä. Raportteja 150, 80-87.

Kananoja A. (2007) Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki.

Kananoja A., Lähteinen M. & Marjamäki P. (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. 3. uud. laitos. Edition. Tietosanoma. Helsinki.

Kananoja A. (2017a) Sosiaalityö terveydenhuollossa. Teoksessa: Kananoja A., Lähteinen M. & Marjamäki P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki. 345-356.

Kananoja A. (2017b) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa: Kananoja A., Lähteinen M. & Marjamäki P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki. 27-32.

Kananoja A. (2017c) Sosiaalipolitiikka sosiaalityön kehyksenä. Teoksessa: Kananoja A., Lähteinen M. & Marjamäki P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki. 33-39.

Kananoja A. & Lähteinen M. (2017) Tutkiminen ja kehittäminen sosiaalialalla. Teoksessa: Kananoja A., Lähteinen M. & Marjamäki P. (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma. Helsinki. 485-501.

Kantola, A. (2002). Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. Helsinki: Loki-kirjat.

Karisto A., Takala P. & Haapola I. (2009) Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa. WSOY.

Karjalainen Pekka & Pirjo Sarvimäki. (2005) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä toimenpideohjelma 2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13.

Karsio O. & Tynkkynen L. (2015) Kunnan, yksityisen ja kolmannen sektorin keskinäissuhteiden muutokset – esimerkkinä vanhuspalvelut. Teoksessa: Niemelä M., Kokkinen L., Pulkki J., Saarinen A. & Tynkkynen L. (toim.) Terveysthuollon muutokset : politiikka, järjestelmä ja seuraukset. Tampere University Press. Tampere. 81-100.

Karvinen S. (1996) Hajoaako sosiaalityö? -Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa: Metteri A. (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Sosiaalityöntekijäin liitto r.y. Helsinki: Edita, 32-50.

Karvinen-Niinikoski S., Salonen J., Meltti T., Yliruka L., Tapola-Haapala M. & Björkenheim J. (2005) Konstikas sosiaalityö 2003: Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. Sosiaali- ja terveystministeriö. Helsinki.

Kemppainen, T. (1998). Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kokko S., Heinämäki L., Tynkkynen L-K., Haverinen R., Kaskisaari M., Muuri A., Pekurinen M. & Tammelin M. (2009) Kunta- ja palvelurakennemuutoksen toteutuminen Kuntakysely sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä ja tuottamisesta. Helsinki: Terveyst- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2009:36.

Kokko S. (2015) Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido. Teoksessa: Niemelä M., Kokkinen L., Pulkki J., Saarinen A. & Tynkkynen L. (toim.) Terveysthuollon muutokset: Poliittika, järjestelmä ja seuraukset. Tampere University Press. Tampere. 27-42.

Konttinen E. (1991) Perinteisesti moderniin: Professionien yhteiskunnallinen synty Suomessa. Vastapaino. Tampere.

Konttinen, E. (1993) Professionäkökulman lupaus. Teoksessa: Esa konttinen. (toim.) Ammatikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisen professionien kehityskuvia. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 7-15.

Konttinen E. (1998) Professionien aikakausi. Teoksessa: Koskinen I. & Mykkänen J. (toim.) Asiantuntemuksen politiikka: Professionit ja julkisvalta Suomessa. Helsinki University Press. Helsinki. 29-47.

Koskinen I. & Mykkänen J. (1998) Johdanto. Teoksessa: Koskinen I. & Mykkänen J. (toim.) Asiantuntemuksen politiikka: Professionit ja julkisvalta Suomessa. Helsinki University Press. Helsinki. 1-28.

Koskinen, S. (1997) Kokemuksia ja näkemyksiä sosiaalityöntekijöiden koulutuksesta 1960-luvulla. Teoksessa: Saarenmaa P. (toim.) Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväkseen: Sosiaalihuoltajakoulutus 1942-1995: Sosiaalihuoltajat ry. 1944- 1996. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan julkaisu C9, 31-54.

Kröger T. (1997) Hyvinvointikunnan aika: Kunta hyvinvointivaltion sosiaalipalvelujen rakentajana. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kröger T. (2014) Yli-ikäinen sosiaalihuolto. Teoksessa: Haverinen, R., Kuronen, M. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino. 25-41.

- Laine T. (2010) Miten kokemuksia voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola J. & Valli R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä. 28-45.
- Lappi H. (1985) Korporatiivinen etujen välittyminen ja konsensuksen muodostaminen: Sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuuksien tasaaminen eli ns. VALTAVA-uudistus. Teoksessa: Lindth R., Lappi H. & Gröhn K. (toim.) VALTAVAn seurantatutkimus 1, Lähtökohdat ja tavoitteet. Sosiaali- ja terveysministeri. Helsinki, STM, Tutkimusosasto. 1-117.
- Lehtinen, T. (2001). Pienen kunnan sosiaalityöntekijä valtasuhteiden verkostossa: Omakohtaisen kokemuksen analyysi. Tampere.
- Lehto J., Kananoja A., Kokko S. & Taipale V. (2001) Sosiaali- ja terveydenhuolto. WSOY. Helsinki.
- Leppänen E. (2001) Pelkkä palkannosto ei paranna sosiaalityön julkisuuskuvaa. Sosiaaliturva 89 (10), 9.
- Lieblich A., Tuval-Mashiach R. & Zilber T. (1998) Narrative research: Reading, analysis and interpretation. Sage. Thousand Oaks.
- Liskola, Pirkko (1989) Sosiaalityöntekijät ammattijärjestönsä kehittäjinä. Sosiaaliturva 5/1989.
- Louhelainen P. (1997) Tutkinno uudistuksesta koulutuksen korkea-asteistamiseen. Teoksessa: Saarenmaa P., Gartman M., Hakkarainen P., Koskinen S., Louhelainen P., Niemi V., Peevo R., Räsänen T., Salmi A., Satka M., Sipilä J. & Vuohelainen K. (toim.) "Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväksi": Sosiaalihuoltajakoulutus 1942-1995: Sosiaalihuoltajat ry. 1944-1996. Tampereen yliopisto. Tampere. 57-72.
- Lukes, S. (1974). Power: A radical view. London: Macmillan.
- Macdonald, K. M. (1995). The sociology of the professions. London: Sage.
- Marjamäki P., Mäntysaari M. & Ristimäki T. (1998) Sosiaalityöntekijät Suomessa 1998: Tehtävät, koulutus, määrä ja riittävyys. Sosiaali- ja terveysministeri. Helsinki.
- Muuri, A. (2008). Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää?: Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimizeettiin. Helsinki: Stakes.
- Niemelä M. (2008) Julkisen sektorin reformin pitkä kaari Valtava-uudistuksesta Paras-hankkeeseen. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Niemelä M. & Saarinen A. (2015) Terveystuhoitopolitiikan muutokset. Teoksessa: Niemelä M., Kokkinen L., Pulkki J., Saarinen A. & Tynkkynen Liina-Kaisa. (toim.) Terveystuhoon muutokset: Poliittikka, järjestelmä ja seuraukset. Tampere University Press. Tampere. 13-26.
- Niemelä P. (1985) Sosiaalityön ammatikuva terveydenhuollossa: Empiirinen tutkimus sosiaalityöntekijöiden, sairaanhoitajien ja lääkäreiden näkemyksistä sairaalan sosiaalityöntekijän työtehtävistä, tieto- ja taitovaatimuksista, roolista ja asemasta sekä kunkin ammattiryhmän näkemys omaa ammatiaan koskevista arvoista ja niiden toteutumisesta työssä. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Helsinki.

- Päivärinta T. (1993) Jaettu vastuu: Tutkimus sosiaalipalvelujen organisoinnista Suomessa vuosina 1974-1990. Suomen kaupunkiliitto. Helsinki.
- Pietikäinen P. (2010) Johdanto. Epäilyttävä, houkutteleva valta. Teoksessa Pietikäinen P. (toim.) Valta Suomessa. Gaudeamus: Helsinki University Press. Helsinki. 7-18.
- Piironen, H. (2005). Epävarmuus, muutos ja ammatilliset jännitteet: Suomalainen sosiaalityö 1990-luvulla sosiaalityöntekijöiden tulkinnoissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Polkinghorne D.E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa: Hatch J.A. & Wisniewski R. (toim.) Life history and narrative. Falmer. Lontoo. 5-23.
- Rauhala, P. (1996). Miten sosiaalipalvelut ovat tulleet osaksi suomalaista sosiaaliturvaa? Tampere: Tampereen yliopisto.
- Raunio K. (2000) Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus. Helsinki.
- Rintala T. (1995) Medikalisaatio ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän rakentuminen 1946-1991. Stakes. Helsinki.
- Ruostetsaari I. (2003) Valta muutoksessa. WSOY. Helsinki.
- Saari J. (2011) Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa: Saari J. (toim.) Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki. 33-78.
- Saari S. (2007) Lääninhallitus sosiaalityön tukena. Teoksessa: Satka M., Auvinen A., Aho S. & Jaakkola H. (toim.) Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeninä. PS-kustannus. Jyväskylä. 178-182.
- Satka M. (1994) Sosiaalisen työn peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa: Jaakkola J., Pulma P., Satka M. & Urponen K. (toim.) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki. 261-339.
- Satka, M. (2002) Saatteeksi. Teoksessa: Juhila K., Forsberg H. & Roivainen I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 5.
- Satka M. (2007) Sosiaalityön tietoperustan ja osaamisen kehittäminen. Teoksessa: Satka M., Auvinen A., Aho S. & Jaakkola H. (toim.) Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeninä. PS-kustannus. Jyväskylä. 185-188.
- Sipilä J. (1989) Sosiaalityön jäljillä. Tammi. Hki.
- Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -artikkelityöryhmä. (2004). Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä -artikkelikokoelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalityön neuvottelukunta. (2003). Kiireelliset toimenpiteet sosiaalityön vahvistamiseksi. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmä. (2000) Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Stenvall J. (1998) Professiot, asiantuntemus ja hallinnollinen ylivalta. Teoksessa: Mykkänen J. & Koskinen I. (toim.) Asiantuntemuksen politiikka - professiot ja julkivalta Suomessa. Helsinki University Press. Helsinki. 65-83.

Stenvall J. & Stenvall J. (2012) Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen: Kehittämisen mallit, toimintatavat ja periaatteet. Tietosanoma. Helsinki.

STM (2008) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma: KASTE 2008-2011. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM (2012) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma: KASTE 2012-2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suhonen P. (1988) Suomalaisten arvot ja politiikka. WSOY. Helsinki.

Suonoja K. (1992) Kansalaisen parhaaksi – Yhteistuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö 1939-1992. Teoksessa: Haatanen P. & Suonoja K. (toim.) Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon: Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta. Helsinki: VAPK-kustannus.

Toikko, T. (2005). Sosiaalityön ideat: Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Tulppo J. (1991) Sosiaalityö ammatillisena toimintana sairaalassa: Tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä työnsä sisällöstä ja asemasta aluesairaalan somaattisilla osastoilla. Tampereen yliopisto. Tampere.

Urponen K. (1994) Hyvinvointivaltio muotoutuu. Teoksessa: Urponen K. & Satka M. (toim.) Armeilaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki. 228-260.

Varis, T. (1989) Vallan genealogia: Tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Virkki T., Vartiainen A., Kettunen P. & Heinämäki L. (2011) Sosiaalipalvelut muutoksessa: Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Virtanen P. (1994) Homo civilis?: Tutkimus sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön habituksesta. Turku. Turun yliopisto.

Weckström M. I. (2012) Konsensuksesta kamppailuun. Sosiaaliturva- ja Sosiaalitieto-lehtien kirjoitukset sosiaalityön perus- ja jatkokoulutuksesta sekä kelpoisuuksista vuosina 1980, 1990, 2000 ja 2010. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Wrong D.H. (1980) Power: its forms, bases and uses. Harper & Row. New York.

Internet-lähteet:

Ailasmaa R. (2015a) Kuntien terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstö 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126388/Tr16_15_kokonaisraportti.pdf?sequence=4. (Viitattu 14.11.2017).

Ailasmaa R. (2015b) Terveys- ja sosiaalipalvelujen henkilöstö 2013. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129581/Tr26_15.pdf?sequence=4. (Viitattu 14.11.2017)

Helsingin Uutiset. *"3200 euron palkka on naurettavan pieni" – sosiaalityöntekijä varoittaa kriisistä Hesarissa.* <http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/439543-3200-euron-palkka-on-naurettavan-pieni-sosiaalityontekija-varoittaa-kriisista>. 2016 (Viitattu 27.9.2017).

Huttunen, Jussi (2015) Mitä terveys on? Duodecim. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00903. (Viitattu 26.1.2018).

Hämeen Sanomat. Sosiaalityöntekijöiden rivit tiiviiksi bonuksin. <https://www.hameensanomat.fi/paakirjoitukset/331630-sosiaalityontekijoiden-rivit-tiiviiksi-bonuksin>. 2017 (Viitattu 27.9.2017).

Kallinen S. (2016) Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015 – Loppuraportti; https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74927/Rap%20ja%20mui_2016_8_PDF_.pdf?sequence=1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3699-7>. (Viitattu 4.10.2017).

Leppänen J. (2012) Toimihenkilötyön ja -ammattien arvostus 23.5.2012. <http://slideplayer.biz/user/2501353/>. (Viitattu 10.1.2017).

Lääkärit Suomessa. Tilastotietoja lääkäreistä ja terveydenhuollosta 2016. https://www.laakari-liitto.fi/site/assets/files/1268/ll16_tilasto2016_net1_170114.pdf. 2016 (Viitattu 15.9.2017).

Mäntysaari M. Sosiaalityön tulevaisuuden visiot ja sen mukanaan tuomat haasteet sosiaalityön neuvottelukunnalle. <http://users.jyu.fi/~mmantys/sostyonhaasteet.pdf>. 2003 (11.11.2016).

Sosiaalityön tutkimuksen seura. <http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Vuosikirjat>. Viitattu 28.2.2018.

Sosnet. Sosnetin sosiaalityön määritelmä. <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Sosnetin-maaritelma>. (Viitattu 24.2.2018)

STM (2018) Sosiaalipalvelut. <http://stm.fi/sosiaalipalvelut>. (Viitattu 19.1.2018).

Talentia a. Talentian linjat sote-uudistukseen. Henkilöstö mukaan sote-uudistuksen valmisteluun – tasavertaisuus integraatiossa. <http://www.talentia.fi/materiaalit/linjaukset/sote-uudistus>. 2016 (Viitattu 11.1.2017).

Talentia b. Jäsenistö. <http://www.talentia.fi/talentia/jasenisto>. (Viitattu 4.11.2016).

Talentia c. <https://www.talentia.fi/terveyssosiaalityontekijat/terveyssosiaalityontekijat-ry/esimerkkisivu/>. (Viitattu 28.2.2018).

Talentian palkkaopas (2012) Ansiokehitys sosiaaalialalla. <http://www.talentia.fi/fi-les/1151/palkka-opas.pdf>. Viitattu 5.12.2016.

Vuorensyrjä M., Borgman M., Kemppainen T., Mäntysaari M. & Pohjola A. (2006) Sosiaaalialan osaajat 2015: Sosiaaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (Sotenna): Loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja / Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos 4 Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/47696/951-39-2593-5.pdf?sequence=1>. Viitattu 20.5.2017.

SUOMEN SÄÄDÖSKOKOELMA

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

LIITTEET

Liite 1. Sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut

Nykyiseen sosiaalihuoltolakiin 30.12.2014/1301 sisältyy seuraavia sosiaalipalveluita:

14 §

Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut

Kunnallisina sosiaalipalveluina on järjestettävä sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään:

- 1) sosiaalityötä,*
- 2) sosiaaliohjausta,*
- 3) sosiaalista kuntoutusta,*
- 4) perhetyötä,*
- 5) kotipalvelua,*
- 6) kotihoitoa,*
- 7) asumispalveluja,*
- 8) laitospalveluja,*
- 9) liikkumista tukevia palveluja,*
- 10) päihdetyötä,*
- 11) mielenterveystyötä,*
- 12) kasvatus- ja perheneuvontaa,*
- 13) lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa,*
- 13 a) omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaata; (29.6.2016/512)*
- 14) muita 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavia asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömiä sosiaalipalveluja.*

Kunnallisina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevalle henkilölle, sosiaalisen luoton myöntämisestä kunnan asukkaille, kuntouttavasta työtoiminnasta, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvista palveluista, omaishoidon tuen, perhehoidon, lasten ja nuorten huollon, lastensuojelun, adoptioneuvonnan, perheasioiden sovittelun, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvien tehtävien sekä päätösten täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpi-

teiden ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinsovitteluun kuuluvien asiantuntijapalveluiden, isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien tehtävien sekä opiskeluhuollon järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään: (29.6.2016/512)

- 1) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa (380/1987);*
 - 2) kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/1977);*
 - 3) toimeentulotuesta annetussa laissa;*
 - 4) laissa sosiaalisesta luototuksesta (1133/2002);*
 - 5) laissa kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001);*
 - 6) päihdehuoltolaissa (41/1986);*
 - 7) mielenterveyslaissa (1116/1990);*
 - 8) omaishoidon tuesta annetussa laissa (937/2005);*
 - 9) lastensuojelulaissa (417/2007);*
 - 10) adoptiolaissa (22/2012);*
 - 11) avioliittolaissa (234/1929);*
 - 12) laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)*
 - 13) isyyslaissa (700/1975):*
 - 14) lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975)*
 - 15) lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996);*
 - 16) oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013); (29.6.2016/512)*
 - 17) perhehoitolaissa (263/2015). (29.6.2016/512)*
- IsyysL 700/1975 on kumottu IsyysL:lla 11/2015.*

Liite 2: Aulikki Kananojan kehitysehdotukset

1) Kunnat ryhtyvät valmistelevaan sellaista sosiaalihuollon tehtävärakennetta, jossa toimeentulotuen ns. norminmukaisen osan käsittely siirtyy pois sosiaalityöntekijöiltä. Tämä tehtävä liittyy ratkaisuun, joka koskee edellä mainitun käsittelyn siirtämistä Kansaneläkelaitokselle.

2) Sosiaali- ja terveysministeriö ja työministeriö käynnistävät yhteisen 2-vuotisen projektin, jonka puitteissa kartoitetaan työttömiin kohdistuvat uudet toimintamallit sosiaalitoimen piirissä sekä sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteiset hankkeet. Projektin kuluessa luodaan vakiintuneet yhteistoimintamallit sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteisten asiakkaiden palveluun sekä alue- että paikallistasolla.

3) Sosiaali- ja terveysministeriö ja opetusministeriö käynnistävät suunnittelutyön sosiaalihuollon tehtävärakenteiden uudistamisen ja sosiaalialan koulutusrakenteiden uudistamisen yhteensovittamiseksi, jolloin erityistä huomiota on kiinnitettävä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen koulutusten tuottamiin ammatillisiin valmiuksiin. Suunnittelussa tarvitaan mukana Suomen Kuntaliitto, alan järjestöjen sekä ammattijärjestöjen edustus.

4) Opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä yliopistot ryhtyvät toimenpiteisiin opetussosiaalikeskusten kehittämiseksi yliopistollisiksi sosiaalikeskuksiksi. Tämän rinnalla vahvistetaan sosiaalityön tutkimuksen voimavaroja ja edistetään oppikirjatuotantoa.

5) Sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes ja kunnat käynnistävät sosiaalityön käytäntöön kytkettyjen kehittämiskeskusten ja niihin liittyvän tiedonvälitystoiminnan suunnittelun sekä keskusten rahoituksen valmistelun. Myös yhteistyömuodot Stakesiin, yliopistollisiin sosiaalikeskuksiin ja ammattikorkeakouluihin on selvitettävä.

6) Sosiaalisten ongelmien ennakoinniseksi sekä sosiaalisten elinolojen ja väestön elämäntilanteiden seuraamiseksi kehitetään mm. päätöksentekijäin käyttöön määrävuosin annettava paikallinen ja valtakunnallinen ”sosiaaliraportti”. Raportin muodon yksityiskohtainen suunnittelu annetaan Stakesin ja kuntien tehtäväksi.

7) Sosiaalisen ulottuvuuden vahvistamiseksi kunnallisissa strategioissa ja innovaatioiden rohkaisemiseksi luodaan valtakunnallinen paikallisen sosiaalipolitiikan laatupalkinto, jonka perusteiden, toteuttamisen ja muodon valmistelu tulee antaa Stakesin ja Suomen Kuntaliiton tehtäväksi.

8) Sisäasiainministeriön osallistumisprojektiin liitetään mukaan hankkeita, joiden avulla voidaan edistää erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien ja vähävoimaisten väestöryhmien toimintaedellytyksiä ja osallisuutta yhteiskunnan toimintoihin.

9) Sosiaalityön kansainvälisten yhteyksien vahvistamiseksi käynnistetään Stakesin ja yliopistojen yhteistyö ulkomaisen sosiaalityön asiantuntemuksen määrätietoiseksi hyödyntämiseksi sekä ammattikäytännön kehittämisessä että koulutuksessa.

10) Varmistetaan ja seurataan tässä esitetyn kehittämisstrategian toteutumista asettamalla seuranta varten esimerkiksi kolmen vuoden ajaksi suppea ryhmä, joka toimii Stakesin yhteydessä ja raportoi sosiaali- ja terveysministeriölle, Stakesille sekä muille keskeisille sosiaalityön kehittämisen organisaatioille.

Liite 3: Sosiaalityön selvityshankkeen seurantaryhmän kehitysehdotukset

- 1) Samaan aikaan kun mietitään sosiaalipolitiikan aktivoinnin keinoja, tulee tehdä perusteellinen selvitys sosiaalityön roolista ja kehittämistavoista asiakkaiden tukemisessa ja aktivoinnissa. Tässä selvitystyössä tulee hyödyntää niitä näkökohtia, joita selvityshenkilö Kananoja esitti kuntouttavan sosiaalityön kehittämisen osalta. Sosiaali- ja terveysministeriön tulee käynnistää TATO:ssa mainitulta pohjalta Stakesin ja Kuntaliiton kanssa erityinen sosiaalityön laadullisen kehittämisen prosessi, jolla varmistetaan, että uudenlaiset kuntouttavat painotukset sekä ennaltaehkäisevä työ tulevat osaksi sosiaalityön ammatillista kehittämistä.
- 2) Sosiaalityön kehittämistyössä tulee huomioida laajasti ihmisten elämänhallinnan ongelmien uudet piirteet ja monien ilmiöiden vaikeutuminen. Tällöin tarvitaan mm. talousneuvonnan ja sosiaalityön yhteyksien parantamista, uutta otetta päihde- ja huumeongelmien hoitamiseen sekä uusia taitoja auttaa ihmisiä arjen ongelmien yli.
- 3) Sosiaalityön kehittämisen olennaiset tekijät liittyvät rakenteellisiin muutoksiin, resurssien lisäämiseen ja työn laadulliseen kehittämiseen. Tätä työn ehtojen, työn sisällön ja työkuultuurin muutosta tukemaan tarvitaan lisää täydennyskoulutusta. Sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tulee ottaa huomioon myös työpaikalla tapahtuvan koulutuksen kehittäminen ja työnantajan vastuun lisääminen täydennyskoulutuksen organisoijana.
- 4) Stakes käynnistää yhdessä kuntien ja kuntaliiton kanssa sosiaalisen raportoinnin kokeiluja ja kehittää sosiaalisten vaikutusten arviointimalleja TATO:n esittämällä tavalla.
- 5) Sosiaalihuollon koulutus- ja tehtävärakenteen yhteensovittamiseksi käynnistetään paikallisia hankkeita, joissa sosiaalihuollon toteuttajat ja koulutusorganisaatiot yhdessä uudistavat tehtäväkuvia sekä väestön tarpeista että sosiaalihuollon kehittämistavoitteita vastaaviksi. Uudistuvat tehtäväkuvat ja tehtävärakenteet otetaan huomioon koulutuksen kehittämisessä. Käytännön työn ja koulutuksen yhteyksiä vahvistetaan myös sosiaalialan osaamiskeskuksissa.
- 6) Sosiaalityön aseman ja arvostuksen parantamiseksi tarvitaan erityinen eri osapuolten yhdessä laatima konkreettinen toimenpideohjelma. Ohjelman laatimisesta voisi vastata jäljempänä perustettavaksi esitettävä sosiaalityön neuvottelukunta.
- 7) Sosiaali- ja terveysministeriö perustaa sosiaalityön neuvottelukunnan kehittämään ja koordinoimaan sosiaalityön kehittämisen uutta vaihetta. Neuvottelukunnan tehtävänä on mm. valmistella ja koordinoita edellä kerrottuja hankkeita. (Mt., 12-17)

Liite 4. Sosiaalityön neuvottelukunnan asettamat tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalityön vahvistamiseksi

Neuvottelukunnan asettamat tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset
Sosiaalityön saatavuuden parantaminen <ul style="list-style-type: none">• Sosiaalityön saatavuuskriteerien laatiminen<ul style="list-style-type: none">- Neuvottelukunta laatii sosiaalityön saatavuuskriteerit.- Kuntien tulee huolehtia, että niiden käytettävissä on riittävästi sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön erityisosaamista sekä asiakastyöhön että rakenteelliseen ja ennaltaehkäisevään työhön.- Palvelujen parantamista ja uudistumista edistäviin kehittämishankkeiden toimenpanoon keskitytään paremmin STM:n ja Stakesin toiminnassa ja toimintaan varataan riittävä rahoitus.• Sosiaalipäivystysjärjestelmän luominen koko maahan<ul style="list-style-type: none">- Kattava sosiaalipäivystysjärjestelmä toteutetaan vuoteen 2007 mennessä.
Osaamisen vahvistaminen <ul style="list-style-type: none">• Sosiaalihuollon kelpoisuuslain ja sosiaalityöntekijöiden ammatinharjoittamislain toteuttaminen<ul style="list-style-type: none">- Lait kelpoisuuksista ja ammatinharjoittamisesta tulee valmistella ja viedä eteenpäin mahdollisimman pian.- Kelpoisen sosiaalityöntekijän tarkka määrittely tulee sisältyä lakiin.- Kelpoisuuslakiin tulee sisällyttää erikoissosiaalityöntekijä.• Sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien (amk) yhteistyön kehittäminen<ul style="list-style-type: none">- STEAM-hankkeen myötä tehdään toimenpideohjelma siitä, miten laaditaan valtakunnalliset suositukset sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien (amk) yhteistyöstä.• Sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutuksen ja työnohjauksen järjestäminen<ul style="list-style-type: none">- Neuvottelukunta esittää lisättäväksi sosiaalihuoltolakiin säännös sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudesta osallistua täydennyskoulutukseen ja työnohjaukseen ja lain tulee tulla voimaan vuoteen 2005 mennessä.• Sosiaalialan ”Hyvät käytännöt” –tutkimus ja kehittämisohjelma<ul style="list-style-type: none">- Käynnistetään valtakunnallinen ”Hyvät käytännöt”-ohjelma ja vahvistetaan sosiaalityön arviointitoimintaa valtakunnallisesti.
Koulutukseen liittyvät toimenpiteet <ul style="list-style-type: none">• Sosiaalityöntekijäkoulutukseen otettavien opiskelijoiden määrän lisääminen<ul style="list-style-type: none">- Toteutetaan ennakointitoimikunnan esitys (nostaa vuosittaista opiskelun aloittavien määrää 220 henkilöstä 260-320:een).- Opiskelijoiden käytännön opetuksessa lisätään kuntien sosiaalityön osuutta ja tätä varten kehitetään kunnissa ohjausta.• Peruskoulutuksen voimavarojen vahvistaminen sosiaalityön painopistealueilla

<ul style="list-style-type: none"> - Neuvottelukunta esittää seuraavaan Valtioneuvoston Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan sosiaalityöntekijä-koulutuksen ottamista yhdeksi painopistealueeksi - Koulutuksen opetuksen ja tiedonmuodostuksen vahvistamiseksi sekä koulutusmäärien nostamiseksi esitetään sosiaalityön koulutusta antaville yliopistoille voimavarojen vahvistamista (jokaiseen yksikköön lisäprofessori, arvioidaan muun opetushenkilöstön lisätarve). Lisärahoituksesta neuvotellaan OPM:n kanssa vuosina 2004-2006.
<p>Sosiaalityön tutkimuksen vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalityön tutkijapaikkoja tulee lisätä. • Neuvottelukunta valmistelee tutkimusohjelman, jonka yhteydessä selvitetään eri rahoittajatahot.
<p>Kunnallisen sosiaalihuollon ja sosiaalityön johtamisen vahvistaminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Johtamiskelpoisuus erilaisissa sosiaalihuollon organisaatioissa <ul style="list-style-type: none"> - Neuvottelukunta esittää sosiaalihuoltolain 10§:ään lisättävää säännöstä, että kunnassa tulee olla käytettävissä sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan työpanos. - Neuvottelukunta esittää tietyt osaamis- ja koulutuskriteerit kelpoisuuslakiin sosiaalihuollon tai sosiaali- ja terveydenhuollon hallinnollisiin johtamistehtäviin. • Sosiaalihuollon johtamiskoulutus <ul style="list-style-type: none"> - Neuvottelukunta seuraa sosiaali- ja terveydenhuollon johtamiskoulutusta selvittävän työryhmän työtä ja ottaa kantaa työryhmän esityksiin.
<p>Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neuvottelukunta valmistelee Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 –ohjelman.

Liite 5: Kirjoitelmien aiheet

Millainen on mielestäsi sosiaalityön asema tällä hetkellä?

Mitkä asiat mielestäsi vaikuttavat sosiaalityön nykyiseen asemaan?

Miten sosiaalityön asema ilmenee käytännössä tällä hetkellä?

Mitä pitäisi mielestäsi tehdä sosiaalityön nykyisen aseman osalta vai pitäisikö mitään?

Millainen on mielestäsi terveyssosiaalityön asema tällä hetkellä?

Mitkä asiat vaikuttavat terveyssosiaalityön nykyiseen asemaan?

Miten terveyssosiaalityön asema ilmenee käytännössä tällä hetkellä?

Mitä pitäisi mielestäsi tehdä terveyssosiaalityön nykyisen aseman osalta vai pitäisikö mitään?

Liite 6: Aineistosta nousseet kehittämis ehdotukset aseman parantamiselle

Kehittämis ehdotukset

Yhteiskuntataso:

- Sosiaalityö voitaisiin nähdä tärkeäksi ja yhteiskuntaa laajalti hyödyttäväksi
- Sosiaalityöllä voisi olla tärkeä merkitys terveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyssä
- Sosiaalityön koulutusta tulisi saada esille laajemmin ja yhteiskunnallisesti
- Resursseja pitäisi suunnata koulutukseen ja koulutuspaikkoja tulisi olla riittävästi, jotta työvoimaa riittäisi

Organisaatiotaso:

- Sosiaalityön tarvitsisi riittävät taloudelliset ja henkilöstölliset resurssit
- Tärkeintä olisi kenties puuttua kohtuuttomiin asiakasmääriin ja palkkaukseen
- Sosiaalityötä tulisi johtaa saman alan koulutettu
- Muuttuvan terveydenhuollon tilanteessa sosiaalityöntekijöiden tulisi kyetä sopeutumaan ja sopeuttamaan toimintaansa

Asiantuntijataso:

- Sosiaalityön asiantuntijuutta ja visiota tulisi kirkastaa sekä omaa asiantuntijuutta määritellä ja arvostaa
- Omaa osaamista ja asiantuntijuutta tulisi tuoda esille eri medioissa
- Asiantuntijoiden tulisi olla samalla viivalla keskenään
- Eri asiantuntijoiden työotteen tulisi keskenään olla keskustelevaa ja tasa-arvoista
- Sosiaalityöntekijöiden lausunnoilla tulisi olla yhtä suuri merkitys kuin esim. psykologien ja lääkärien
- Lausunnot voisivat olla yhteistyössä lääkärien, psykologien ja sosiaalityöntekijöiden tekemiä
- Terveys sosiaalityöntekijöitä voisi hyödyntää myös kokonaisarviointien tekemisessä, jotta palveluketjuista tulee saumattomia ja sujuvia
- Terveys sosiaalityöntekijät voisivat tehdä pienessä mittakaavassa perheiden tilanteiden selvittelyä ennakoivasti ja heistä voisi olla hyötyä myös nopean kotiuttamisen saavuttamisessa terveydenhuollossa
- Terveys sosiaalityöntekijöitä voisi hyödyntää enemmän tilanteissa, joissa henkilö käyttää terveydenhuollon palveluita huomattavan paljon suhteessa terveydellisten ongelmien määrään (taustalla voi olla sosiaalinen ongelma)

Tiedotusvälineet:

- Tiedotusvälineet voisivat kirjoittaa myös niistä sosiaalityön asiakkaista, jotka ovat saaneet työstä apua
- Sosiaalityön uusista kokeiluista ja malleista tulisi uutisoida

Sosiaalityön oma toimintaympäristö:

- Sosiaalityö täytyisi käsitteellä ottaa haltuun ja määritellä
- Tarvittaisiin alan sisällä aktiivisempaa keskustelua esimerkiksi sosiaalityön itsemäärittelyyn liittyen
- Tiedeväen tulisi olla aktiivisempi tuomaan esille sosiaalityön teoreettista tietopohjaa ja tutkimustietoa
- Sosiaalityö täytyisi nostaa alan sisällä erityisasemaan, omaksi työkseen
- Sosiaalityön tulisi haastaa koko yhteiskuntaa pohtimaan asioita ja tuoda esiin sitä, mitä sillä itsellä on annettavaa yhteiskunnan rakentamiselle
- Sosiaalityön tulisi selkiyttää tehtäviään ja paikkaansa sosiaalissa ja terveydessä, jotta siitä tulisi sote-uudistusta rakentaville ymmärrettävää

- Sosiaalityöntekijät voisivat olla enemmän esillä asiantuntijoina yhteiskunnallisia aiheita käsittelevissä keskusteluissa
- Sosiaalityötä tulisi pitää enemmän esillä, jotta se selviää sote-uudistuksesta hengissä
- Tulisi olla ihmisiä, jotka taistelevat aseman puolesta
- Sosiaalityöntekijät voisivat ammattilaisina siirtyä proaktiivisempaan suuntaan ja tuoda esille muun muassa sosiaalityön sisältöjä ja siihen liittyviä sosiaalisia ilmiöitä kuten omien asiakaidensa ja marginaalisten ryhmien asioita
- Koska sosiaaliset ongelmat voivat syntyä sairaudesta johtuen, tulisi niihin tarttua heti
- Sosiaalityön tulisi olla näkyvillä käytännön työssä, olla tavoitettavampi ja lähempänä avun-
tarvitsijoita
- Tarvittaisiin julkilausumien lisäksi jalkautumista kansalaisten pariin ja palveluiden monipuolistamista sekä puhumista
- Viestintää ja mediassa esillä oloa tulisi korostaa
- Perinteistä puskaradiota ei tule unohtaa sosiaalityön esille tuonnissa
- Oma radiokanava voisi tuoda esille yhteiskunnan ”unohdettujen” äänet